

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

APRIL 1961

4

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA V
April 1961.

Urednički odbor

Predsjednik NIKOLA MINČEV; *članovi*: dr JOŽE BRILEJ BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK VOJO RAKIĆ, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«,
BEOGRAD, Borisa Kidriča 70

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Mesni uredi	145—147
Gradanski sporovi 1957—1960.	147—148

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Članstvo Saveza sindikata Jugoslavije	149
Matice iseljenika	150—151
Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda (1960—1961)	152—154
Međunarodna saradnja Narodne omladine Jugoslavije	154—156
Međunarodne veze Saveza ženskih društava Jugoslavije	156

PRIVREDA

Privreda Jugoslavije 1945—1960.	157—162
Izmene u spoljnotrgovinskom i deviznom sistemu	163—167
Farmaceutska industrija	167—170
Stočarstvo 15. januara 1961.	170—172

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Radnički univerzitet »Đuro Salaj« u Beogradu	173—176
Hidrometeorološka služba	177—179
Nagrade Jugoslovenskim filmovima na međunarodnim festivalima u 1960.	180

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Boks	181—183
Sportske sudije	183—184

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslovensko-albanski odnosi	185—190
Stavovi Jugoslavije o događajima u Kongu	190—192
Poseta predsednika Saveta ministara Kraljevine Laosa Suvana Fume	192

MESNI UREDI

Mesni uredi¹ su posebni, samostalni organi uprave opštinskih narodnih odbora koji se osnivaju izvan sedišta narodnih odbora u cilju približavanja određenih upravnih službi građanima². Oni se formiraju, po pravilu, u naseljima udaljenim od sedišta opštinskih narodnih odbora, u kojima obavljaju niz, naizgled sitnih ali značajnih poslova za građane, samoupravna tela i organe, pa i za organe višeg stepena. Mesni uredi ostvaruju najneposredniji kontakt s građanima, pošto su u mnogim poslovima spona između njih i raznih organa višeg stepena. Građani ostvaruju svoja prava i izvršavaju svoje obaveze posredstvom mesnih ureda koji se najčešće nalaze u njihovom naselju ili njegovoj neposrednoj blizini.

Područje mesnog ureda čini jedno ili više sela.

Radom mesnog ureda rukovodi šef mesnog ureda, koga postavlja narodni odbor opštine.

U Jugoslaviji ima 3.606 mesnih ureda u kojima je zaposleno oko 5.500 službenika³. Od ukupnog broja mesnih ureda u Srbiji ih ima 2.075, Hrvatskoj 502, Sloveniji 312, Bosni i Hercegovini 401, Makedoniji 224 i Crnoj Gori 92.

RAZVOJ. Mesni uredi su osnovani prvi put 1955. na osnovu Opšteg zakona o uređenju opština i srezova (čl. 36) i odgovarajućih republičkih zakona. Njihovo osnivanje uslovljavali su posebni razlozi a naročito, što su namesto manjih stvarane veće opštine⁴ u kojima su pojedina sela po trideset i više kilometara bila udaljena od opštinskih sedišta. Da građani ne bi zbog svakog posla dolazili u sedište opštinskog narodnog odbora, formiranjem mesnih ureda omogućeno im je da znatan deo svojih poslova završe u samom mesnom uredu (prijavlivanje, razne evidencije, izdavanje potvrda i uverenja i sl.), a takođe i da se preko mesnog ureda kao posrednika, obrate opštinskim organima, pa i organima višeg stepena (upućivanje predstavi, primanje saopštenja i sl.). Osim toga, bilo je potrebno pomoći da se što pre razviju i afirmišu razni oblici mesne samouprave, naročito mesni odbori, i dalje razvije rad zborova birača. Mesni uredi su kao stručne službe u tom pogledu od svog osnivanja imali važnu ulogu.

U početku, mesni uredi su stvarani u sedištu svake opštine koja je ukidana, a kasnije i u drugim naseljima zavisno od ocene narodnih odbora opština kao i u naseljima gde su građani to izričito zahtevali. Na taj način, broj mesnih ureda se iz godine u godinu stalno povećavao. (Početkom 1959. bilo je u Jugoslaviji 3.132 mesna ureda, a već početkom 1960 — 3.587.)

Do 1959. mesni uredi nisu imali status posebnih samostalnih organa uprave, već više ispostave opštinske administracije. Zbog toga je i njihov delokrug bio ograničeniji. Međutim, republičkim zakonima o organizaciji uprave u narodnim odborima iz 1959. jasnije i šire je otcrtan delokrug rada mesnih ureda i dat im je status posebnih samostalnih organa uprave u sistemu opštinskih organa uprave.⁵ Narodni odbori opština samostalno odlučuju o formiranju mesnih ureda, određuju im sedišta, područja na kojima će delovati kao i delokrug, odnosno poslove koje će obavljati.

DELOKRUG I POSLOVI. Delokrug rada mesnih ureda na svom području određuje narodni odbor opštine statutom ili odlukom zavisno od stvarnih potreba, kadrovskih i drugih mogućnosti, a u okviru principa utvrđenih zakonom.

U delokrug mesnih ureda, pored ostalog, spada: — obavljanje određenih upravnih poslova, vođenje matičnih knjiga i knjiga državljana, biračkih spiskova, izdavanje stočnih pasoša, vođenje raznih evidencija i izdavanje (na osnovu tih evidencija) raznih uverenja i potvrda;

— primanje pismenih i usmenih podnesaka građana upućenih organima opštinskih narodnih odbora ili organima višeg stepena, davanje obaveštenja građanima na njihove zahteve i obavljanje dostavne službe;

— pružanje pravne pomoći državnim organima i ustanovama po njihovim zamolnicama, a naročito po zamolnicama i zahtevima pojedinih organa uprave opštinskih narodnih odbora;

— obavljanje ostalih upravnih poslova koje opštinski narodni odbori prenose na njih: naplata poreza, prijavno-odjavna služba, izdavanje nekih uverenja i dr.;

— pripremanje sednica mesnih odbora, obavljanje administrativno-tehničkih poslova u vezi s pripremanjem zborova birača, izvršavanje određenih zaključaka mesnih odbora i zborova birača i dr.;

— obavljanje poslova prijemne kancelarije (davanje potrebnih obaveštenja građanima, primanje podnesaka i sl.).⁶

Delokrug i sadržina rada mesnih ureda se najbolje mogu videti na jednom primeru. Na području sresa Vinkovci, na primer, odlukama pojedinih opštinskih narodnih odbora utvrđen je delokrug mesnih ureda nabiranjem svih poslova koje oni treba da obavljaju po pojedinim oblastima (granama).

Iz oblasti opšte uprave i unutrašnjih poslova mesni uredi: — vode matične knjige, izdaju izvode iz njih i obavljaju sve ostale poslove u vezi sa vođenjem ovih knjiga;

— vode knjige državljana, izdaju svedodžbe o državljanstvu i obavljaju sve ostale poslove u vezi sa vođenjem ovih knjiga;

— vode biračke spiskove, izdaju uverenja o biračkom pravu i vrše sve ostale poslove u vezi s vođenjem biračkih spiskova;

— vrše popis zaostavštine umrlih lica;

— vode administrativno-tehničke poslove za komisiju za naknadu poljske štete opštinskog narodnog odbora, kao i za mirovna veća;

— izdaju stočne pasoše;

— vrše overu potpisa;

— overavaju legitimacije za povlašćenu vožnju radnicima i službenicima, koji do radnog mesta koriste prevozna sredstva javnog saobraćaja;

— primaju i popunjavaju prijave za izdavanje ličnih legitimacija.

Iz oblasti finansija:

— vrše popise zanatlija, samostalnih zanimanja i ostale imovine, zatim popise obveznika taksa na imovinu, popise proizvođača vina i rakije, popise proizvođača duvana i hmelja, i popise poljoprivrednih proizvođača radi zdravstvenog osiguranja;

— vrše razrez poljarine, paše i drugih prihoda, koji se razrezuju na osnovu odluke opštinskog narodnog odbora i zaključaka mesnih odbora;

— primaju poreske prijave drugog i trećeg poreskog reda;

— obaveštavaju poreske ili taksene obaveznike na za to određen način o razrezivanju poreza na dohodak od poljoprivrede, zgrada i taksa na imovinu, zatim o razrezivanju poreza na promet vina i rakije, paše, poljarine i drugih prihoda za koje se vrši razrezivanje;

— sarađuju na prikupljanju podataka o prometu i prihodima zanatlija i obveznika samostalnih zanimanja, i o korišćenju tude radne snage;

— primaju prijave za pečenje rakije i vrše kontrolu nad proizvodnjom rakije;

— obavljaju oglase, primaju zahteve i prikupljaju podatke o uzurpiranom zemljištu;

— vode evidenciju o nacionalizovanim zgradama, poslovnim prostorijama i građevinskom zemljištu.

Iz oblasti privrede:

— izdaju sprovodnice za drva;

⁶ Najčešće narodni odbori opština nabiraju sve poslove koje obavljaju mesni uredi. U Statutu Opštine Palilula (Beograd) utvrđeno je, na primer, da mesni uredi (mesne kancelarije) vode matične knjige i knjige državljana i izdaju izvode iz njih, vode biračke spiskove, izdaju stočne pasoše, uverenja i potvrde na osnovu postojećih evidencija primaju podneske građana upućene narodnom odboru opštine, vrše dostavnu službu, vode evidenciju vojnih obveznika, obavljaju poslove u vezi pri pripremanjem rada mesnih odbora i dr.

¹ U Srbiji je republičkim Zakonom o organizaciji uprave narodnih odbora termin »mesni uredi« zamenjen terminom »mesne kancelarije«.

² Vidi: »Organi uprave narodnih odbora«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 451—457 (91—97).

³ Stanje 1. januara 1961.

⁴ Vidi: »Političko-teritorijalna podela«, »Jugoslovenski pregled« 1960, str. 343—348 (75—80).

⁵ U Hrvatskoj mesnim uredima nije zakonom dat i formalno status samostalnih organa uprave, već su i dalje ostali jedna vrsta ispostave opštinske administracije, ali se po delokrugu stvarno ne razlikuju od mesnih ureda u drugim republikama.

— vode administrativno-tehničke poslove za donošenje rešenja o naknadi štete od divljači;

— izdaju dnevne dozvole za sportski ribolov;

— preuzimaju čuvanje stoke uhvaćene u poljskoj šteti i stoke čiji je vlasnik nepoznat i objavljuju na uobičajen način da je stoka uhvaćena i eventualno prodaju uhvaćenu stoku;

— vode evidenciju imalaca rasplodnjaka;

— pozivaju korisnike zemljišta koje nije obrađeno ili na kome nisu primenjene propisane agrotehničke mere i određuju naknadni rok za obradu zemljišta ili primenu agrotehničkih mera;

— prikupljaju podatke i sastavljaju izveštaje o prinosima žitarica, grožđa, voća i povrća i ostalih kultura;

— primaju ponude individualnih proizvođača, koji svoje zemljište daju u zakup;

— vode evidenciju zaključenih ugovora o zakupu poljoprivrednog zemljišta u građanskom vlasništvu;

— obavljaju sve poslove u vezi sa postavljanjem natpisnih ploča sa imenima ulica i trgova i obeležavanjem kuća brojevima;

— vrše poslove u vezi sa registracijom kola i čamaca i o tome vode evidenciju;

— vrše poslove u vezi sa obavezom održavanja i popravki seoskih puteva na osnovu zaključaka zborova birača;

— vode postupak za donošenje rešenja o zabrani saobraćaja na određenim seoskim putevima privrednoj organizaciji ili drugom licu čija vozila u obavljanju stalne privredne delatnosti oštećuju put a ne učestvuju u njegovom održavanju;

— vrše poslove u vezi sa odobravanjem slaganja građevinskog i drugog materijala pored puteva IV reda;

— primaju prijave za izvođenje građevinskih radova, kada se radi o prepravkama kojima se ne menjaju konstrukcioni delovi objekta, njegova spoljašnjost i veličina;

— procenjuju stanove na zahtev stranaka ili po službenoj dužnosti;

— vrše registraciju ugovora o zakupu stana i podstanarskih ugovora;

— vode evidenciju stambenih zgrada;

— zaključuju ugovore o korišćenju vrtova;

— donose rešenja o visini stanarine;

— izdaju radne knjižice, bez unošenja podataka o radnom stažu.

Iz oblasti društvenih službi:

— prikupljaju podatke o licima koja podležu obaveznoj cepljenja protiv zaraznih bolesti;

— vrše poslove u vezi sa izdavanjem uverenja socijalno ugroženim licima, obeznicima predvojničke obuke i civilne zaštite radi ambulantnog i bolničkog lečenja;

— izdaju upute socijalno ugroženim licima za lekarske preglede;

— overavaju recepte licima koja imaju pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu;

— prikupljaju podatke u vezi sa donošenjem rešenja o pravu na pomoć za opremu novorođenčadi i pravu na pomoć kod smrtnih slučajeva za ratne vojnike invalide i njihove porodice;

— izdaju upute za lekarske preglede invalida i objave za povlašćenu vožnju ratnih vojnih invalida.

Mesni uredi, pored toga, pomažu građanima da u rokovima i na način predviđen propisima podnose prijave određenim državnim organima, odnosno da obavljaju određene radnje u javnom interesu (na primer registraciju vozila, oružja, promene na zemljištu radi upisa u katastar i sl.).

Mesni uredi obavljaju i poslove prijemne kancelarije za svoje područje.

U svrhu obavljanja poslova za prijemne kancelarije mesni uredi primaju građane, daju im obaveštenja i popunjavaju obrasce za izdavanje raznih uverenja, primaju podneske građana, a one podneske za čije rešavanje nisu nadležni dostavljaju nadležnim organima.

Mesni uredi obavljaju i dostavnu službu za potrebe opštinskog narodnog odbora i drugih državnih organa. Oni mogu, saglasno sa opštim propisima, obavljati i poslove iz nadležnosti pojedinih ustanova (zavod za zapošljavanje radnika i dr.).

Pored ovih poslova, mesni uredi obavljaju i odgovarajuće poslove iz oblasti narodne odbrane.

Komisija narodne odbrane opštinskog narodnog odbora, u skladu s propisima viših državnih organa, određuje koji se poslovi iz oblasti narodne odbrane mogu staviti u delokrug mesnih ureda.

ODNOS PREMA OPŠTINSKIM NARODNIM ODBORIMA. Iako mesni uredi imaju status posebnih samostalnih opštinskih organa uprave, njihov položaj ima i niz specifičnosti u sistemu opštinskih organa uprave. Te specifičnosti su rezultat činjenica da se mesni uredi nalaze izvan sedišta opštinskog narodnog odbora i da se u njima obavljaju decentralizovani upravni poslovi iz nadležnosti drugih organa opštinske uprave. Mesni uredi su na određenom području celokupna opštinska uprava u malom. Iz toga proizlazi i specifičan odnos mesnih ureda i narodnog odbora opštine, sekretara narodnog odbora i pojedinih osnovnih organa uprave (oddeljenja i odseka).

Na zahtev narodnog odbora ili njegovog predsednika mesni uredi podnose izveštaje o svom radu.

Sekretar narodnog odbora opštine se stara o organizaciji poslovanja mesnih ureda i vrši nadzor nad njihovim radom. On može zahtevati u svako doba od šefa mesnog ureda izveštaje o izvršenju pojedinih poslova. Dužnost sekretara narodnog odbora je da se stara o materijalnom obezbeđenju mesnih ureda (smeštaj, oprema, materijali za rad i dr.).

Isto tako, odgovarajući organi uprave opštinskog narodnog odbora daju stručna uputstva mesnim uredima za vršenje svih upravnih i stručnih poslova iz njihove nadležnosti. Organi uprave narodnih odbora opština vrše i stručni nadzor nad radom mesnih ureda.

ODNOS PREMA MESNIM ODBORIMA. Broj mesnih ureda je znatno manji od broja mesnih odbora (3.606 mesnih ureda na oko 13.000 mesnih odbora).

Mesni uredi su i organi onih mesnih odbora koji su na njihovom području obrazovani. Mesni odbori imaju pravo da daju uputstva mesnim uredima u pogledu obavljanja poslova za njih. Ako je mesni odbor ovlašćen da rešava neku upravnu stvar, onda on o tome odlučuje svojim zaključkom, a upravni akt izdaje mesni ured i uručuje ga stranci. Međutim, takvih akata je u praksi vrlo malo.

U praksi, mesni uredi podnose mesnim odborima izveštaje o svom radu. Ove izveštaje mesni uredi podnose i zborskim biračima od kojih primaju sugestije i smernice za svoj dalji rad. Šef i drugi službenici mesnog ureda gotovo redovno prisustvuju sednicama mesnog odbora. Mesni uredi i mesni odbori većinom se u svom radu međusobno povezuju i dopunjuju, a neki mesni odbori pružaju direktnu pomoć mesnim uredima na svojoj teritoriji.

Međutim, u praksi niz mesnih odbora ne smatra mesne urede svojim organima i ne zahteva od njih nikakve posebne usluge, već samostalno organizuje vršenje svojih administrativnih i stručnih poslova (slično kao i u stambenim zajednicama).

SLUŽBENICI. U 1960. najveći broj šefova mesnih ureda je imao samo osnovnu školu (republičkim zakonima je utvrđeno da šef mesnog ureda mora imati srednju stručnu školu ili najmanje nižu stručnu spremu i određeni broj godina prakse). Od 3.505 šefova mesnih ureda za koje postoje podaci samo su 4 službenici prve vrste, 22 druge, 641 treće, dok su svi ostali službenici četvrte vrste. Po pojedinim republikama ovo stanje je vrlo slično.

Ni ostali službenici nemaju potrebnu stručnu spremu za rad u mesnim uredima. Zbog toga se pristupilo njihovom dopunskom obrazovanju — putem dopisnog školovanja, organizovanjem kurseva i seminara i sl. kao i njihovom postepenom zamenom mlađim službenicima, prvenstveno onima koji su završili srednje upravne škole. Dosadašnja praksa je pokazala da je najbolje za službenike mesnih ureda uzimati lica iz istog mesta, pošto je to jedini način da se trajnije zadrže u službi.

Međutim, i pored nedovoljne školske spreme, veći broj službenika mesnih ureda odgovara svojim zadacima, pošto je za rad osposobljen samom praksom. Jedan deo ovih službenika su istaknuti društveni radnici u svojim mestima.

SADAŠNJE STANJE I PROBLEMI. Od 1955. do sada neprestano se ne samo povećavao broj mesnih ureda, nego se i širio njihov delokrug rada, naročito u pogledu usluga građanima i samoupravnim organima i organizacijama. Osim toga, kvalitet njihovog rada stalno je poboljšavan obučavanjem kadrova, nabavkom bolje opreme za rad, sticanjem iskustava u radu, izradom posebnih priručnika i sl.

Narodni odbori opština i srezova, pa i neki republički organi posvetili su u periodu 1955—1960. znatnu pažnju analiziranju rada mesnih ureda.⁷ Iz tih analiza moguće je sagledati sadašnje stanje, dostignuća u razvoju ali i probleme.

⁷ Osnovna pitanja iz rada mesnih ureda obrađena su i u Izveštaju o iskustvima i problemima izgradnje komunalnog uređenja, koji je Savezno izvršno veće dostavilo na razmatranje Saveznoj narodnoj skupštini jula 1960.

Jedan od takvih problema je pitanje »profila« mesnih ureda, tj. dokle je celishodno i korisno ići u pogledu decentralizacije poslova i ovlašćenja sa ostalih opštinskih upravnih organa na mesne urede. Osnovni okvir za delokrug mesnih ureda određen je republičkim zakonima. Međutim, ima mestimično shvatanja, pa i pokušaja, da se ovi okviri prekorače. Ponekad se mesnim uredima daju ovlašćenja za donošenje mnogobrojnih prvostepenih rešenja u upravnom postupku. To nije smisao zakona, a nije ni opravdano pošto mesni uredi ne bi mogli odgovoriti svojim obavezama. Zato je nužno sačuvati zakonom utvrđenu fizionomiju mesnih ureda. Pitanje tehničkih uslova i sredstava za rad mesnih ureda je takođe jedan od problema. Stanje je u tom pogledu vrlo različito u pojedinim republikama, pa i na područjima pojedinih opština, ali uglavnom ono nije zadovoljavajuće.

Otvoreno pitanje je i odnos mesnog ureda prema mesnoj samoupravi (mesnim odborima, zborovima birača i dr.). Svaka upravna služba, pa i mesni ured, vredi, pored ostalog, toliko koliko objektivno i aktivno doprinosi da se državno upravljanje postepeno i stalno zamenjuje društvenim. To

sve zahteva ne samo da se rad mesnih ureda pravilno usmerava i da bude pod stalnom kontrolom građana, nego i da službenici koji u njima rade budu u toku svih društvenih zbivanja.

Ima i drugih pitanja i problema u radu mesnih ureda koji traže bolja ili drukčija rešenja. Jedno od takvih je i radno vreme koje treba postaviti elastičnije i zavisno od stvarnih prilika u pojedinim mestima.

IZVOR: Opšti zakon o uređenju opština i srezova, »Službeni list FNRJ«, br. 26/55; Republički zakoni o organizaciji uprave u narodnim odborima — »Službeni list NR BiH«, br. 24/59, »Službeni glasnik NR Srbije«, br. 29/59, »Narodne novine NRH«, br. 32/59, »Uradni list LR Slovenije«, br. 22/59, »Službeni vesnik na NRM«, br. 34/59, »Službeni list NRCG«, br. 18/59; Izveštaj o iskustvima i problemima izgradnje komunalnog uređenja; Nacrt statuta Opštine Palilula (Beograd), 1960, Materijali sa savetovanja i seminara o unapređenju organizacije i metoda rada organa uprave narodnih odbora opština i srezova — Izdanje Zavoda za javnu upravu, Beograd, sv. 4/60; Elaborat »Analiza rada mesnih odbora 1955—1960« Narodnog odbora opštine Varaždin; Elaborat »Materijali o organizaciji i radu mesnih kancelarija na području Opštine Kragujevac« od oktobra 1960.

D. J.

GRAĐANSKI SPOROVI 1957—1960.

Građanskopravni sporovi su sporovi iz oblasti imovinsko-pravnih, porodičnih, bračnih, radnih i drugih odnosa koji se vode između pojedinaca, i između pojedinaca i privrednih organizacija, zadruga i samostalnih ustanova.¹ Za njihovo rešavanje nadležni su redovni sudovi koji ih raspravljaju u redovnoj parničnoj proceduri.²

Prvostepena nadležnost za raspravljavanje ovih sporova podeljena je između sreskih i okružnih sudova. Sreski sudovi nadležni su da sude imovinsko-pravne sporove čija vrednost ne prelazi 200.000 dinara i neke druge sporove bez obzira na njihovu vrednost.³ Ove sporove sudi veće ili sudija-pojedinac sreskog suda.⁴ Okružni sudovi su nadležni da sude u prvom stepenu imovinsko-pravne sporove čija vrednost prelazi 200.000 dinara, a bez obzira na vrednost sporove o utvrđivanju ili osporavanju oćinstva, bračne sporove, sporove o zakonskom izdržavanju bračnog druga i o čuvanju, vaspitavanju ili izdržavanju dece kad se raspravljaju zajedno s bračnim sporovima ili sporovima o utvrđivanju ili osporavanju oćinstva. U isključivu nadležnost okružnih sudova spadaju i sporovi iz autorskog prava, kao i sporovi koji se odnose na zaštitu ili upotrebu pronalazaka, uzoraka, modela i žigova i prava na upotrebu firme. Okružni sudovi sude uvek u većima sastavljenim od jednog sudije kao predsednika veća i dvojice sudija-porotnika.

BROJ SPOROVA. U periodu 1957—1960. broj građanskopravnih sporova je u stalnom porastu (tabela 1).⁵

Međutim, porast se odnosi najviše na tužbene zahteve za dospela novčana potraživanja koja se u najvećem broju

TABELA 1 — GRAĐANSKI SPOROVI 1957—1960.

Republika	1957.	1958.	1959.	1960.
Ukupno	526.885	538.507	543.171	605.056
Srbija	273.364	285.714	297.536	322.775
Hrvatska	120.936	117.885	122.408	141.896
Slovenija	29.338	27.708	26.348	29.731
Bosna i Hercegovina	65.953	66.639	53.576	65.777
Makedonija	26.594	30.543	32.270	32.915
Crna Gora	10.700	10.018	11.033	11.962

¹ Rešavanje privrednih sporova i sporova oko naknade štete između privrednih organizacija (čl. 3 Zakona o privrednim sudovima) u nadležnosti je privrednih sudova.

² Zakon o parničnom postupku, »Službeni list FNRJ«, br. 4/57.

³ To su sporovi o zakonskom izdržavanju kad se ne rešavaju zajedno sa sporovima o postojanju ili nepostojanju braka, poništaju ili razvodu braka ili sa sporovima o utvrđivanju ili osporavanju oćinstva; zatim sporovi o čuvanju i vaspitavanju dece; sporovi zbog smetanja poseda; zbog mane na stoci i dr.

⁴ Sudija-pojedinac sudi sporove o imovinsko-pravnim zahtevima ako vrednost spora ne prelazi 50.000 dinara i sporove zbog smetanja poseda.

⁵ Podaci u ovom prikazu uzeti su iz godišnjih izveštaja sudske statistike Sekretarijata Saveznog izvršnog veća za pravosudne poslove.

slučajeva (preko 90%) rešavaju izdavanjem platnog naloga tuženom da u određenom roku izmiri potraživanje. Samo u 1960. na primer, ovi zahtevi su iznosili 50,7% svih građanskopravnih sporova. U većini to su bile tužbe s predlogom za izdavanje platnog naloga na osnovu verodostojnih isprava o potraživanju (izvodi iz knjiga, zaključnice, menični protesti i dr.), koje su podnosili privredne organizacije i zadruge, komunalna preduzeća, i razni organi i ustanove. U takvim predmetima, po pravilu, nema ničeg spornog, a intervencija suda se zahteva samo zbog nediscipline dužnika u izmirenju obaveze. Samo u manjem broju slučajeva (oko 10%) ovi sporovi pretvaraju se u sporove koji se rešavaju u redovnoj parničnoj proceduri. To je slučaj kad se protiv izdatog platnog naloga izjave prigovori (čl. 430 Zakona o parničnom postupku).

Tužbeni zahtevi, koji predstavljaju stvarne sporove po prirodi zahteva i načinu sudskog rešavanja, imaju tendenciju opadanja (tabela 2).

TABELA 2 — GRAĐANSKI SPOROVI PREMA TUŽBENOM ZAHTEVU

Vrsta zahteva	(Indeks 1957=100)		
	1958.	1959.	1960.
Tužbeni zahtevi za dospela potraživanja u novcu (preko 90% okončani izdavanjem platnog naloga)	105	127	158
Ostali tužbeni zahtevi	100	97	90

Međutim, najveći broj ovih (stvarnih) sporova ne rešava se donošenjem presude na osnovu prethodno sprovedene rasprave, već i na drugi način (poravnanjem, povlačenjem tužbe, obustavom postupka i dr.). Od svih primljenih tužbenih zahteva jednu petinu predstavljaju sporovi okončani presudom na osnovu sprovedene sporne rasprave (tabela 3).

TABELA 3 — STRUKTURA GRAĐANSKIH SPOROVA PO NAČINU REŠAVANJA

Način rešavanja	(U procentima)			
	1957.	1958.	1959.	1960.
Presudom na osnovu sporne rasprave	21,5	21,5	21,0	19,7
Izdavanjem platnog naloga	36,4	37,1	44,4	49,3
Poravnanjem	6,0	5,8	6,0	5,4
Presudom na osnovu priznanja ili zbog izostanka	9,0	9,2	8,4	8,0
Na drugi način	27,1	26,4	20,2	17,6

STRUKTURA. U strukturi građansko-pravnih sporova u poslednjim godinama nema bitnih promena (tabela 4). Najveću grupu čine sporovi iz obligacionih odnosa u vezi s izvršenjem ugovora, drugim pravnim poslovima i odgovornošću za štetu. Sporovi iz oblasti stvarnog prava koji, između ostalog, obuhvataju i sporove o svojini na nepokretnostima, relativno opadaju. Broj sporova iz oblasti radnih odnosa, i pored stalnog povećanja broja zaposlenih lica, ne pokazuje veći porast pošto se većina spornih pitanja ove vrste rešava u okviru privrednih organizacija i ustanova delovanjem organa radničkog samoupravljanja i sindikalnih organizacija.

TABELA 4 — STRUKTURA GRAĐANSKO-PRAVNIH SPOROVA
(U procentima)

Vrsta spora	1957.	1958.	1959.	1960.
Iz bračnih i porodičnih odnosa	7,6	8,0	8,3	7,5
Iz nasleđivanja	1,1	1,1	1,4	1,0
Iz stvarno-pravnih odnosa	18,0	18,1	17,6	16,1
Iz obligacionih odnosa	52,2	51,3	53,5	51,8
Iz radnih odnosa	2,0	2,0	2,2	2,4
Ostalo	19,1	19,5	17,0	21,2

U grupi sporova iz bračnih i porodičnih odnosa najbrojniji su sporovi o razvodu braka. Oni čine oko 66% svih sporova iz ove grupe. Zatim dolaze sporovi oko izdržavanja, dok se ostali sporovi iz ove grupe retko javljaju (tabela 5).

TABELA 5 — SPOROVI IZ BRAČNIH I PORODIČNIH ODNOSA
(U procentima)

	1957.	1958.	1959.	1960.
Postojanje—nepostojanje i poništenje braka	3,5	2,5	2,2	2,2
Razvod braka	66,1	68,1	67,9	65,6
Osporavanje očinstva	1,2	1,1	1,0	0,9
Utvrdjivanje očinstva	6,9	6,6	6,0	5,9
Izdržavanje	22,3	21,7	22,9	25,4

Blíže podatke o strukturi sporova iz oblasti stvarnog i obligacionog prava pružaju tabele 6 i 7.

TABELA 6 — SPOROVI IZ OBLASTI STVARNO-PRAVNIH ODNOSA
(U procentima)

	1957.	1958.	1959.	1960.
Posed i svojina nepokretnosti	50,9	49,2	53,6	50,1
Posed i svojina pokretnosti	16,9	15,9	15,3	16,2
Ostalo	32,2	34,9	31,1	33,7

TABELA 7 — SPOROVI IZ OBLIGACIONO-PRAVNIH ODNOSA
(U procentima)

	1957.	1958.	1959.	1960.
Ugovori i pravni poslovi:	73,2	72,7	74,7	76,2
Kupoprodaja i promena nepokretnosti	5,3	7,6	6,7	6,4
Kupoprodaja i promena pokretnosti	6,6	5,6	5,9	6,6
Zakup poljoprivrednog imanja	0,6	0,7	0,7	0,5
Zakup stambenih i poslovnih prostorija	5,3	4,7	5,0	4,8
Izdržavanje iz ugovora	1,1	0,8	0,8	0,7
Ostalo	54,3	53,3	55,6	57,2
Odgovornost za štetu:	26,8	27,3	25,3	23,8
Političkoteritorijalnih jedinica i ustanova	2,2	2,1	1,9	1,6
Privrednih organizacija	7,2	7,8	5,1	4,0
Zadruga	2,0	2,0	3,0	3,7
Ostalih	15,4	15,4	15,3	14,5

Učešće sporova iz radnih odnosa između radnika i privrednih organizacija u ukupnom broju ovih sporova manje je od učešća zaposlenih u privrednim organizacijama u ukupnom broju zaposlenih. Kod zadruga, a naročito kod privatnih poslodavaca, odnosi su obrnuti. Ovi podaci pokazuju da radnici i službenici u privrednim organizacijama lakše i efikasnije ostvaruju svoja prava u samom kolektivu posredstvom organa samoupravljanja i sindikalnih podružnica, nego što je to slučaj kod zadruga, ustanova i privatnih poslodavaca.

TABELA 8 — SPOROVI IZ RADNIH ODNOSA
(U procentima)

	1957.	1958.	1959.	1960.
Sa političkoteritorijalnim jedinicama i ustanovama	8,6	11,8	9,3	11,8
Sa privrednim organizacijama	43,6	43,3	39,4	39,8
Sa zadrugama	13,5	14,4	17,2	17,5
Sa privatnim i ostalim licima	34,3	30,5	34,1	30,9

VREDNOST SPOROVA. U većini (oko 50%) imovinsko-pravni sporovi koje raspravljaju redovni sudovi imaju za predmet potraživanja čija vrednost ne prelazi 10.000 dinara. Sporova čija vrednost prelazi 100.000 dinara ima samo oko 8%.

TRAJANJE POSTUPKA. Prvostepeni postupak po tužbenim zahtevima za dospela novčana potraživanja, koji se rešavaju izdavanjem platnih naloga, okončava se uglavnom u vremenu do mesec dana. Međutim, kod ostalih tužbenih zahteva prvostepeni postupak traje duže od mesec dana (tabela 9), pošto se po ovim zahtevima sud upušta u raspravljanje, što zahteva održavanje jednog ili više ročišta.

TABELA 9 — TRAJANJE PRVOSTEPENOG POSTUPKA U REŠAVANJU PARNIČNIH PREDMETA* U 1960.
(U procentima)

Od ukupno rešenih predmeta rešeno u vremenu	
Do 1 mesec	22,9
Do 3 meseca	31,9
Do 6 meseci	19,0
Do 1 godine	15,8
Dužem od 1 godine	10,4

* Bez platnih naloga.

Ukoliko dođe do ulaganja žalbe protiv odluke prvostepenog suda (žalbe se ulažu na oko 10% svih rešenih predmeta u prvostepenom postupku), postupak se produžava još za izvesno vreme (tabela 10).

TABELA 10 — TRAJANJE DRUGOSTEPENOG POSTUPKA U REŠAVANJU PARNIČNIH PREDMETA U 1960.
(U procentima)

Od ukupno rešenih predmeta rešeno je u vremenu	
Do 1 meseca	46,7
Do 3 meseca	29,6
Dužem od 3 meseca	23,7

U slučajevima kad je dozvoljena revizija protiv drugostepene odluke, ako stranka izjavi reviziju (revizija se izjavljuje na oko 1% svih rešenih predmeta u prvostepenom postupku), postupak se produžuje za onoliko vremena koliko je potrebno da revizijski sud donese svoju odluku. Tako, na primer, od ukupno rešenih predmeta u 1960. rešeno je u vremenu do 1 meseca 26,4% predmeta, do 3 meseca 29,8%, a dužem od 3 meseca 43,9% predmeta.

O. S.

ČLANSTVO SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE

U periodu od 1956. do 1960. broj članova u Savezu sindikata Jugoslavije povećao se za oko 900.000, a samo u toku 1960. za gotovo 270.000. Krajem 1960. u Savezu sindikata bilo je ukupno 2,471.727 članova, odnosno 12% više nego u 1959.¹

Do povećanja članstva došlo je uporedo sa sve snažnijim društvenim i privrednim razvitkom zemlje, daljim promenama socijalne strukture stanovništva, i naročito, jačanjem uloge sindikata u radnim kolektivima i u društvenom životu zemlje uopšte. Savez sindikata se sve neposrednije angažuje u rešavanju zadataka neposredne proizvodnje i raspodele u privrednim organizacijama, suzbijanju nedemokratskih postupaka koji se javljaju u pojedinim radnim kolektivima i organizovanju političkog, stručnog, ekonomskog i kulturnog obrazovanja radnika.

Do porasta članstva došlo je u svim republikama i u svim strukovnim sindikatima.

Po republikama najveći apsolutni porast članstva u 1960. u odnosu na 1959. ostvaren je u Srbiji — 130.000 novih članova (17%), zatim u Hrvatskoj 60.000 (10%), u Sloveniji 30.000 (8%), u Bosni i Hercegovini preko 30.000 (10%), u Makedoniji preko 14.000 (11%) i u Crnoj Gori 2.000 (5%).

Struktura porasta članstva po pojedinim strukovnim sindikatima pokazuje da je porast u 1960. u odnosu na 1959. bio najveći u onim strukama u kojima je u 1959. broj članova sindikata u odnosu na broj zaposlenih bio najmanji. Tako je 1960. u Sindikatu građevinskih radnika članstvo povećano za oko 45.000 novih članova (20%), u Sindikatu poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika za oko 44.000 (19%), u Sindikatu komunalno-zanatskih

radnika takođe za oko 40.000 (20%), a u Sindikatu radnika štampe i papira za oko 8.000 (23%).

ODNOS ČLANOVA SINDIKATA I ZAPOSLENIH. U Savezu sindikata Jugoslavije u 1960. bilo je učlanjeno 81% od ukupnog broja zaposlenih, dok je u 1956. taj procenat iznosio samo 67%.

U 1960. najveći broj članova sindikata u odnosu na broj zaposlenih po republikama bio je: u Sloveniji i Bosni i Hercegovini (86%), zatim Hrvatskoj (81%), Srbiji (79%), Makedoniji (72%) i Crnoj Gori (70%).

U pojedinim strukovnim sindikatima procenat članova sindikata u odnosu na broj zaposlenih u tim strukama u 1960. kreće se od 69% do 92%. Najveći procenat članova u odnosu na zaposlenost bio je u Sindikatu radnika rudarstva, metalurgije i hemijske industrije (92%), Sindikatu radnika štampe i papira (87%), Sindikatu tekstilnih, kožarskih i gumarskih radnika (86%), a od sindikata van privrede — u Sindikatu zdravstvenih radnika (89%). Najmanji broj učlanjenih u sindikat u odnosu na broj zaposlenih u struci bio je u Sindikatu komunalno-zanatskih radnika (69%), Sindikatu građevinskih radnika (72%) i Sindikatu poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika (73%). Međutim, u ovim strukama stanje se poboljšava i sve je manji broj radnika i službenika koji nisu članovi sindikata. Tako je u 1960. u odnosu na 1959. u Sindikatu komunalno-zanatskih radnika procenat članova u odnosu na zaposlene porastao za 5%, a u Sindikatu građevinskih radnika i Sindikatu poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika za po 4%.

U Savezu sindikata Jugoslavije još uvek nije učlanjeno oko 600.000 zaposlenih radnika i službenika. Izvestan broj ovih radnika i službenika ne iskazuje se kao članovi sindikata zbog usvojenog principa da se članom Saveza sindikata smatra samo lice koje redovno uplaćuje članarinu. Usled raznih organizacionih slabosti, izvestan broj članova ne plaća redovno članarinu. Pored toga, najveći deo neučlanjenih u sindikat čine sezonski radnici koji dolaze sa sela i samo povremeno rade na poljoprivrednim dobrima i u građevinarstvu (preko 200.000), i komunalno-zanatski radnici koji su zaposleni kod privatnih poslodavaca (oko 80.000).

ČLANSTVO SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE PO REPUBLIKAMA I STRUKOVNIM SINDIKATIMA U 1960.

Strukovni sindikati	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
Sindikat radnika rudarstva, metalurgije i hemijske industrije	262.903	79.569	54.233	45.875	68.345	9.524	5.357
Sindikat radnika saobraćaja i veza	249.588	89.024	73.354	35.085	38.970	9.427	3.728
Sindikat metalških radnika	217.603	105.029	73.407	48.792	33.658	6.809	3.908
Sindikat poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika	270.225	128.414	62.119	30.607	18.730	28.785	1.570
Sindikat radnika i službenika industrije građevinskog materijala i građevinarstva	270.632	95.349	70.127	35.911	42.255	18.226	8.764
Sindikat trgovačkih ugostiteljskih i turističkih radnika	204.373	77.416	58.437	30.038	24.060	10.216	4.206
Sindikat tekstilnih, kožarskih i gumarskih radnika	180.993	61.545	56.251	40.928	11.299	10.260	710
Sindikat komunalnih i zanatskih radnika	176.367	56.800	51.464	33.033	22.060	9.643	3.367
Sindikat radnika industrije drveta i šumarstva	157.802	29.706	42.747	27.065	48.877	6.963	2.444
Sindikat radnika štampe i papira	42.729	15.374	11.688	8.331	5.761	1.157	418
Sindikat službenika državnih organa i društvenih službi	179.437	75.594	44.202	24.675	19.121	11.762	4.083
Sindikat zdravstvenih radnika	91.888	32.125	26.914	13.957	11.181	5.762	1.949
Sindikat prosvetnih i naučnih radnika	100.940	40.716	25.362	12.979	12.055	7.300	2.528
Sindikat radnika kulturno-umetničkih ustanova	12.247	4.788	3.362	1.796	1.358	772	171
Savez sindikata Jugoslavije*	2,471.727	891.449	653.667	389.072	357.730	136.606	43.203

* U Savezu sindikata učlanjeno je i Udruženje penzionera sa 451.253 člana.

Podaci: Statistika Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije.

M. L.

¹ Članstvo u Savezu sindikata je zasnovano na principu dobrovoljnosti. Članom SSJ može postati svako lice koje radi u nekom radnom kolektivu i usvaja statut strukovnog sindikata kome pristupa.

MATICE ISELJENIKA

Matice iseljenika Srbije, Hrvatske, Slovenije i Makedonije, osnovane su 1951, a Matica iseljenika Bosne i Hercegovine 1954.

Zadaci. Delatnost matica iseljenika usmerena je prvenstveno na uspostavljanje i razvijanje raznovrsne kulturno-prosvetne saradnje sa iseljeničkim organizacijama uopšte i iseljenicima pojedinačno, na upoznavanje iseljenika, njihove rodbine i ostalih građana zemalja u kojima žive sa istinom o prošloj i sadašnjoj borbi jugoslovenskih naroda za nacionalno oslobođenje i nezavisnost, za izgradnju nove socijalističke Jugoslavije i mir u svetu. Matice iseljenika pružaju pomoć Jugoslovenima koji su se iselili iz zemlje a žele da održavaju kulturne, ekonomske, sportske, turističke i druge veze sa odgovarajućim društvima, ustanovama ili pojedincima u Jugoslaviji da te kontakte lakše ostvare. Matice takođe pružaju pomoć iseljenicima-povratnicima u rešavanju posebnih problema (privremeni smeštaj, davanje materijalne pomoći do zapošljenja, regulisanje radnog staža i sl.). Sem toga, matice olakšavaju građanima, organizacijama i ustanovama u Jugoslaviji da se upoznaju sa životom i radom iseljenika i da s njima uspostave odgovarajuće oblike saradnje. One, zatim, uz pomoć iseljenika rade na razvijanju kulturne i ekonomske i uopšte prijateljske saradnje jugoslovenskih naroda sa narodima i zemljama u kojima žive jugoslovenski iseljenici. Matice ukazuju raznovrsnu pomoć iseljenicima prilikom njihovih poseta staroj domovini.

Aktivnost matica iseljenika razvija se u skladu sa pravilima koje donose skupštine matica. Pravilima matica određeni su ciljevi i zadaci, način učlanjenja i dužnosti članova, organi matica, njihova prava i dužnosti.

Članstvo. Član maticе iseljenika može biti svaki punoletni građanin Jugoslavije i iseljenik-povratnik koji želi da aktivno i dobrovoljno radi na ostvarenju ciljeva i programa maticе. U maticu se mogu uključiti i društvene, privredne i druge organizacije, ustanove i klubovi sa teritorije odnosno republike kao njeni kolektivni članovi. Prijem vrše lokalne organizacije odnosno odbori maticе.

Organi. Mesne, opštinske, sreske (jedna pokrajinska), odnosno republičke organizacije imaju organe skupštine kao najviše, zatim odgovarajuće odbore i nadzorne odbore. Na redovnim skupštinama biraju se odbori i nadzorni odbori, odobrava rad odbora, određuju smernice buduće aktivnosti i donose odluke o promenama pravila. (U Hrvatskoj ima 16 sreskih, 65 opštinskih i oko 25 mesnih odbora maticе, u Srbiji 13 sreskih, 1 pokrajinski i 3 osnovne organizacije, a matice Bosne i Hercegovine i Makedonije takođe imaju sreske i druge odbore.)

Glavni odbor maticе ima najmanje 25 članova. On bira izvršni odbor kao i predsednika, potpredsednika, sekretara i blagajnika maticе. Izvršni odbor bira sekretarijat. U glavni kao i ostale odbore maticе može ući odgovarajući broj predstavnika organizacija, ustanova, klubova i s., koji su inače kolektivni članovi maticе. Glavni odbor maticе donosi poslovnik i pravilnik kojima se regulišu značajnija pitanja za rad maticе i njenih organa, komisija i organizacija.

Finansijska sredstva. Izvori finansijskih sredstava maticе jesu članarina, dobrovoljni prilozi, prihodi od sopstvenih publikacija, priredbi i sl.

Međusobna saradnja maticе. Matice iseljenika razvijaju plodnu i raznovrsnu međusobnu saradnju koja se odvija kroz neposredne međusobne kontakte i preko Koordinacionog odbora maticе iseljenika. Koordinacioni odbor sastaje se prema potrebi i rešava pitanja od zajedničkog

interesa. Koordinacija rada maticе naročito je razvijena u organizovanju prihvatanja iseljenika-turista koji grupno obilaze pojedine krajeve Jugoslavije. Matice takođe sarađuju u organizovanju raznih proslava i priredbi a naročito Iseljeničke nedelje.

Matice sarađuju i sa više državnih organa drugih ustanova i organizacija koje se bave određenim pitanjima iseljenika i povratnika. Pri Sekretarijatu za socijalnu politiku i komunalna pitanja SIV-a postoji Savet za iseljenička pitanja koji deluje kao stručni savetodavni organ. Određenim pitanjima iseljenika, preko posebnih službi ili kroz redovan posao, bave se Državni sekretarijat za inostrane poslove, Državni sekretarijat za unutrašnje poslove, Državni sekretarijat za pravosudnu upravu, Sekretarijat za prosvetu i kulturu, Sekretarijat za informacije, Sekretarijat za rad i služba socijalnog osiguranja.

DELATNOST U ZEMLJI

Posle završetka drugog svetskog rata hiljade jugoslovenskih iseljenika odlučile su da se vrate i žive u »starom kraju«. U periodu od 1945. do 1951. u Jugoslaviju se vratilo preko 16.000 iseljenika (godine 1945 — 164, 1946 — 2.734, 1947 — 4.918, 1948 — 5.933, 1949 — 1.218, 1950 — 518 i 1951 — 571 iseljenik). Povratak iseljenika u zemlju i dalje traje, premda u manjem broju.

I pored dosta teških ekonomskih prilika neposredno posle drugog svetskog rata, za potrebe iseljenika-povratnika i ostalih repatriiraca odvojeno je 689,950.000 dinara. Ova sredstva utrošena su na prihvatanje i smeštaj iseljenika, izgradnju stanova, pomoć u pukuštvu, socijalnu pomoć i sl. U rešavanju svih ovih pitanja kao i zapošljenja, radnog staža, školovanja, naknade za strana sredstva, penzije i sl. matice iseljenika su pružale znatnu pomoć iseljenicima-povratnicima.

Matice iseljenika i druge službe pomažu da Jugoslaviju svake godine poseti sve veći broj iseljenika. Matice organizuju grupna putovanja iseljenika po zemlji, obilaženje fabrika, škola, sela, svega što ih interesuje. U 1960. Jugoslaviju je posetilo oko 15.000 jugoslovenskih iseljenika.

Od 1954. organizuju se proslave *Iseljeničke nedelje*. Centralna proslava održava se svake godine u drugoj republici i zajednička je za sve matice. Pored toga, u svakoj republici u toku proslave Iseljeničke nedelje održavaju se razne priredbe, smotre, zborovi i slično, na kojima se okupljaju iseljenici-turisti, iseljenici-povratnici i ostali jugoslovenski građani. Iseljenička nedelja je postala tradicionalna opštejugoslovenska proslava koja znatno doprinosi daljem upoznavanju i zbližavanju jugoslovenskih iseljenika međusobno kao i sa narodima Jugoslavije. Pojedine iseljeničke organizacije i grupe organizuju kolektivne posete i učestvovanja u Iseljeničkoj nedelji.

Među iseljenicima vlada sve veće interesovanje za posete Jugoslaviji uopšte, a posebno za grupna turistička putovanja i Iseljeničku nedelju.

Matica iseljenika Hrvatske pristupila je izgradnji modernog doma iseljenika u Zagrebu, a sreski odbor te Matice u Dubrovniku preduzima mere za podizanje sličnog doma. Iseljenici su već daleko znatne novčane priloge za izgradnju ovih domova. Dom iseljenika Hrvatske u Zagrebu biće i spomen zahvalnosti domovine svim iseljenicima za ono što su učinili i što čine za dobro svog »starog kraja«. Dom-hotel u Dubrovniku namenjen je prvenstveno za smeštaj i odmaranje iseljenika. Postoje izgledi za izgradnju još nekoliko ovakvih domova.

RAD NA GRAĐI ZA ISTORIJU ISELJAVANJA. Matice iseljenika učinile su znatne napore da se prikupi što više građe za istoriju iseljavanja odnosno iseljenika iz jugoslovenskih zemalja. Naročito dobre rezultate u tome postigao je Istorijski odel Matice iseljenika Hrvatske, koji je za kratko vreme uspeo da stvori arhiv sa oko 140.000 knjiga, časopisa, novinskih isečaka, fotografija i drugih pisanih dokumenata koji govore o istoriji i sadašnjem ekonomskom, kulturnom i društveno-političkom životu

jugoslovenskih iseljenika. I neki sreski i drugi odbori matica prikupljaju materijale za istoriju iseljenika.

DELATNOST MEĐU JUGOSLOVENSKIM ISELJENICIMA U SVETU

Aktivnost matica među jugoslovenskim iseljenicima u raznim zemljama je veoma raznovrsna.

PUBLICISTIČKA DELATNOST matica ima posebno značajnu ulogu.

Matica iseljenika Hrvatske izdaje mesečni informativni časopis »Maticu« u oko 3.000 primeraka, godišnjak »Kalendar«, informativnu publikaciju s tiražom od oko 3.000 primeraka, i muzički časopis »Kolo«. Broj pretplatnika, naročito iseljenika, na sva ova izdanja stalno raste.

Matica iseljenika Srbije izdaje dvomesečni informativni časopis »Zavičaj« u tiražu od oko 3.000 primeraka i godišnjak »Kalendar« u nekoliko hiljada primeraka. Časopis i kalendar imaju kao redovne pretplatnike iseljenike iz velikog broja zemalja.

Matica iseljenika Slovenije izdaje mesečno informativni časopis »Rodna gruda« u tiražu od oko 3.000 primeraka i godišnjak »Slovenski iseljski koledar« u istom tiražu, kao i povremena izdanja: albume, zbirke stihova i sl.

Matica iseljenika Makedonije izdaje mesečni časopis »Makedonija« u oko 3.000 primeraka. I za ovaj časopis stalno se povećava interesovanje i broj pretplatnika.

U svim publikacijama matica, pored istaknutih domaćih kulturnih, javnih i političkih radnika iz Jugoslavije, aktivno sarađuju i iseljenici. Oni šalju priloge o životu i radu društava, organizacija, pojedinaca i naseobina jugoslovenskih iseljenika. Mnogi iseljenici-turisti, koji pojedinačno ili grupno posećuju Jugoslaviju, iznose svoje utiske, doživljaje i susrete u staroj domovini. Zbog svega toga edicije matica imaju značajnu kulturnu misiju među jugoslovenskim iseljenicima, kao i u njihovim novim domovinama.

Časopisi i druga izdanja matica upoznaju iseljenike s istorijom jugoslovenskih naroda i pojedinih krajeva, informišu ih o značajnim događajima u ekonomskom, kulturnom i političkom životu u zemlji, pružaju im mogućnosti da se neposredno upoznaju sa savremenim književnim jezicima jugoslovenskih naroda i sl.

SARADNJA SA ISELJENIČKIM ORGANIZACIJAMA. Matice iseljenika razvijaju široku i raznovrsnu saradnju sa domovima kulture iseljenika, raznim kulturno-prosvetnim i umetničkim društvima, potpornim organizacijama, pojedincima, raznim naučnim i umetničkim ustanovama i sl. U zavisnosti od ekonomskih i drugih uslova jugoslovenski iseljenici razvili su razne forme društvenog života. Sve kulturne, umetničke i slične manifestacije jugoslovenskih iseljenika u velikoj meri oslanjaju se na bogatstvo jugoslovenske kulture (književnost, folklor, muzika i sl.). Jugoslovenski iseljenici u raznim zemljama imaju preko 500 kulturno-prosvetnih društava. Na primer, Hrvatska bratska zajednica u SAD, koja ima preko 650 podružnica na teritoriji SAD i Kanade, ima i oko 80 kulturno-prosvetnih domova. Srpski narodni savez, sa oko 160 podružnica ima prosvetni savez sa nizom kulturno-prosvetnih domova. Slovenska narodna potporna jednota i makedonske iseljeničke organizacije imaju takođe svoje domove i klubove, pevačke horove, diletantske sekcije, sportske grupe, tamburaška društva i sl. U svim ovim društvima i organizacijama aktivno deluju kulturni, javni i drugi radnici-iseljenici.

Iseljenička štampa na jugoslovenskim jezicima vrlo je razvijena i raznovrsna (prvi list jugoslovenskih iseljenika »Iskra slavjanske slobode« počeo je izlaziti u Buenos Airesu

1883). Danas se izdaje oko 120 dnevnih i drugih listova i časopisa u tiražima od po nekoliko stotina do više desetina hiljada primeraka (»Zajedničar«, organ Hrvatske bratske zajednice u SAD, izlazi kao nedeljnik u 80.000 primeraka).

Matice iseljenika pružaju raznovrsnu pomoć iseljeničkim kulturno-prosvetnim društvima i drugim institucijama. U saradnji sa pojedinim ustanovama u zemlji (kulturno-prosvetnim društvima, školama i sl.) matice šalju knjige i školske udžbenike, raznovrsne časopise, gramofonske ploče, muzičke note i instrumente, igrane i dokumentarne filmove, materijale za radio-emisije i sl. U 1959. iseljeničkim društvima poslato je 40 kompletnih biblioteka, 45 kompleta gramofonskih ploča sa narodnom muzikom, oko 20 dokumentarnih filmova i sl.

Uz saradnju matica do sada je dva puta u Jugoslaviji gostovalo iseljeničko studentsko kulturno-umetničko društvo »Dukin-Tamburica« iz Pitsburga, a jugoslovenska društva »Tanec«, »Branko Cvetković«, »Kolo« i »Branko Krstanić« gostovali su u SAD, Kanadi i još nekim zemljama u kojima se nalazi znatan broj iseljenika. U Jugoslaviji su gostovali i neki istaknuti umetnici jugoslovenskog porekla kao, na primer, violinista Zlatko Baloković, pevači Zinka Kunc i Mija Slavenka, slikari Savo Radulović, Tanasko Milović, Viktor Sulčić i dr.

U mnogim zemljama jugoslovenski iseljenici održavaju tradicionalne piknike i svečanosti na kojima učestvuju i po nekoliko hiljada iseljenika, povodom opštejugoslovenskih i republičkih praznika (29. novembar, 25. maj, 11. oktobar i dr.).

BROJ JUGOSLOVENSKIH ISELJENIKA

Iseljavanje stanovnika iz današnjih jugoslovenskih zemalja počelo je još u XVI veku. Ono se stalno povećavalo i dostiglo vrhunac krajem XIX i početkom XX veka. Tako je na primer, od 1900. do 1914. emigriralo preko 1.100.000 Jugoslovena. Proces iseljavanja nastavio se i između dva svetska rata. U ovom periodu iselilo se preko 200.000 Jugoslovena, od kojih najveći broj seljaka, a zatim nekvalifikovanih i kvalifikovanih radnika.

Najvažniji uzroci iseljavanja stanovništva u oba ova perioda bili su ekonomske, ali takođe i političke prirode. Opšti uslovi života jugoslovenskih naroda bili su veoma teški kako u periodu do I svetskog rata tako i između dva svetska rata. Ekonomsko izrabljivanje, nacionalno ugnjetavanje i politički progoni od strane tadašnjih vladajućih krugova prisiljavali su stotine hiljada ljudi na iseljavanje. Iseljavanje je donekle podsticala i ekonomska konjunktura u prekomorskim zemljama.

Jugosloveni su se najviše iseljavali u SAD, a zatim u neke zemlje Južne Amerike, Kanadu i Australiju. Većina ovih ljudi odlazila je sa namerom da zaradi određena sredstva i ponovo se vrati u domovinu. Međutim, usled raznih okolnosti ogromna većina iseljenika stalno se nastanila u odnosnim zemljama.

Prema procenama matica iseljenika broj jugoslovenskih iseljenika danas je sledeći:

SAD i Kanada	850.000
Latinska Amerika	310.000
Australija i Novi Zeland	45.000
Zapadnoevropske zemlje	75.000
Ostale zemlje	270.000
Ukupno	1.550.000

Jugoslovenski iseljenici su u najvećem broju koncentrisani u većim gradovima i njihovoj okolini (na pr. Pitsburg i okolina oko 120.000, Klivlend oko 60.000, Čikago oko 50.000, Detroit oko 50.000, Toronto oko 30.000, Njujork oko 25.000 itd.).

Pored oko 1.550.000 jugoslovenskih iseljenika, postoji više od 3 miliona njihove najbliže rodbine, prvenstveno dece rođene u dotičnim zemljama. Oni uglavnom govore nekim jugoslovenskim jezikom i pokazuju interesovanje za otadžbinu svojih roditelja.

IZVOR: Materijali matica iseljenika i ostalih službi koje se bave pojedinim iseljeničkim pitanjima.

R. A.

JUGOSLOVENSKA LIGA ZA MIR, NEZAVISNOST I RAVNOPRAVNOST NARODA (1960—1961)

Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda¹ je u toku 1960. i početkom 1961. razvijala intenzivnu aktivnost u pravcu održavanja, proširivanja i unapređenja ranije uspostavljenih veza i saradnje s nizom mirovnih, antikolonijalnih i sličnih pokreta i organizacija kao i uspostavljanja velikog broja novih kontakata.

Rukovođena principima saradnje zasnovane na uzajamnom poštovanju i ravnopravnoj osnovi, Liga je usmeravala aktivnost u pravcu stvaranja što šire platforme okupljanja svih miroljubivih snaga u svetu i otklanjanja smetnji koje se na tom putu javljaju.

Na tim principima Jugoslovenska liga je u proteklom periodu održavala veze s 48 mirovnih, antikolonijalnih i sličnih pokreta i organizacija iz 39 zemalja i s pet međunarodnih organizacija (iako je član samo jedne od njih — Stalnog komiteta za borbu protiv kolonijalizma na Mediteranu i Srednjem istoku).

Jugoslovenska liga je tokom 1960. uspostavila vezu s Mađarskim savetom za mir, Poljskim komitetom za mir, Savetom za mir Demokratske Republike Nemačke, Grčkim pokretom za balkansku saradnju, Grčkim komitetom za popuštanje međunarodne zategnutosti i mir, Laburističkom partijom Malte, Britanskim komitetom za mir, britanskom »Kampanjom za nuklearno razoružanje«, Norveškim prijateljima mira, Francuskim savetom za mir, Švajcarskim savetom udruženja za mir, Švedskom grupom protiv »A« bombe, Burmanskim kongresom za mir, Braziljanskim pokretom pristalica mira, Čileanskim pokretom pristalica mira, Kanadskim kongresom za mir i Australijanskim savetom za mir.

Jugoslovenska liga je u proteklom periodu pružala stalnu moralno-političku podršku antikolonijalnoj borbi naroda koji se bore za sticanje odnosno očuvanje nacionalne nezavisnosti i teritorijalnog integriteta.

Jugoslovenska liga je posvetila posebnu pažnju problemu razoružanja i zabrani atomskih eksperimenata, čije se hitno rešenje i postizanje potrebnih međunarodnih sporazuma nameće celom čovečanstvu, i u tom cilju podržala sve konstruktivne inicijative usmerene u pravcu postizanja sporazuma o ovim pitanjima. Pri tome je Jugoslovenska liga odlučno osudila nastavljanje trke u naoružanju, a posebno nastojanja Bundesvera za naoružavanje nuklearnim oružjem i oživljavanje militarističkih tendencija u Saveznoj Republici Nemačkoj.

U susretima s predstavnicima i delegacijama inostranih pokreta i organizacija, Jugoslovenska liga se zalagala za prevazilaženje postojećih blokovskih suprotnosti, diskriminacije i ideoloških isključivosti prema pojedinim pokretima, što ima negativnog odraza na aktivnost pokreta koji se bore za mir, odnosno doprinosi sužavanju delovanja mirovnih pokreta i organizacija i otežava saradnju svih miroljubivih snaga u svetu.

Jugoslovenska liga nastojala je da kontakte i saradnju s mirovnim i sličnim pokretima koristi za produbljivanje i bogaćenje sadržine uzajamne saradnje i da otklanjanjem tendencija nekih pokreta i organizacija da oblicima i formama saradnje mirovnih pokreta daju formalan i manifestacioni karakter doprinese konstruktivnijem i konkretnijem angažovanju mirovnih i sličnih pokreta u borbi za mir.

MEĐUNARODNA AKTIVNOST LIGE

EVROPA. Putem redovne razmene materijala i publikacija Jugoslovenska liga je nastavila tokom 1960. i 1961. održavanje veza s mirovnim pokretima *istočnoevropskih zemalja* odnosno sa Sovjetskim komitetom za zaštitu mira i nacionalnim komitetima za zaštitu mira Bugarske i Rumunije. Vođeni su razgovori s delegacijom Nacionalnog komiteta za zaštitu mira Rumunije, Nacionalnim komitetom za zaštitu mira Bugarske i uspostavljeni kontakti s mirovnim savetima Mađarske, Demokratske Republike Nemačke i Poljskim komitetom za mir.

Maja 1960. u Jugoslaviji je boravila delegacija Nacionalnog komiteta za zaštitu mira Rumunije, koja je vodila razgovore s predstavnicima Jugoslovenske lige. Za vreme razgovora izvršena je razmena mišljenja o aktuelnim problemima borbe za mir u svetu, saradnje i međusobnog razumevanja zemalja balkansko-jadranskog područja o pitanjima odnosa i međusobne saradnje dve organizacije. Na kraju razgovora objavljeno je zajedničko saopštenje o poseti rumunske delegacije Jugoslaviji. Jugoslovenska liga je prihvatila poziv da kasnije uputi svoju delegaciju u Rumuniju.

Januara 1961. boravila je u Jugoslaviji delegacija Bugarskog nacionalnog komiteta za zaštitu mira, vraćajući posetu Jugoslovenskoj ligi, čija je delegacija posetila Bugarsku februara 1960. Razgovori dve delegacije bili su posvećeni razmatranju pitanja međunarodnih odnosa, borbe miroljubivih snaga za otklanjanje ratne opasnosti, miroljubive koegzistencije, učvršćenja i obezbeđenja mira u svetu, a posebno saradnje na Balkanu i daljem razvoju međusobnih odnosa.

U naporima da doprinese unapređenju *saradnje na balkansko-jadranskom području*, Jugoslovenska liga je posvetila posebnu pažnju kontaktima i saradnji s mirovnim pokretima susednih zemalja i nastojala da razvijanjem bilateralne saradnje doprinese široj i svestranijoj saradnji svih mirovnih pokreta zemalja ovoga područja. Zainteresovanost Jugoslavije da se na ovom području odnosi što pre srede i dovedu do iskrene i konstruktivne saradnje, izražena je u konstruktivnoj politici Jugoslavije, a i Lige, stalno usmerenoj na unapređenje saradnje balkanskih zemalja. Polazeći od činjenice da je za realizaciju predloga o sazivanju balkansko-jadranske konferencije nacionalnih mirovnih komiteta ovog područja neophodna politička priprema i realna ocena stvarnog stanja odnosa zemalja ovog područja, Liga je nastojala da razvijanjem bilateralne saradnje s mirovnim pokretima ovih zemalja doprinese otklanjanju postojećih teškoća i problema.

Jugoslovenska liga je, pored kontakta s nacionalnim komitetima za zaštitu mira Bugarske i Rumunije, posvetila pažnju unapređenju odnosa sa Italijanskim komitetom za mir, izvršila razmenu predstavnika s Grčkim pokretom za balkansku saradnju i svojom inicijativom uspostavila vezu i s Grčkim komitetom za popuštanje međunarodne zategnutosti i mir.

Novembra 1960. delegacija Jugoslovenske lige boravila je u Italiji kao gost Italijanskog komiteta za mir, čija je delegacija na poziv Lige posetila Beograd decembra 1959. Delegacija Lige je tom prilikom vodila razgovore sa članovima Italijanskog komiteta za mir. U zajedničkom saopštenju o razgovorima istaknuta je suštinska saglasnost delegacija u oceni razvoja međunarodne situacije, opasnosti koje prete svetskom miru i oceni aktivnosti koju treba razvijati da bi se pojačalo angažovanje javnog mnjenja svih zemalja u prilog mira, miroljubive koegzistencije i razoružanja. U saopštenju je izraženo i duboko ubeđenje delegacija da rat nije neizbežan i da je moguće i neophodno rešavati međunarodne sporove miroljubivim pregovorima, pri čemu je više nego ikada potreban i koristan svaki napor koji vodi okupljanju i zajedničkoj akciji svih snaga koje deluju za odbranu mira, likvidaciju kolonijalističke dominacije i razvoj prijateljskih odnosa između svih naroda i zemalja na bazi njihove nezavisnosti i ravnopravnosti.

¹ Vidi: »Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda«, »Jugoslovenski pregled«, 1960. str. 117—118 (15—16).

Juna 1960. u Beogradu je kao gost Jugoslovenske lige boravio predsednik Grčkog pokreta za balkansku saradnju i vodio razgovore sa predstavnicima Lige o pitanjima od zajedničkog interesa. Predsednik Lige Krsto Bulajić vratio je ovu posetu februara 1961. i u Atini vodio razgovore s predsednikom Grčkog pokreta za balkansku saradnju Stamatism Merkurisom i drugim članovima ovoga pokreta o pitanjima aktivnosti Jugoslovenske lige i Grčkog pokreta i njihove buduće saradnje.

Jugoslovenska liga je u proteklom periodu održavala veze i s 13 mirovnih, antikolonijalnih i sličnih pokreta i organizacija *zapadnoevropskih zemalja*. Veze su održavane putem susreta predstavnika Lige i članova tih pokreta i organizacija na raznim međunarodnim sastancima i konferencijama i redovnom razmenom materijala i publikacija, što je doprinelo unapređenju uzajamne saradnje.

Aprila 1960. u Beogradu je kao gost Jugoslovenske lige boravila delegacija Laburističke partije Malte i vodila razgovore s predstavnicima Lige o pitanjima od zajedničkog interesa.

Juna 1960. britanski pokret »Kampanja za nuklearno razoružanje« organizovao je konferenciju u Londonu, kojoj je prisustvovao i predsednik Lige Krsto Bulajić. Na ovoj konferenciji, kojoj je prisustvovao veći broj istaknutih ličnosti javnog, društvenog i političkog života niza zemalja Istoka, Zapada i neangažovanih zemalja, ispitivane su mogućnosti za održavanje svetske konferencije posvećene pitanju razoružanja.

AFRIKA, AZIJA I LATINSKA AMERIKA. Jugoslovenska liga je u 1960. i početkom 1961. uložila posebne napore u pravcu proširivanja saradnje s mirovnim, antikolonijalnim i sličnim pokretima Afrike, Azije i Latinske Amerike.

Jugoslovenska liga je sa ovim pokretima i organizacijama održavala veze susretima na međunarodnim skupovima i konferencijama, gde su se jugoslovenski predstavnici i delegacije zalagali za likvidaciju kolonijalizma i politike rasne diskriminacije i za rešavanje i eliminisanje svih problema koji ometaju nesmetan i nezavisan politički i ekonomski život naroda i zemalja ovih područja. Vršena je redovna razmena informativnih materijala i publikacija.

Aprila 1960. delegacija na čelu s generalnim sekretarom Jugoslovenske lige Miroslavom Vitorovićem prisustvovala je kao posmatrač Konferenciji za pozitivnu akciju, za mir i bezbednost u Africi, održanoj u Akri.

Jugoslovenska liga je decembra 1960. ponovo osudila (kao i septembra 1959) *eksperimente Francuske atomskim oružjem u Sahari* i okvalifikovala ih kao ozbiljnu smetnju naporima koje miroljubive i progresivne snage čine za obezbeđenje mira u svetu, a posebno za postizanje sporazuma o zabrani nuklearnih eksperimenata. Takođe je ukazano na štetnost probnih eksplozija koje mogu tragičnim posledicama radijacije da ugroze bezbednost stanovništva na jednom ogromnom području.

Povodom događaja u Južnoafričkoj Uniji u martu 1960, kada je stotine ljudi domorodačkog stanovništva ubijeno za vreme demonstracija protiv politike rasne diskriminacije i ugnjetavanja koju sprovode vlasti ove zemlje, Jugoslovenska liga je u poruci Generalnom sekretaru UN odlučno osudila takvu politiku vlade Južnoafričke Unije i energično zahtevala preduzimanje potrebnih mera da se stane na put takvoj politici.

Tragični događaji u Kongu, do kojih je došlo intervencijom kolonijalističkih snaga neposredno posle dobijanja nezavisnosti ove mlade Republike, izazvali su duboku zabrinutost jugoslovenske javnosti, koja je sa ogorčenjem osudila politiku svih onih koji su doveli ovu zemlju do krajnje opasne situacije, ukidanja zakonitosti i onemogućavanja rada legalno izabranog parlamenta i vlade Konga. Jugoslovenska liga je u više mahova odlučno protestovala i, u cilju zaštite elementarnih prava kongoanskog naroda kao i u interesu očuvanja mira u ovom delu sveta i u svetu uopšte, zahtevala od Generalnog sekretara UN, Generalne skupštine UN i Saveta bezbednosti neodložno izvršenje odluka Saveta bezbednosti i Generalne skupštine UN, onemogućavanje

kolonijalističke intervencije i aktivnosti najamnika tipa Čombea, Mobutua i dr., i uspostavljanje reda i obezbeđenja nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Republike Kongo.

Prilikom održavanja vanrednog sastanka Saveta afričko-azijske solidarnosti 21. januara 1961. u Kairu, Jugoslovenska liga je uputila Savetu pismo podrške i solidarnosti s borbom naroda Konga i izrazila nadu da će ovaj sastanak doprineti rešavanju problema Konga, a time i stabilizaciji mira u Africi i u svetu uopšte.

Borba alžirskog naroda za nacionalno oslobođenje i obezbeđenje njegovih istorijskih prava na samoopredeljenje naišla je na duboke simpatije svih jugoslovenskih naroda, koji su pružali i pružaju narodu Alžira moralno-političku podršku u njegovoj borbi protiv kolonijalističke politike u ovoj zemlji.

Jugoslovenska liga je uputila apel Ujedinjenim nacijama zalažući se za podršku predlogu privremene alžirske vlade za održavanje referenduma o samoopredeljenju pod kontrolom UN. U apelu je istaknuto da bi prihvatanje predloga privremene alžirske vlade doprinelo okončanju šestogodišnjeg ratnog krvoprolića u Alžiru i obezbeđenju slobode i nezavisnosti alžirskog naroda i učvršćenju mira u svetu.

Na VI svetskoj konferenciji protiv atomskih i hidrogenskih bombi i za potpuno razoružanje, održanoj u Tokiju avgusta 1960, učestvovala je delegacija Jugoslovenske lige, koju je predvodio član Nacionalnog odbora Jugoslovenske lige Paško Romac.

Predsednik Tito je u poruci koju je uputio Konferenciji posebno naglasio da je »borba za održanje mira u svijetu i ostvarenje ravnopravne međunarodne saradnje u današnjim uslovima nerazdvojiva od borbe za dosljednu primjenu politike aktivne miroljubive koegzistencije država sa različitim društvenim sistemima. Zato naponi svih miroljubivih snaga moraju biti usmjereni za pobjedu takve politike kao jedine alternative politici rata i uništenja ljudskog roda«.

Povodom otvorene agresije na Kubu, Jugoslovenska liga je aprila 1961. uputila protestni telegram predsedniku Generalne skupštine UN u kome je, osuđujući najenergičnije oružanu akciju protiv Kube, najodlučnije pozvala Organizaciju ujedinjenih nacija da se »u potpunosti založi za njenu momentanu obustavu i preduzme najhitnije mere u tom smislu, kako bi bila zaštićena suverena prava kubanskog naroda, ponovo uspostavljen mir i blagovremeno sprečene najozbiljnije međunarodne komplikacije nepredvidivih posledica«.

SARADNJA S MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA. Jugoslovenska liga je tokom 1960. nastavila da putem redovne razmene materijala, publikacija i informacija održava veze sa Institutom svetskog saveta za mir.

Tokom 1960. Liga je saradivala s nekoliko međunarodnih regionalnih organizacija, od kojih je član samo Stalnog komiteta za borbu protiv kolonijalizma na Mediteranu i Srednjem istoku.

Delegacija Jugoslovenske lige s generalnim sekretarom Miroslavom Vitorovićem na čelu prisustvovala je II konferenciji afričko-azijske solidarnosti, održanoj aprila 1960. u Konakriju.

Na IV antikolonijalnoj konferenciji zemalja Mediterana i Srednjeg istoka, održanoj februara 1961. u Tunisu, učestvovali su predstavnici odnosno delegacije antikolonijalnih pokreta i organizacija iz 12 zemalja-članica Stalnog komiteta, među kojima i Jugoslovenska liga. Jugoslovenski predstavnik je podneo uvodni referat o pitanju »Problemi Srednjeg Istoka«. Konferencija je na kraju prihvatila zajedničku rezoluciju i uputila telegrame De Golu, zahtevajući okončanje alžirskog rata, i predsedniku Saveta bezbednosti povodom mučkog ubistva predsednika zakonite kongoanske vlade Patrisa Lumumbe.

U prezidijum Stalnog komiteta izabran je generalni sekretar Jugoslovenske lige za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda Miroslav Vitorović.

Početkom 1961. Liga je uspostavila vezu i sa Evropskom federacijom za nuklearno razoružanje koja okuplja anti-nuklearne pokrete iz 12 zemalja Zapadne Evrope.

ORGANIZACIONA AKTIVNOST

U 1960, na osnovu odluke Predsedništva Jugoslovenske lige za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda, formirane su sekcije Lige za balkansku saradnju, kolonijalne probleme, atomsko razoružanje, ekonomske probleme, praćenje aktivnosti mirovnih pokreta i organizacija i za saradnju s društveno-političkim organizacijama. Zadatak sekcija je da pružavaju razne vidove borbe za mir, pripremaju studije i organizuju diskusione sastanke i konferencije na koje bi se povremeno pozivali i predstavnici drugih pokreta i organizacija.

MEĐUNARODNA SARADNJA NARODNE OMLADINE JUGOSLAVIJE

Narodna omladina Jugoslavije (NOJ)¹ je u proteklom periodu ulagala napore za razvijanje univerzalne omladinske i studentske saradnje, ističući kao najefikasnija sredstva što šire i bogatije veze između pojedinih nacionalnih organizacija i organizovanje raznih vidova saradnje omladine u konkretnim aktivnostima. U tom smislu Narodna omladina, zajedno sa Savezom studenata Jugoslavije i Biroom za međunarodnu razmenu omladine i studenata je u 1960. održavala veze i razvijala saradnju sa 425 nacionalnih i međunarodnih omladinskih organizacija.

Saradnja Narodne omladine sa tim organizacijama razvijala se putem raznih akcija, kao: seminara, razmene delegacija i studijskih grupa, organizovanja međunarodnih omladinskih i studentskih centara i sl. U 1960. su uspostavljani kontakti s većim brojem organizacija iz zemalja Latinske Amerike i Afrike kao i s raznim stručnim, turističkim i drugim omladinskim organizacijama u svetu koje su bile zainteresovane za saradnju sa omladinom Jugoslavije. Pored razmene zvaničnih delegacija, u 1960. je razmenjeno više studijskih grupa, organizovano više međusobnih poseta, bilateralnih seminara, izložbi i drugih sličnih akcija. Posebnu ulogu imali su međunarodni omladinski i studentski centri u Zadru i Dubrovniku, kroz koje je prošlo 5.567 omladinaca i studenata iz 48 zemalja. U tim centrima zajedno sa stranom omladinom, boravilo je 3.120 jugoslovenskih omladinaca i studenata. U sličnim centrima u inostranstvu boravilo je 940 jugoslovenskih studenata i omladinaca.

Pored toga, Biro za razmenu omladine i studenata je organizovao studijska putovanja po Jugoslaviji za 54 grupe iz: Čehoslovačke, Danske, Francuske, Indonezije, Italije, Izraela, Maroka, Norveške, Poljske, SAD, Savezne Republike Nemačke, SSSR, Švedske, Tunisa, Ujedinjene Arapske Republike, Velike Britanije i dr.

Na 86 turneja po Jugoslaviji učestvovala su 32 grupe sa oko 1.000 omladinaca i omladinki iz inostranstva. Tom prilikom, pored upoznavanja sa istorijskim i kulturnim spomenicima, vođeni su razgovori sa predstavnicima 13 radničkih saveta, 14 komuna, 9 ustanova socijalnog osiguranja, 11 raznih prosvetnih ustanova itd.; posećeno je 19 fabrika, 14 zemljoradničkih zadruga, 17 škola, 6 fakulteta i oko 30 raznih drugih institucija. Organizovana su takođe i 3 bilateralna seminara i 48 diskusija.

U toku 1960. u Jugoslaviji su, u okviru studijskih grupa i delegacija-učesnika na Auto-putu i na seminarima, boravili

Na prvoj godišnjoj skupštini Jugoslovenske lige, održanoj decembra 1960, odobren je rad Nacionalnog odbora Jugoslovenske lige od aprila 1959 (kada je osnovana) do decembra 1960. i usvojeno više zaključaka u vezi s narednim zadacima, među kojima i odluka koja predviđa u 1961. formiranje teritorijalnih organa Lige u nizu gradova i industrijskih centara zemlje.

Od marta 1960. Jugoslovenska liga izdaje Informativni bilten na engleskom jeziku koji, pored vesti o aktivnosti Lige, omogućava čitaocima bliže upoznavanje opštejugoslovenske spoljne politike i aktivnosti društveno-političkih organizacija u borbi za mir i miroljubivu koegzistenciju u međunarodnim odnosima.

IZVOR: Dokumentacija Jugoslovenske lige za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda.

Lj. J.

predstavnici omladinskih i studentskih organizacija ukupno iz 50 zemalja, a Narodna omladina i Savez studenata Jugoslavije uputili su na slične aktivnosti predstavnike u 31 zemlju.

BILATERALNA SARADNJA

Narodna omladina je u 1960. davala više inicijativa za proširivanje veza i saradnje sa omladinskim organizacijama iz socijalističkih zemalja. Te su inicijative nailazile na različit odziv.

Evropa. Sa Savezom socijalističke omladine Poljske, Savezom seoske omladine Poljske i sovjetskim Komsomolom održavan je kontinuitet u saradnji, dok se omladinske organizacije Čehoslovačke, Mađarske, Demokratske Republike Nemačke i delimično Rumunije nisu odazvale inicijativama za saradnju. Posebni napadima i neprincipijelnošću prema Narodnoj omladini isticale su se omladinske organizacije Kine i Albanije.

Sa komunističkim organizacijama, kao što su Federacija komunističke omladine Italije, Slobodna austrijska omladina i Savez demokratske omladine Finske, Narodna omladina je održavala veze uzajamnim učešćem u pojedinim aktivnostima.

Plodnu saradnju Narodna omladina je razvijala s brojnim levo orijentisanim omladinskim organizacijama Evrope. Tako su tokom 1960. u Jugoslaviji boravile kao gosti Narodne omladine delegacije: Radničke omladine Norveške, Omladinske skupštine Danske, Socijaldemokratske omladine Holandije, Mladih socijalista Belgije, Nacionalne unije laburističkih studenata Velike Britanije, Organizacije za dobrovoljne radne kampove Francuske, Socijalističke omladine Die Falken (Savezna Republika Nemačka), Socijalističke omladine Italije, zatim omladinskih organizacija (za radne kampove i sl.) Grčke, Švajcarske, Irske, Švedske i dr.

Predstavnici Narodne omladine Jugoslavije su imali susrete s predstavnicima socijalističkih, narodnih i narodnooslobodilačkih omladinskih pokreta, kao i s nacionalnim studentskim unijama *Latinske Amerike*, koji su ispoljili širinu u gledanju na međunarodne probleme, a posebno na probleme mira, kolonijalizma, koegzistencije, ravnopravnosti i prava na nezavisan razvoj u međunarodnom radničkom pokretu.

Saradnja sa organizacijama Latinske Amerike u 1960. odvijala se putem poseta većeg broja delegacija iz ovih zemalja Jugoslaviji i njihovog učešća na međunarodnim aktivnostima koje je organizovala Narodna omladina Jugoslavije i razmenom publikacija. U 1960. su boravili u Jugoslaviji predstavnici omladinskih i studentskih organizacija iz: Argentine, Dominikanske Republike (predstavnici organizacija u izbeglištvu), Ekvadora, El Salvadora, Hondurasa, Kube, Meksika, Nikaragve, Paname i Urugvaja.

Predstavnici Narodne omladine Jugoslavije učestvovali su 1960. na I kongresu omladine Latinske Amerike održanom na Kubi.

Na području *Afrike*, Narodna omladina Jugoslavije je ranijih godina održavala veze uglavnom sa severnoafričkim omladinskim organizacijama. U toku 1960. veze su proširene i na ostale omladinske pokrete Afrike. Pored daljeg produbljavanja već tradicionalne saradnje s Vrhovnim savetom za stvaranje omladine Ujedinjene Arapske Republike, sa omladinom Neodestura (Tunis) i Radničkom omladinom Maroka, ostvareni su plodni kontakti i sa: Omladinskim savetom i Mladim pionirima Gane, Studentskim savetom iz Adis Abebe (Etiopija), Nacionalnim pokretom za oslobođenje Angole (Angola), Demokratskom omladinom Gvineje, Omladinskom sekcijom Narodne partije Konga, Savezom demokratske omladine Afrike, Nacionalnom unijom studenata Konga i Ruande-Urundi, Narodnom organizacijom Juzoapadne Afrike, Demokratskom omladinom Gornje Volte, Nacionalnom unijom studenata, Afričkim

¹ Vidi: »Aktivnost Narodne omladine Jugoslavije«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 113—117 (11—15).

nacionalnim kongresom, Nacionalnim udruženjem za radne logore (sve tri organizacije iz Južnoafričke Unije), Omladinskom sekcijom partije NEPU (Nigerija), Omladinskim savetom Dahomeja, Omladinskim savetom Togoa i Slobodnom omladinom Togoa, Afro-Sirazijem Omladinskom ligom (Zanzibar). Saradnja sa ovim organizacijama razvijala se razmenom informacija, štampanih materijala, uzajamnim učešćem na seminarima o radnim akcijama i miru, studentskim putovanjima po Jugoslaviji itd.

Pored nastavljavanja ranije započete saradnje sa omladinskim organizacijama pojedinih azijskih zemalja, u 1960. su uspostavljeni kontakti s još nekoliko omladinskih organizacija na ovom području. Tako je Narodna omladina imala kontakte s organizacijama: Kongresna omladina, Raštra Seva Dal, Kongres Seva Dal, Omladinska konferencija i Socijalistička omladina (sve organizacije iz Indije), zatim Ujedinjena demokratska omladinska organizacija (EDON) (Kipar) i omladine Izraela, Burme, Kambodže, Japana i Cejlona. Predstavnici ovih organizacija učestvovali su na izgradnji Auto-puta, na seminarima ili su bili članovi studentskih grupa ili delegacija koje su posetile Jugoslaviju. Predstavnici Narodne omladine Jugoslavije učestvovali su u aktivnostima omladine Indije, Kipra, Izraela itd.

SARADNJA SA OMLADINSKIM ORGANIZACIJAMA BALKANSKO-JADRANSKOG PODRUČJA

Narodna omladina Jugoslavije je naročito nastojala da ostvari kontakte sa omladinskim organizacijama balkansko-jadranskog područja, polazeći pri tome od zajedničkih obaveza ovih organizacija preuzetih na Susretu omladine i studenata zemalja balkansko-jadranskog područja, održanom od 30. januara do 4. februara 1960. u Bukureštu. Na ovom Susretu, čiji je inicijator bio Savez radne omladine Rumunije, učestvovalo je 400 delegata-predstavnika Saveza radne omladine Rumunije, Dimitrovske saveza komunističke omladine Bugarske, Radne omladine Albanije, Socijalističkog omladinskog pokreta Italije, Federacije komunističke omladine Italije, Unije demokratske omladinske levice (EDA) (Grčka), Prijatelja liberala i Demokratske unije Grčke i Narodne omladine Jugoslavije. Učesnici Susreta u Bukureštu izradili su zajedničku preporuku o saradnji, u koju su uključeni i predložili Narodne omladine i Saveza studenata Jugoslavije da se u Jugoslaviji za područje balkanskih i jadranskih zemalja organizuju: konferencija eksperata za omladinski turizam, konferencija predstavnika omladinske štampe; međunarodni omladinski seminar o radnim akcijama; međunarodni seminar o temi »Mir, borba protiv kolonijalizma i pomoć nerazvijenim zemljama«, međunarodni omladinski i studentski seminar o temi »Univerzitet danas«; diskusioni susret predstavnika nacionalnih studentskih organizacija o problemima međunarodne studentske saradnje; međunarodna omladinska brigada na Auto-putu bratstva i jedinstva; izložba umetničkih fotografija studenata-amatera; međunarodni susret studenata u Ljubljani; letnji kamp balkanske omladine u Dubrovniku i objavljivanje »Bele knjige« o radu studentskih organizacija.

Posle Susreta u Bukureštu, Narodna omladina Jugoslavije je pristupila pripremi akcija koje je prema zajedničkoj preporuci trebalo da organizuje. Međutim, na konferenciju eksperata za omladinski turizam, zakazanu za april 1960. prijavili su se samo Savez radne omladine Albanije i Socijalistički omladinski pokret Italije. Iako je Narodna omladina Jugoslavije izrazila spremnost da s pomenutim organizacijama vodi razgovore o pitanjima omladinskog turizma, sastanak nije održan, jer su predstavnici Socijalističkog omladinskog pokreta Italije smatrali da je nemoguće održati sastanak s tako malim brojem prijavljenih, dok Savez radne omladine Albanije nije potvrdio učešće.

Konferencija predstavnika omladinske štampe balkanskih i jadranskih zemalja zakazana za maj 1960. takođe nije održana, jer su se za nju bili prijavili samo predstavnici Federacije Komunističke omladine Italije.

Uprkos ovakvom stavu organizacija-česnica Susreta u Bukureštu, Narodna omladina Jugoslavije je učestvovala na svim akcijama koje su organizovale druge učesnice Susreta u Bukureštu: na omladinskom seminaru u Bugarskoj, na Balkanskoj izložbi dečjih crteža i umetničkih fotografija u Tirani i Balkanskoj izložbi diplomskih radova studenata likovnih akademija u Sofiji.

SARADNJA S MEĐUNARODNIM OMLADINSKIM ORGANIZACIJAMA

Iako nije član nijedne međunarodne omladinske organizacije usled njihovog blokovskog karaktera, Narodna omladina je održavala veze s njima o onim pitanjima koja su predstavljala konstruktivan doprinos proširenju saradnje i prevazilaženju blokove isključivosti u međunarodnom omladinskom pokretu. Tako su predstavnici Narodne omladine Jugoslavije učestvovali na Međunarodnoj omladinskoj radnoj akciji na Kubi, koju je organizovala Svetska federacija demokratske omladine (SFDO), dok su predstavnici SFDO učestvovali na međunarodnom omladinskom seminaru o radnim akcijama održanom u Nišu (Niška Banja) i na međunarodnom omladinskom i studentskom seminaru »Mir, borba protiv kolonijalizma i pomoć nerazvijenim zemljama« u Dubrovniku.

Predstavnici Narodne omladine Jugoslavije učestvovali su kao posmatrači na Osmoj skupštini Svetske omladinske skupštine u Akri, u radu Konsultativnog komiteta Svetske omladinske

skupštine za Evropu i na Panafričkom seminaru koji je Svetska omladinska skupština organizovala u Tunisu. Predstavnici Svetske omladinske skupštine učestvovali su u radu međunarodnih seminara u Nišu i Dubrovniku.

Predstavnici Narodne omladine Jugoslavije su učestvovali u radu letnje škole Međunarodnog saveza socijalističke omladine u Danskoj i u svojstvu posmatrača na VI kongresu ove međunarodne omladinske organizacije održanom u Beču.

AKTIVNOST NARODNE OMLADINE U ZEMLJI NA RAZVIJANJU MEĐUNARODNE OMLADINSKE SARADNJE

MEĐUNARODNE BRIGADE NA AUTO-PUTU. U toku jula i avgusta na Auto-putu bratstva i jedinstva u naseljima Bukovac i Beli Breg radile su tri međunarodne omladinske radne brigade sa 200 omladinaca iz: Danske, Finske, Francuske, Grčke, Holandije, Indije, Izraela, Kambodže, Maroka, Norveške, Poljske, SAD, Savezne Republike Nemačke, Švedske, Tunisa Ujedinjene Arapske Republike i Velike Britanije.

Strani omladinci su dolazili na radnu akciju u Jugoslaviju individualno i u grupama koje su slale pojedine organizacije, kao: Savez socijalističke omladine Poljske (20 omladinaca), Nacionalna unija laburističkih studenata Velike Britanije (33), Savet za staranje o omladini UAR (20), Kongresna omladina Indije (13), Savez studenata Poljske (20) itd.

Strani omladinci su živeli i radili pod istim uslovima kao i jugoslovenska omladina i tako uspostavili blizak međusobni kontakt. Za učesnike međunarodnih brigada bila su organizovana predavanja, diskusije, usmene novine itd. Za njih su organizovana predavanja o državnom i društvenom uređenju Jugoslavije, sistemu lokalne samouprave i o radničkom samoupravljanju. Redakcija »Borbe« je organizovala usmene novine s temom: »Savremena Jugoslavija«, a redakcija »Mladost«: »O savremenoj mladoj generaciji Jugoslavije«. S jugoslovenskim brigadistima u naseljima u kojima su bile i međunarodne brigade organizovane su diskusije o sistemu školstva u Jugoslaviji, privrednom razviku Jugoslavije, radničkom samoupravljanju, istoriji NOB itd. Takođe je priređen veći broj filmskih predstava, izleta, sportskih takmičenja, logorskih vatri i proslava nacionalnih praznika zemalja čiji su omladinci bili na akciji.

MEĐUNARODNI OMLADINSKI SEMINAR O RADNIM AKCIJAMA. Posle konferencije Koordinacionog komiteta organizatora radnih akcija UNESCO-a², organizovane u zajednici s Narodnom omladinom u Niškoj Banji, u čijem je radu učestvovalo 99 predstavnika 49 omladinskih organizacija 27 zemalja, organizovan je međunarodni omladinski seminar o radnim akcijama. Seminar je održan od 31. marta do 4. aprila i u njegovom radu učestvovalo je 59 učesnika iz 22 zemlje.

Na seminaru su predstavnici Narodne omladine Jugoslavije podneli referate o društveno-ekonomskom i vaspitnom značaju radnih akcija i o organizovanju velikih i malih dobrovoljnih radnih akcija. Koreferate su podneli predstavnici omladine Rumunije, Bugarske, Indije i Izraela. Učesnici seminara su imali mogućnost da izučavaju organizaciju rada i života omladine na Auto-putu i da se istovremeno upoznaju sa društveno-ekonomskim uređenjem Jugoslavije.

MEĐUNARODNI OMLADINSKI I STUDENTSKI SEMINAR »MIR, BORBA PROTIV KOLONIJALIZMA I POMOĆ NERAZVIJENIM ZEMLJAMA« predstavljao je najznačajniju i najširu međunarodnu akciju Narodne omladine i Saveza studenata Jugoslavije u 1960. U radu seminara su učestvovali predstavnici 52 omladinske i studentske organizacije. Bilo je zastupljeno 48 nacionalnih organizacija iz 35 zemalja i to: Alžira, Argentine, Bahrajna, Cejlona, Dominikanske Republike (predstavnic organizacije u izbeglištvu), Danske, Ekvadora, El Salvadora, Grčke, Holandije, Hondurasa, Indije, Indonezije, Izraela, Italije, Jugoslavije, Kipra, Kolumbije, Konga, Kube, Maroka, Meksika, Mozambika, Nikaragve, Paname, Palestine, Poljske (samo studenti), Savezne Republike Nemačke, Senegala, Sjedinjenih Američkih Država, Tunisa, Ujedinjene Arapske Republike, Urugvaja, Velike Britanije i Zanzibara. U radu seminara su učestvovali i predstavnici međunarodnih omladinskih i studentskih organizacija: Svetske federacije demokratske omladine, Međunarodnog saveza studenata, Svetske omladinske skupštine i Koordinacionog sekretarijata nacionalnih studentskih unija.

Pored glavnog referata predstavnika Narodne omladine Jugoslavije »Mir, borba protiv kolonijalizma i pomoć nerazvijenim zemljama«, podneti su koreferati: »Omladinska saradnja i borba za mir« (predstavnik Radničke omladine Maroka), »Borba protiv kolonijalizma u savremenim uslovima« (predstavnik Generalne unije alžirskih muslimanskih studenata) i »Ekonomska situacija i borba protiv kolonijalizma i imperijalizma u Latinskoj Americi« (predstavnik Socijalističke omladine Argentine).

Na seminaru se vodila diskusija o: koczistenciji, ulozi Organizacije ujedinjenih nacija u borbi za očuvanje mira, pomoći nerazvijenim zemljama i mestu i ulozi omladinskih i studentskih organizacija u borbi za mir.

² Ovaj Komitet se bavi pitanjima radnih kampova, naročito omladinskih. Narodna omladina Jugoslavije je član Komiteta.

IZDAVAČKA DELATNOST MEĐUNARODNE KOMISIJE CK NOJ. Međunarodna komisija Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije je u 1960. štampala redovne publikacije na engleskom: »Youth Life« — 3 puta i »Yugoslav Youth« — jedanput i izdavala pojedine materijale o temama za koje je postojalo interesovanje među stranim organizacijama i pojedincima. Korišćene su i druge publikacije i štampa namenjena inostranstvu.

U 1960. je izašao jedanput bilten CK NOJ za inostranstvo »Jugoslovenska omladina«, koji je namenjen prvenstveno čitaocima azijsko-afričkih i latinsko-američkih zemalja (na engleskom, francuskom i španskom jeziku). Pored samostalnog

izdavanja publikacija »Radne akcije jugoslovenske omladine« (na engleskom, francuskom i ruskom) i »Lokalne radne akcije jugoslovenske omladine« (na francuskom, nemačkom, ruskom i španskom jeziku), u zajednici sa Omladinskim institutom UNESCO-a štampana je publikacija »Kulturno-umetnička delatnost omladine Jugoslavije« (na engleskom i srpskohrvatskom jeziku).

IZVOR: Dokumentacija Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije.

L. P.

MEĐUNARODNE VEZE SAVEZA ŽENSKIH DRUŠTAVA JUGOSLAVIJE

Međunarodne veze Saveza ženskih društava (SŽD)¹ u toku 1960. odvijale su se putem razmene delegacija, učešća na kongresima, seminarima i skupovima međunarodnih i nacionalnih ženskih organizacija, razmene materijala, povremene prepiske sa organizacijama i ličnostima. Korišćen je boravak jugoslovenskih žena u inostranstvu i obratno (u parlamentarnim, stručnim i drugim delegacijama) za uspostavljanje ili produbljivanje postojećih kontakata sa ženskim organizacijama. U istom cilju težilo se i organizovanju susreta s pojedinim delegacijama i ličnostima koje su u Jugoslaviju dolazile kao gosti drugih organizacija.

Posete u 1960. nisu bile brojne, ali su posrednim putem održavane veze i uspostavljeni prvi kontakti i pripremljen teren za bližu saradnju s raznim organizacijama, naročito iz zemalja Afrike.

Susreti sa inostranim ličnostima i predstavnicima organizacija imali su prvenstveno radni karakter i razgovorima su, pored problema porodica, žena i dece, obuhvaćene razne oblasti društvenog života.

U 1960. se još više nego ranijih godina koristio boravak jugoslovenskih žena u inostranstvu i za održavanje predavanja, a stranim predstavnicama se omogućavalo istupanje pred širim krugom žena, što se pokazalo kao veoma korisno (predavanja o društveno-političkoj aktivnosti jugoslovenskih žena održana su u Indiji, Pakistanu i Poljskoj).

I u 1960. SŽD se orijentisao na proširivanje i produbljivanje veza sa organizacijama Azije i Afrike; s nekim organizacijama već je ostvarena razmena delegacija, naročito sa Azijom, a s drugim organizacijama uspostavljeni su prvi kontakti i pripremljen teren za dalju saradnju.

Sa zapadnoevropskim ženskim organizacijama (socijalističkim, komunističkim i nekim građanskim) SŽD je uglavnom ograničio veze na razmenu publikacija. Izuzetak čine italijanska organizacija — Savet italijanskih žena, i francuska — Savez francuskih žena, s kojima postoji veoma široka saradnja.

U održavanju veza SŽD sa inostranstvom pokazala se korisnom praksa da se, unutar zemlje, ostvari saradnja s drugim društvenim organizacijama koje imaju u svom

programu brigu o porodici, ženi i deci. Pored saradnje sa Sžkcijom žena-zadugarki i slanja zajedničkih delegacija na razne sastanke, ovakva saradnja se uspešno razvijala i sa Savetom društava za staranje o deci i omladini s kojim SŽD izdaje i zajednički Bilten za inostranstvo.

MEĐUNARODNI SUSRETI

Predstavnice Saveza ženskih društava Jugoslavije su u toku 1960. učestvovala na raznim međunarodnim kongresima, seminarima kao i u drugim susretima žena. Takođe je produžena saradnja i s nacionalnim organizacijama žena u svetu.

Tako su delegacije Saveza ženskih društava i Sekcije žena-zadugarki prisustvovala Kongresu Međunarodne gilde zadugarki (oktobra) u Lozani; plenumu Međunarodne demokratske federacije žena MDFŽ — (decembra); Seminaru zadugarki slovenskih zemalja (marta) u Varšavi; Seminaru zadugarki »Susret u Rimu« (aprila); Susretu Evropskih žena o odgovornosti žena u atomskom dobu (oktobra) u Salzburgu.

Sa nacionalnim organizacijama žena u svetu, Savez ženskih društava je održavao kontakte razmenom delegacija, studijskih grupa i sl. Tako su delegacije Saveza ženskih društava prisustvovala Kongresu Unije tuniskih žena (avgusta), Kongresu Saveza francuskih žena (novembra); godišnjoj konferenciji Sveindijske konferencije žena (januara) u Madrasu. Delegacije Saveza ženskih društava su posetile Odeljenje za žene Nacionalne unije UAR za Egipatsku Oblast i Svepakistansko udruženje žena i Savet za staranje o deci Pakistana (februara) i Ligu poljskih žena (februara). U međuvremenu su Jugoslaviju posetile predstavnice ženskih organizacija — Sveindijske konferencije žena (maja), Saveta za staranje o deci Pakistana (septembra) i Lige poljskih žena (septembra) itd.

Savez ženskih društava je povodom raznih manifestacija koje organizuju nacionalne i međunarodne organizacije žena uputio prigodne poruke: ženama Japana povodom Nedelje žena, skupu žena Kongresne partije Indije, međunarodnom skupu žena u Kopenhagenu povodom 50-godišnjice Međunarodnog dana žena kao i pozdravno pismo ženama Gane povodom osnivanja jedinstvene organizacije.

Predstavnice Saveza ženskih društava su takođe vodile razgovore s generalnim sekretarom kongoanskih sindikata, s predstavnicama američkog Udruženja za Ujedinjene nacije i nekim drugim ličnostima.

IZVOR: Dokumentacija Saveza ženskih društava Jugoslavije.

T. P.

¹ Vidi: »Savez ženskih društava Jugoslavije«, »Jugoslovenski pregleđ«, 1958, str. 385 — 387 (37 — 39).

PRIVREDA JUGOSLAVIJE 1945—1960.

Pred II svetski rat Jugoslavija je imala sva osnovna obeležja privredno-nerazvijene zemlje: nepovoljnu strukturu privrede i stanovništva s predominantnom ali zaostalom poljoprivredom i tek prvim ozbiljnijim začecima industrije, nizak nacionalni dohodak i malu sposobnost akumulacije.

Opštoj zaostalosti privrede pridružili su se i teška razaranja i gubici stanovništva u toku II svetskog rata. Ratna šteta nanescena Jugoslaviji iznosila je oko 9 milijardi dolara, odnosno oko 17% od ukupne ratne štete 18 savezničkih zemalja, a oko 1,700.000 stanovnika Jugoslavije izgubilo je život u toku rata.

Savlađivanje i otklanjanje nasleđene opšte zaostalosti zemlje i stvaranje uslova za ubrzan privredni razvitak kao osnove za socijalističke društvene odnose bio je osnovni zadatak posle završetka II svetskog rata. Osnovni put za ostvarenje tog zadatka bila je ubrzana industrijalizacija zemlje.

Sumiranje najbitnijih rezultata privrednog razvoja u posleratnom periodu pokazuje da je u 1960. u odnosu na 1939:

- Nacionalni dohodak po stanovniku porastao sa oko 130 na oko 350 dolara;
- Poljoprivredno stanovništvo u ukupnom stanovništvu smanjeno sa 75% na 50%; i
- Industrijska proizvodnja povećana za 4,5 puta.

Rezultati razvoja privrede u posleratnom periodu su tim značajniji što su ostvareni pod nizom izuzetno nepovoljnih uslova. Nekoliko godina trajala je ekonomska blokada od strane istočnoevropskih zemalja, a nastala je u momentu kada je nacionalna ekonomija bila znatno orijentisana na te zemlje, čime je cela jugoslovenska privreda bila stavljena u izvanredno težak položaj. Nekoliko jakih suša dovele su do osetnog smanjenja poljoprivredne proizvodnje, pa se veliki deo sredstava morao odvajati za uvoz hrane umesto za industrijalizaciju zemlje.

ETAPE POSLERATNOG PRIVREDNOG RAZVOJA

PERIOD OBNOVE (1945—1946). U ovom periodu bio je mobilisan celokupni privredni potencijal na obnovi ratom upustošene privrede i stvaranja najneophodnijih preduslova za njen dalji razvitak. U ovom periodu izvršeni su nacionalizacija, konfiskacija i sekvestar osnovnih sredstava za proizvodnju i dr. Do kraja 1946. sva imovina stranog kapitala i znatan deo kapitala domaće buržoazije prešli su u ruke naroda.

PERIOD PRVOG PETOGODIŠNJEG PLANA (1947—1952). Osnovna koncepcija prvog petogodišnjeg plana bila je u ubrzanju industrijalizaciji zemlje. Ipak i u tom periodu su u ukupnim investicijama relativno visoko učestvovali i ostale oblasti, a u prvom redu investicije u društveni standard i stambeno-komunalnu delatnost. Međutim, ovako skladan razvoj trajao je samo u prvim godinama petogodišnjeg plana, odnosno do početka ekonomske blokade od strane istočnoevropskih zemalja, kada se usled ekonomskog i političkog pritiska postavio zadatak učvršćenja ekonomske nezavisnosti i jačanja odbrambene snage zemlje. Ionako oskudna sredstva za investicije morala su biti koncentrisana na tzv. ključne objekte, koji su bili skupi i čija je izgradnja trajala duže vremena. Prilikom izbora i lokacije tih objekata krupnu ulogu su imali i strateški momenti. Investicije u poljoprivredu i društveni standard osetno su opadale. Industrijska proizvodnja sredstava za proizvodnju, a naročito

opreme i dalje je rasla, ali je naglo opadala proizvodnja za široku potrošnju. Uz to u ovom periodu dolazi i do uzastopnih suša 1950. i 1952. Tako je došlo da je u prve dve godine petogodišnjeg plana nacionalni dohodak u proseku rastao za preko 8% godišnje, ali prosečna stopa rasta nacionalnog dohotka za ceo petogodišnji period iznosila je svega 1,9% godišnje, što znači da je u kasnijim godinama (posle 1949) došlo do stagnacije, pa i do opadanja stope rasta. Pored toga, opala je i lična potrošnja i u 1952. bila je znatno ispod nivoa dostignutog 1947. i 1948.

PERIOD UVOĐENJA NOVOG PRIVREDNOG I DRUŠTVENOG SISTEMA (1953—1956). U ovom periodu ponovo dolazi do oživljavanja privrede kao rezultat uključivanja u proizvodnju novoizgrađenih kapaciteta i promena u privrednom i društvenom sistemu (decentralizacija i uvođenje radničkog i društvenog samoupravljanja). Nacionalni dohodak raste po prosečnoj stopi od 8,4% godišnje. Međutim, iako su posledice ekonomske blokade umanjene, one se još uvek osećaju, pre svega, u smanjenju rezervi sirovina, nestišci deviznih sredstava, a naročito u jakom zaostajanju poljoprivrede i strukturi investicija koje su i u ovom periodu pretežno orijentisane na završavanje ključnih objekata, uglavnom u domenu teške, bazične industrije i energetike.

PERIOD DRUGOG PETOGODIŠNJEG PLANA (1957—1961). Prosečna godišnja stopa rasta nacionalnog dohotka u ovom periodu iznosi 13%; to je jedna od najvećih stopa privrednog rasta na svetu. Intenzivni razvoj materijalnih snaga u celini, harmoničniji razvoj između pojedinih privrednih oblasti, radikalnije podizanje životnog standarda i proširenje ekonomskih odnosa sa inostranstvom — osnovne su karakteristike ovog perioda. U tome su od posebnog značaja prvi krupniji rezultati postignuti u unapređenju poljoprivredne proizvodnje, koja je dotle stagnirala na nivou predratne poljoprivredne proizvodnje.

U celini uzeto, u ovom periodu je uspostavljena osnovna opšta privredna ravnoteža, koja je bila ozbiljno poremećena prvih nekoliko godina posle rata.

Visoka stopa rasta u ovom periodu rezultat je pre svega velikih ulaganja u ranijim godinama; ranije investicije sada su se počele efektuirati.

Isto tako na visoku stopu rasta je delovala i orijentacija investicione politike ka proširenju i rekonstrukcijama već postojećih preduzeća, jer su takve investicije i jeftinije i brže daju proizvodnju.

Posebno je na visoku stopu privrednog rasta uticala institucija radničkog samoupravljanja koja se u ovome periodu dalje razvijala, učvršćivala se i razvijala samoinicijativa neposrednih proizvođača.

OSNOVNI POKAZATELJI PRIVREDNOG RAZVOJA 1945—1960.

DRUŠTVENI PROIZVOD I NACIONALNI DOHODAK imali su u čitavom posleratnom periodu relativno visoku stopu rasta (tabela 1).

TABELA 1 — DRUŠTVENI PROIZVOD I NACIONALNI DOHODAK 1948—1960.

	Prosečne stope rasta		
	1948—52.	1953—56.	1957—60.
Ukupna privreda:			
Društveni proizvod	2,4	8,8	12,6
Nacionalni dohodak	1,9	8,4	13,0
Po stanovniku:			
Društveni proizvod	1,0	7,2	11,3
Nacionalni dohodak	0,6	6,9	11,7

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje

Stope rasta društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka dostigle su naročito visok nivo posle 1953. i u periodu 1953—1960. iznose prosečno godišnje oko 11%.

U skladu s visokom stopom privrednog rasta ostvarivana je i visoka stopa akumulacije, koja je u periodu 1957—1960. iznosila u proseku preko 21% nacionalnog dohotka godišnje.

STRUKTURA PRIVREDE. Celokupni posleratni naponi nisu usmereni samo na ubrzani razvoj odnosno visoku stopu privrednog rasta, već i na promenu strukture privrede u celini (tabela 2).

TABELA 2 — STRUKTURA NACIONALNOG DOHOTKA
1939—1960.

Oblast	(U procentima)			
	1939.	1947.	1952.	1960
Privreda ukupno	100	100	100	100
Industrija i rudarstvo	26,8	33,0	40,6	45,5
Poljoprivreda	44,3	36,9	28,4	25,6
Šumarstvo	4,6	4,9	4,3	1,9
Građevinarstvo	2,5	10,0	7,8	5,3
Saobraćaj	6,6	3,9	6,0	6,1
Trgovina, ugostiteljstvo i turizam	8,1	7,1	7,2	10,7
Zanatstvo	7,1	4,2	5,7	4,9

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

U odnosu na stanje pre rata poljoprivreda i industrija su izmenjale mesta po značaju u strukturi za nacionalnu privredu. Industrija je postala dominantna privredna oblast. Zbog velike investicione izgradnje učešće građevinarstva se udvostručilo, zanatstvo opada, a njegovu funkciju sve više preuzima industrija.

Time je jugoslovenska privreda izgubila obeležje nerazvijene privrede s pretežnom proizvodnjom sirovina, i razvila se u privredu u kojoj proizvodnja industrije i zanatstva iznosi gotovo polovinu ukupne proizvodnje.

INVESTICIJE. U čitavom posleratnom periodu investiciona ulaganja bila su intenzivna. Učešće investicija u društvenom proizvodu bilo je takođe vrlo visoko. Tokom celog posleratnog perioda gotovo jedna trećina društvenog proizvoda ulagana je u investicije (tabela 3).

TABELA 3 — UČEŠĆE DRUŠTVENIH BRUTO-INVESTICIJA U DRUŠTVENOM PROIZVODU 1948—1960.

Period	(U procentima)		
	Privredne investicije	Neprivredne investicije	Ukupne investicije
1948—1952.	25,6	6,0	31,6
1953—1956.	27,5	4,2	31,7
1957—1960.	28,0	7,0	35,0

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Opšta karakteristika investicione politike u posleratnom periodu, a naročito do 1957. jeste ulaganje najvećeg dela investicionih sredstava u industriju (tabela 4).

TABELA 4 — STRUKTURA DRUŠTVENIH BRUTO-PRIVREDNIH INVESTICIJA U OSNOVNE FONDVE
1947—1960.

Oblast	(U procentima)		
	1947—52.	1953—56.	Procena 1957—60.
Industrija i rudarstvo	56,4	59,1	43,8
Poljoprivreda	7,7	7,0	15,8
Šumarstvo	2,3	1,8	1,5
Građevinarstvo	3,4	3,2	3,6
Saobraćaj	26,7	22,9	27,4
Trgovina, ugostiteljstvo i turizam	3,0	5,0	6,5
Zanatstvo	0,5	1,0	1,4

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

U periodu do 1957. forsirana je industrija, dok se u periodu 1957—1960. investiranja u industriju relativno smanjuju, a u poljoprivredu znatno povećavaju. Uz to, povećavaju se investicije i u ostale oblasti.

Paralelno sa izmenom strukture investicija menjala se i efikasnost investicija. Tako je, na primer, u periodu 1948—1952. na 1 din. porasta društvenog proizvoda investirano oko 10 din., u periodu 1952—1956. oko 4 din., a u periodu 1957—1960. oko 3 din., što znači da je efikasnost investiranja porasla za preko tri puta.

STRUKTURA STANOVNIŠTVA I ZAPOSLENOST. U strukturi ukupnog stanovništva Jugoslavije poljoprivredno stanovništvo je 1931. učestvovalo sa 76,6%, 1953. sa 61%, 1956. sa 58,1%, a 1960. sa oko 50%.

Porast zaposlenosti u društvenom sektoru ostvaren je najvećim delom prilivom stanovništva iz poljoprivrede (tabela 5).

TABELA 5 — PORAST ZAPOSLENOSTI U DRUŠTVENOM SEKTORU 1947—1960.

Period	(U hiljadama)	
	Ukupno porast zaposlenosti	Prosečan godišnji porast
1947—1953.	927	132
1954—1956.	417	139
1957—1960.	738	184

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Najveći broj novozaposlenih apsorbovala je industrija. Pre rata je u industriji bilo zaposleno oko 300.000, u 1952. 615.000, u 1957. 800.000, a u 1960. oko 1.100.000. Samo u 1960. u industriji se zaposlilo oko 70.000 novih radnika i službenika. Ukupna zaposlenost u društvenom sektoru u 1960. iznosila je oko 2.475.000.

Posle industrije najveći broj zaposlenih ima u zanatstvu (298.000), društvenoj poljoprivredi (282.000), građevinarstvu (281.000), trgovini i ugostiteljstvu (250.000), saobraćaju (221.000) i šumarstvu (43.000).

PRODUKTIVNOST RADA. Na produktivnost rada pozitivno je delovalo već samo preliivanje aktivnog stanovništva iz poljoprivrede u nepoljoprivredne delatnosti.

Veliki broj novih industrijskih preduzeća s vrlo modernom i savremenom opremom, modernizacija već postojećih preduzeća itd. objektivno su stvarali povoljne preduslove za brži porast produktivnosti rada. Međutim, naglo preliivanje nekvalifikovane radne snage sa sela zahtevalo je duži vremenski period za njenu prekvalifikaciju, što je negativno delovalo na porast produktivnosti rada.

Na nisku produktivnost rada neposredno posle rata uticao je i administrativni oblik upravljanja privrednim preduzećima. Uvođenjem radničkog samoupravljanja, a naročito proširivanjem samoupravnosti poslednjih godina, produktivnost rada počinje sve brže da raste (tabela 6).

TABELA 6 — PORAST PRODUKTIVNOSTI RADA 1954—1960.

Oblast	Stope rasta	
	1954—1956.	1957—1960.
Industrija	2,0	6,2
Poljoprivreda	—3,5	9,8
Građevinarstvo	—9,7	10,7
Saobraćaj	3,2	7,1
Privreda u celini	2,2	6,9

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

ŽIVOTNI STANDARD. Nedovoljno razvijene materijalne snage i posledice ratnih razaranja objektivno su ograničavale porast životnog standarda. Orijentacija na ubranu industrijalizaciju, i to prvenstveno na razvoj bazične

industrije, zahtevala je da se preko 20% nacionalnog dohotka investira. Stoga je do 1956. životni standard uglavnom stagnirao, i jedino je bilo moguće vršiti izvesna niveliranja potrošnje unutar pojedinih socijalnih grupa. U periodu 1957—1960. i u tom pogledu nastaje prekretnica. U ovom periodu lična potrošnja i društveni standard rastu po prosečnoj stopi od 11,5% godišnje. Intenzivnost porasta životnog standarda odnosno porasta ličnih dohodaka i promena u strukturi potrošnje naročito se ogleda u kretanju potrošnje trajnih potrošnih dobara (tabela 7).

TABELA 7 — POTROŠNJA TRAJNIH POTROŠNIH DOBARA 1956—1960.

(U komadima)		
Trajna potrošna roba	1956.	1960.
Automobili — ukupno	14.664	56.000
Privatni	3.616	28.800
Motocikli (privatni)	19.200	180.000
Radio-aparati	700.000	1.660.000
Frizideri	10.050	155.000
Električni štednjaci	18.180	207.000

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Sa porastom ličnih dohodaka menjala se i *struktura lične potrošnje*. 1956. na ishranu je odlazilo preko 48% ličnih prihoda, a 1960. oko 42%. Promene u strukturi potrošnje pokazuje i porast potrošnje nekih drugih važnijih industrijskih proizvoda (tabela 8).

TABELA 8 — POTROŠNJA VAŽNIJE INDUSTRIJSKE ROBE PO STANOVNIKU 1953—1960.

Proizvodi	1953.	1956.	1960.
Tekstil — m ²	6,50	9,56	15,10
Obuća — pari	0,94	1,22	2,27
Elektroenergija za domaćinstvo — kWh	20,60	36,14	74,46

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

*Društveni standard*¹ je rastao mnogo bržom stopom nego lična potrošnja. U periodu 1957—1960. lična potrošnja je rasla po stopi 9,9%, a društveni standard po stopi od 20,4% godišnje (ukupno 11,5%).

U periodu 1952—1956. u gradovima se izgrađivalo prosečno 14.513 stanova godišnje, a u periodu 1957—1960. prosečno 34.237 stanova. Na selu se taj odnos kreće od 20.320 prema 29.613. U prvom periodu je izgrađeno ukupno 174.168, a u drugom 255.000 stanova.

Obim investicija u društveni standard u periodu 1947—1960. je izrazito porastao. Neprivredne investicije u cenama 1956. iznosile su u periodu 1948—1956. u proseku 69 milijardi din. godišnje, a u periodu 1957—1960. — 142 milijarde din.

Međutim, nivo snabdevenosti fondova društvenog standarda je u svim njegovim oblastima još uvek nizak (tabela 9).

TABELA 9 — FONDOVI DRUŠTVENOG STANDARDA 1960.

Stambena površina na stanovnika — m ²	10,4
Školska površina po učeniku — m ²	2,5
Obuhvat dece od 8 do 10 godina osnovnim školama — u %	84,0
Broj bolesničkih postelja na 1.000 stanovnika	4,43
Broj lekara na 10.000 stanovnika	8,4

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

¹ Pod društvenim standardom se podrazumevaju zdravstvo, prosveta i kultura, socijalno staranje, komunalne usluge, stambena izgradnja itd.

OSNOVNE PROMENE U STRUKTURI PRIVREDE

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA. U odnosu na 1939. industrijska proizvodnja je porasla za preko 4,5 puta. Međutim, pojedine grane industrijske proizvodnje imale su različiti tempo porasta.

Proizvodnja sredstava za rad porasla je za gotovo 18 puta, materijala za reprodukciju 4 puta, a roba široke potrošnje preko 4 puta. Različiti porast pojedinih vrsta industrijske proizvodnje posledica je nasledene strukture, u kojoj je proizvodnja sredstava za rad bila na niskom nivou.

Značaj porasta industrijske proizvodnje i promene u njenoj strukturi ilustruje porast nekih karakterističnih proizvoda (tabela 10).

TABELA 10 — PROIZVODNJA NEKIH VAŽNIJIH PROIZVODA PO STANOVNIKU 1939—1960.

Proizvod	Jedinica mere	1939.	1953.	1960.
Elektroenergija	kWh	75	175	471
Ugalj	kg	452	659	1.220
Čelik	„	15	30	77,7
Aluminijum	„	0,15	0,16	1,34
Valjani proizvodi bakra	„	—	0,23	1,83
Sumporna kiselina	„	1,49	2,36	7,13
Pamučno predivo	„	1,22	1,63	2,70
Pamučna tkanina	m ²	7,12	7,74	13,76

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Porast industrijske proizvodnje za 4,5 puta u odnosu na stanje pre rata prvenstveno je rezultat velikih investicionih ulaganja. U periodu 1947—1955. gotovo polovina ukupnih investicija (privrednih i neprivrednih) odlazila je za izgradnju industrijskih kapaciteta, a 1952, na primer, preko 70%. Uz to oko 70% investicija u industriji bilo je angažovano u energetici i bazičnoj industriji.

Počev od 1956. struktura investicija se osetno menja kako po pojedinim privrednim oblastima, tako i unutar pojedinih grana oblasti industrije. Već 1956. učešće industrijskih investicija u ukupnim (privrednim i neprivrednim) investicijama iznosi 40%, a 1960. ispod 25%. Učešće bazičnih grana industrije u ukupnim industrijskim investicijama takođe se radikalno smanjuje (tabela 11).

TABELA 11 — UČEŠĆE BAZIČNIH GRANA U UKUPNIM INDUSTRIJSKIM INVESTICIJAMA 1952—1960.

(U procentima)		
Grana	1952—1956.	1957—1960.
Crna metalurgija	16,0	3,8
Obojena metalurgija	7,6	6,9
Nemetali	5,8	2,2
Hemijska industrija	7,4	6,1
Bazična industrija — ukupno	36,8	19,0

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Usmeravanje investicija na rekonstrukciju i modernizaciju postojećih kapaciteta i završavanje započetih objekata osnovna je karakteristika investiranja u industriju u periodu izvršavanja drugog petogodišnjeg plana (1957—1961). Međutim, iako je ovakva investiciona orijentacija u ovom periodu dala izvanredne rezultate u porastu ukupne industrijske proizvodnje (14% godišnje), ona je nepovoljno delovala na proizvodnju nekih proizvoda bazične industrije — crna metalurgija, aluminijum, bakar i teška hemijska industrija. Zato su u novom petogodišnjem planu 1961—1965. dalja investiranja u ove industrijske grane naročito naglašena.

Intenzivna investiranja u industriju omogućila su stalno i brzo povećavanje ukupne industrijske proizvodnje, a naročito poslednjih godina. U periodu 1948—1952. ukupna industrijska proizvodnja povećavala se u proseku za oko 6,4% godišnje, u periodu 1953—1960. za 12,8%, a u periodu 1957—1960. za preko 14%.

Međutim, stope rasta pojedinih industrijskih grana su različite (tabela 12).

TABELA 12 — PROSEČNI GODIŠNJI PORAST INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE PO GRANAMA 1953—1960.

Grana	(U procentima)	
	1953—1956.	1957—1960.
Elektroenergija	17,0	14,9
Proizvodnja i prerada uglja	9,7	6,3
Proizvodnja i prerada nafte	17,5	22,4
Crna metalurgija	22,1	15,5
Obojena metalurgija	9,8	7,6
Proizvodnja i prerada nemetala	11,8	13,7
Metalna industrija	14,3	17,9
Elektroindustrija	23,1	25,7
Hemijska industrija	21,4	19,8
Industrija građevinskog materijala	7,5	13,9
Drvena industrija	5,2	15,2
Industrija papira	23,5	10,8
Tekstilna industrija	9,6	12,1
Industrija kože i obuće	8,3	14,4
Industrija gume	10,2	18,0
Prehrambena industrija	14,7	16,5
Industrija duvana	10,7	—
Industrija — ukupno	12,8	14,2

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Naročito značajni rezultati u razvoju industrije posle II svetskog rata su osvajanje proizvodnje mnogih proizvoda koji se pre rata uopšte nisu proizvodili ili su se proizvodili u neznatnim količinama i na zanatskoj osnovi (tabela 13).

TABELA 13 — PROIZVODNJA NEKIH VAŽNIJIH INDUSTRIJSKIH PROIZVODA 1939—1960.

Proizvodi	Jedinica mere	1939.	1956.	1960.
Mašine i uređaji	tona	6.987	36.985	74.064
Kamioni i autobusi	kom.	—	2.765	5.750
Automobili	„	—	990	12.000
Traktori	„	—	2.961	7.500
Bicikli	„	—	66.024	191.276
Motocikli	„	—	3.421	40.000
Električne mašine	tona	44	4.494	8.163
Frižideri	kom.	—	—	36.000
Električni aparati za domaćinstvo	tona	48	2.219	7.246
Radio-aparati	kom.	—	125.449	238.968
Televizijski aparati	„	—	—	15.000

Podaci: Indeks 5/61.

POLJOPRIVREDNA PROIZVODNJA. Skoro dese godina posle rata poljoprivredna proizvodnja se po obimu nalazila na predratnom nivou.

Osnovni uzrok stagnacije poljoprivredne proizvodnje bile su male investicije u poljoprivredu. Osim toga, neposredno posle rata preduzimani su i zahvati u pogledu svojinskih odnosa na selu forsiranjem seljačkih radnih zadruga. Međutim, tako formirane SRZ nisu imale svoju ekonomsku bazu, tj. nedostajala su moderna sredstva za poljoprivrednu proizvodnju. Zato je moralo doći do njihove reorganizacije i do likvidacije onih zadruga koje nisu imale uslove za svoj razvitak ili koje se nisu bazirale na izrazito dobrovoljnoj osnovi. Tako je broj SRZ pao sa 6.888 u 1952. na 704 u 1955. i na 229 u 1959. godini.

Već od 1953. poljoprivredna proizvodnja počinje da oživljava. Prosečna stopa porasta proizvodnje u periodu 1953—1956. iznosi oko 4% godišnje.

U periodu 1957—1960. u poljoprivredi je došlo do krupnih promena. U proseku poljoprivredna proizvodnja je porasla za preko 40% u odnosu na desetogodišnji predratni prosek.

Prosečna godišnja stopa rasta 1957—1960. u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji iznosila je 9,3%, a na krupnim društvenim gazdinstvima 30,4%. Učešće krupnih društvenih gazdinstava u ukupnoj poljoprivredi povećano je od 6,5% u 1956. na 14,1% u 1960.

Na ovakav tempo razvoja poljoprivrede uticao je niz faktora, a najvažniji od njih su: obim i struktura investicija, jačanje uloge krupnih društvenih gazdinstava i razvijanje kooperacije sa individualnim gazdinstvima i, naročito, smelija primena naučnih agrotehničkih dostignuća.

Učešće poljoprivrede u ukupnim privrednim investicijama iz društvenih sredstava u proseku je iznosilo u periodu 1947—1952 — 7,7%, u periodu 1953—1956 — 7,0%, a u periodu 1957—1960 — 15,8%. U periodu 1947—1956. u poljoprivredu je uloženo ukupno 215 milijardi din., a u periodu 1957—1960. oko 310 milijardi din. (po cenama u 1956), što znači da je u prvih deset godina ulagano u proseku oko 21 milijarde din. godišnje, a poslednje četiri godine oko 77 milijardi din. godišnje.

I ulaganja u obrtna sredstva povećavala su se poslednjih godina relativno brzo. Poljoprivredne i zadružne organizacije raspolagale su u 1952. sa 20,3 milijarde din. obrtnih sredstava, a krajem 1960. sa preko 142 milijarde din.

Uporedo s porastom obima investicija menjala se i njihova struktura. Najviše sredstava ulagano je u opremu, a naročito u mehanizaciju. U periodu 1957—1959. od ukupnih investicija u poljoprivredu 48% odlazi na opremu, dok je u periodu 1953—1956. taj udeo iznosio 31%, a u periodu 1947—1952. svega 14%.

U cilju bržeg unapređenja proizvodnje, poljoprivredne i zadružne organizacije bile su favorizovane i u kreditnoj politici. Za razliku od drugih privrednih oblasti ove organizacije su bile oslobođene plaćanja kamata na svoje postojeće osnovne fondove, kamata na obrtna sredstva je takođe nešto niža, a na kredite za nova osnovna sredstva plaćaju od 2—3%.

Ovakva investiciona politika omogućila je da poljoprivreda u relativno kratkom vremenskom periodu snažno ojača svoje fondove.

Naročito značajan rezultat unapređenja poljoprivrede predstavlja podizanje stepena njene opremljenosti mehanizacijom (tabela 14).

TABELA 14 — SNABDEVENOST POLJOPRIVREDE MAŠINAMA 1956—1960.

Godina	Broj traktora	Broj kombajna
1956.	14.697	356
1957.	20.500	1.060
1958.	26.500	1.850
1960.	36.000	4.000

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje

Međutim, iako broj traktora brzo raste, on je u odnosu na obradive površine još uvek relativno mali. U 1956. na jedan traktor dolazilo je oko 694 ha. a u 1960. oko 290 ha obradive površine. Taj nedostatak donekle se kompenzira činjenicom da su poljoprivredne mašine koncentrisane u rejonima koji imaju najbolje uslove za razvoj poljoprivrede i na društvenim poljoprivrednim gazdinstvima. Dobar deo društvenih gazdinstava već danas je dostigao visok stepen mehanizacije.

Dalji krupan rezultat u procesu unapređenja poljoprivredne proizvodnje predstavlja njena hemizacija (tabela 15).

TABELA 15 — UPOTREBA VEŠTAČKIH GNOJIVA U POLJOPRIVREDI 1956—1960.

Godina	(U tonama)	
	Potrošnja veštačkih gnojiva	Potrošnja sredstava za zaštitu bilja
1956.	448.000	23.500
1958.	982.000	28.000
1960.	1.200.000	34.500

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Potrošnja veštačkih gnojiva po hektaru obradive površine povećala se od 44 kg u 1956. na 120 kg u 1960. Međutim, kao i kod poljoprivrednih mašina, potrošnja veštačkih gnojiva koncentrisana je u rejonima koji imaju najbolje uslove za razvoj poljoprivrede i na društvenim gazdinstvima koja već sada troše oko 726 kg veštačkih gnojiva po hektaru obradive površine.

Istovremeno su preduzete i druge mere za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, kao, na primer, u oblasti semenke službe, naučne organizacije rada itd. Tako je, na primer, u 1957. visokorodnim sortama pšenice bilo zasejano oko 2.000 ha, a 1959. oko 300.000 ha. Hibridnim kukuruzom je bilo zasejano 1956. oko 56.000 ha, a 1959. oko 430.000 ha itd.

Ovakvo jačanje materijalne baze poljoprivrede odrazilo se i na ukupni obim porasta njene proizvodnje. Računa se da je već sada seljački način proizvodnje zamenjen modernim načinom obrade kod pšenice na 35%, a kod kukuruza na oko 32% ukupnih setvenih površina. Slični zahvati se čine i u modernizaciji drugih kultura: šećerne repe, voćarstva, vinogradarstva, stočarstva i dr. (tabela 16).

TABELA 16 — INDEKSI KRETANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE 1953—1960.

Godina	(1951—1955. prosek = 100)				
	Poljoprivreda ukupno	Ratarstvo	Voćarstvo	Vinogradarstvo	Stočarstvo
1953.	110	118	141	101	101
1957.	145	165	103	108	127
1958.	126	121	114	141	133
1959.	160,8	180,3	186,2	122,3	140,6
1960.	154,5	162,0	83,5	96,0	162,1

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Osetne oscilacije u pojedinim godinama pokazuju da agrotehničke mere još uvek ne mogu eliminisati uticaj vremenskog faktora, što u jugoslovenskim klimatskim uslovima predstavlja posebnu teškoću.

U 1959. postignut je najveći obim poljoprivredne proizvodnje u Jugoslaviji.

Stočarska proizvodnja pokazuje kontinuirani porast. Početkom 1957. broj goveda je iznosio 4.957.000, a početkom 1961 — 5.709.000 grla, broj svinja 1957 — 3.725.000, a početkom 1960 — 5.804.000 komada.

Unapređenje *ratarske proizvodnje* ogleda se prvenstveno u porastu prinosa po jednom hektaru (tabela 17).

TABELA 17 — PRINOSI PO HEKTARU 1956—1960.

Kultura	(U metričkim centama)				
	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
Pšenica	9,9	15,8	12,3	19,4	16,5
Kukuruz	13,1	21,9	16,5	25,8	23,9
Šećerna repa	163	246	207	297	294

Podaci: SGJ 1960. za 1960, prethodni podaci SZS.

Društvena gazdinstva, a naročito njihov najrazvijeniji oblik — poljoprivredna dobra, postigla su daleko veće prinose po jedinici površine nego individualna gazdinstva (tabela 18).

TABELA 18 — PRINOSI NA POLJOPRIVREDNIM DOBRIMA I INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1957—1960.

Godina	(U metričkim centama)					
	Pšenica		Kukuruz		Šećerna repa	
	poljopr. dobra	individ. sektor	poljopr. dobra	individ. sektor	poljopr. dobra	individ. sektor
1957.	23,1	15,2	38,4	20,8	285,6	228,6
1958.	22,9	11,5	40,2	14,6	258,3	183,8
1959.	38,6	16,5	49,9	23,2	329,0	388,2
1960.	30,6	15,7	45,6	22,0	337,0	266,0

Podaci: SGJ 1960; za 1960, prethodni podaci SZS.

Snagu društvenog sektora u poljoprivredi ilustruje i njegovo učešće u ukupnim tržišnim viškovima osnovnih poljoprivrednih kultura. Tako, na primer, u 1957. samo poljoprivredna dobra (bez zadruga i kooperacije sa individualnim proizvođačima) dala su 23% tržišnih viškova pšenice, 26% kukuruza, 81% ječma, 82% konoplje itd., iako su raspolagala sa svega 4% od ukupnih obradivih površina.

Poseban uspeh predstavlja *proširenje raznih oblika kooperacije* sa individualnim proizvođačima, kod kojih se oseća jaka tendencija čvršćeg povezivanja sa društvenim sektorom u poljoprivredi. Tako je u 1957. u oblasti ratarstva bilo u kooperaciji sa socijalističkim sektorom 24.770 gazdinstava, a već 1958 — 206.679 gazdinstava. U istom periodu povećane su površine u kooperaciji sa 20.561 ha na 173.000 ha.

Promene koje nastaju u jugoslovenskoj poljoprivredi poslednjih nekoliko godina u praksi su potvrdile pravilnost postavljene linije u pogledu razvijanja socijalističkih društvenih odnosa na selu. Jačanjem materijalne baze društvenog sektora, uvođenjem moderne agrotehnike itd., individualni seljak sve više uviđa svoju zaostalost i sve više ulazi bilo u delimičnu, bilo u kompletnu kooperaciju s društvenim sektorom.

Međutim, napredak poljoprivredne proizvodnje stvorio je i nove probleme koji se moraju rešavati u narednom periodu.

Povećanje poljoprivredne proizvodnje nisu adekvatno pratila i takva kretanja unutar poljoprivrede, industrije i trgovine koja bi omogućila najracionalnije korišćenje uvećane proizvodnje. Prikupljanje, transport, dorada i prerada proizvoda, skladištenje, trgovina poljoprivrednim proizvodima itd. predstavljaju probleme koje tek treba rešavati.

Pored toga, problem poboljšavanja ekonomskog položaja poljoprivrede, tj. povećanja njene akumulativnosti, zahteva reviziju cena poljoprivrednih proizvoda u odnosu na cene u ostalim oblastima, a prvenstveno u oblasti industrije.

Struktura poljoprivredne proizvodnje takođe će se menjati u korist stočarstva, a time i krmnog bilja. Industrija stočne hrane moraće da se proširi, a proizvodnja žitarica stabilizuje na višem nivou.

SAOBRAĆAJ. Dinamičan privredni razvoj zemlje stavio je pred saobraćaj krupne zadatke, koje je bilo teško rešavati, jer su nasleđeni vrlo nerazvijeni saobraćajni kapaciteti koji su uz to u toku rata bili sistematski razarani (tabela 19).

TABELA 19 — SAOBRAĆAJNI KAPACITETI 1939. I 1960.

Kapaciteti	Jedinica mere	1939.	1960.
Dužina železničke mreže	km	10.521	11.920
Od toga normalni kolosek	„	7.337	9.110
Lokomotiva			
Na električni pogon	kom.	—	28
Na dizel-pogon	„	—	132
Brodovi trgovačke mornarice	1.000 BRT	401	732
Ukupna dužina puteva	km	80.000	83.400
Od toga sa savremenim kolovozom	„	1.160	6.800
Putničkih automobila	kom.	13.560	56.000
Kamiona i specijalnih vozila	„	4.286	37.550
Autobusa	„	943	5.160
Motocikla (bez mopeda)	„	7.660	69.690
Telefonskih aparata	„	62.194	259.560

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Učešće saobraćaja u ukupnim privrednim bruto-investicijama u osnovne fondove kretalo se oko 26—27%.

U izgradnji novih železničkih pruga i puteva značajnu su ulogu odigrale dobrovoljne omladinske radne akcije.

PRIVREDNI ODNOSI SA INOSTRANSTVOM. Osnovne karakteristike privrednih odnosa sa inostranstvom posle II svetskog rata su: promena strukture uvoza i izvoza i deficit platnog bilansa (tabela 20).

TABELA 20 — STRUKTURA IZVOZA I UVOZA 1939—1960.

(U procentima)

	I z v o z			U v o z		
	industrija	poljoprivreda	ostalo	industrija	poljoprivreda	ostalo
1939.	48	47	5	91	9	—
1952.	57	38	5	79	21	—
1956.	68	26	6	68	32	—
1960.	75	23	2	89	11	—

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Strukturne promene nastupile su prvenstveno u izvozu. Dok su pre rata industrija i poljoprivreda gotovo podjednako učestvovala u vrednosti izvoza, danas je učešće industrije preko 3 puta veće od učešća poljoprivrede.

U strukturi uvoza promene su znatno manje, što znači da industrijalizacija zemlje dovodi istovremeno do smanjenja uvoza.

Strukturne promene u jugoslovenskoj spoljnoj trgovini su u skladu sa strukturnim promenama u jugoslovenskoj privredi u celini. To pokazuje i struktura izvoza i uvoza isključivo industrijskih proizvoda (tabela 21).

TABELA 21 — STRUKTURA IZVOZA I UVOZA INDUSTRIJSKIH PROIZVODA 1939—1960.

(U procentima)

	I z v o z			U v o z		
	oprema	lična potrošnja	ostalo	oprema	lična potrošnja	ostalo
1939.	—	8	92	18	20	62
1952.	—	8	92	33	8	59
1960.	16	31	53	26	4	70

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Kod izvoza se zapaža nagli porast opreme i robe za široku potrošnju, a radikalno smanjenje »ostalog« izvoza, tj. izvoza neprerađenog rudnog bogatstva zemlje, kao i nekih proizvoda regenerativnog karaktera.

Kod uvoza je, pak, obrnuta tendencija, samo u blažim formama.

Za posleratne privredne odnose sa inostranstvom karakteristične su i regionalne promene (tabela 22.)

Izuzimajući period posle 1949, kada su usled blokade od strane istočnoevropskih zemalja potpuno prekinuti privredni

TABELA 22 — REGIONALNA STRUKTURA UVOZA I IZVOZA 1939—1960.

(U procentima)

	I z v o z			U v o z		
	Zapadna Evropa	Istočna Evropa	ostale zemlje	Zapadna Evropa	Istočna Evropa	ostale zemlje
1939.	67	22	11	73	15	12
1952.	77	—	23	62	—	38
1960.	45	32	23	48	26	26

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

odnosi sa tim zemljama, očito je da su nastupile značajne regionalne promene kako kod izvoza tako uvoza. Te se promene ogledaju u relativnom smanjenju trgovinske razmene sa Zapadnom Evropom i jačanju razmene sa azijsko-afričkim zemljama, SAD i zemljama Latinske Amerike, iako je Zapadna Evropa i dalje glavni trgovinski partner.

Deficit platnog bilansa uslovljen je kako ekonomskim tako i političkim momentima koji su karakterisali razvoj jugoslovenske privrede posle rata. Veoma brzi tempo industrijalizacije zemlje uslovio je osetno povećanje uvoza razne investicione opreme.

I pored toga što je ostvaren relativno visok uspon industrijske proizvodnje, njeni efekti još nisu došli do izražaja. Industrijski izvoz bio je u stanju da pokrije jedino uvozne potrebe za samu industriju, ali ne i ukupni uvoz industrijskih proizvoda i spoljnotrgovinsku pasivu poljoprivrede.

Nekoliko sušnih godina, blokada zemlje i relativno visoki izdaci za potrebe narodne odbrane imali su takođe znatnog uticaja na formiranje deficita platnog bilansa.

Sve do 1957. velika devizna sredstva morala su se odvajati za uvoz prehrambenih proizvoda, prvenstveno pšenice, šećera i masti. Ako bi se ukupni deficit trgovinskog bilansa stavio u odnosu na uvoz prehrambenih proizvoda, onda bi 1951. uvoz prehrambenih proizvoda sačinjavao 45,3% ukupnog trgovinskog deficita, 1952 — 61,8%, 1954 — 81,7%, a 1956 — čak 99%.

Za razliku od robne razmene, nerobno poslovanje se znatno povoljnije kretalo. Višak prihoda nad rashodima imao je stalnu tendenciju porasta. Najveći deo ovih prihoda ostvarivao se u pomorskom i železničkom saobraćaju i turizmu.

Međutim, privredni potencijal zemlje koji je već danas ostvaren ukazuje da deficit platnog bilansa za jugoslovensku privredu ne predstavlja naročiti problem i da se za nekoliko narednih godina može eliminisati.

*

Privredni razvoj Jugoslavije posle rata odvijao se pod izuzetno nepovoljnim objektivnim uslovima, što još više ističe značaj postignutih rezultata, koji su ostvareni zahvaljujući u prvom redu radnom zalaganju građana i izgradnji novog privrednog sistema na principu radničkog i društvenog samoupravljanja.

J. R.

TABELA 19 — SAOBRAĆAJNI KAPACITETI 1939. I 1960.

	1939.	1960.
Kapacitet železnice (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet reke (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet vazduha (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet mora (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet puteva (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet aviona (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet automobila (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet motora (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet mašina (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet aparata (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet drugih (milijuna tona)	11.920	11.920
Kapacitet ukupno (milijuna tona)	11.920	11.920

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

IZMENE U SPOLJNOTRGOVIN- SKOM I DEVIZNOM SISTEMU

Početkom 1961. izvršene su bitne promene u privrednom sistemu, od kojih su naročito značajne promene u politici cena, sistemu raspodele dohotka privrednih organizacija, kreditnom i bankarskom sistemu i u spoljnotrgovinskom i deviznom režimu. Osnovni cilj tih promena je usklađivanje uslova privređivanja sa ostvarenim materijalnim i društvenim odnosima u proizvodnji, kao i sa perspektivama razvika u narednom petogodišnjem periodu.

Spoljna trgovina će ubuduće biti još značajniji element privrednog razvoja zemlje. S planiranim izvozom robe i usluga u 1965. u vrednosti od preko 400 milijardi din. (prema 215 milijardi u 1960) i isto tolikim uvozom robe i usluga (prema 265 milijardi din. u 1960), jedna petina nacionalnog dohotka biće uključena u spoljnotrgovinsku razmenu, što znači da će znatan deo društvene reprodukcije zavisiti od ekonomskih odnosa sa inostranstvom. Jačanje položaja Jugoslavije u međunarodnoj razmeni zahteva stalno usavršavanje proizvodnje, podizanje njenog tehničkog nivoa, snižavanje troškova proizvodnje, ostvarivanje visokih standarda i podizanje konkurentske sposobnosti cele privrede. Ova kvalitativna strana razvoja je utoliko važnija što će se u narednim godinama menjati i sama struktura jugoslovenske spoljne trgovine. Otuda i značaj reforme deviznog režima, koja treba da stimulira preduzeća na racionalno poslovanje u spoljnotrgovinskoj razmeni.

RANIJI SPOLJNOTRGOVINSKI SISTEM I DEVIZNI REŽIM

Raniji devizni režim i spoljnotrgovinski sistem¹ uspostavljen je 1952. i bio je na snazi, sa određenim korekcijama, sve do kraja 1960. U tom periodu su, međutim, nastale krupne promene u obimu i strukturi proizvodnje i razvijenosti proizvodnih snaga, kao i u obimu i strukturi spoljnotrgovinske razmene. S obzirom na to, spoljnotrgovinski sistem nije bio dovoljno usklađen s materijalnim razvitkom proizvodnje i s razvojem privrednog sistema. Izvozni i uvozni koeficijenti, način raspodele deviznih sredstava i drugi spoljnotrgovinski instrumenti nisu bili dovoljno prilagođeni potrebama većeg korišćenja unutrašnjih rezervi u privredi i bržeg povećanja produktivnosti rada, a stvarali su sve veće smetnje i za normalno funkcionisanje spoljnotrgovinske razmene i postavljanje domaće privrede u realne odnose prema svetskom tržištu. Na području spoljne trgovine zadržano je najviše administrativnih intervencija, dok se ceo privredni i društveni razvoj odvijao u pravcu sve veće decentralizacije finansiranja i upravljanja ekonomskim i društvenim poslovima i sve veće samostalnosti privrednih organizacija u njihovoj poslovnoj politici u skladu sa razvojem radničkog samoupravljanja.

Raniji devizni režim je vršio znatan uticaj i na stvaranje i produblivanje *dispariteta cena* u zemlji. Odnosi u cenama na unutrašnjem tržištu i u spoljnotrgovinskoj razmeni stavljali su privredne organizacije u pojedinim oblastima u veoma različiti položaj u privređivanju, i na taj način različito uticali na stvaranje i raspodelu dohotka. Takvi odnosi u cenama nastali su u periodu kada su u strukturi proizvodnje i potrošnje postojale osetne disproporcije. Kasnijim razvojem su mnoge od tih disproporcija otklonjene ili ublažene, ali usled nedovoljnih rezervi i deficita u platnom bilansu nije postojala mogućnost da se izvrše i odgovarajuće promene u nivou cena.

Izvozno-uvozni instrumenti, a naročito *koeficijenti*² često su utvrđivani isključivo sa stanovišta potreba platnog bilansa, a zanemarivani su posebni aspekti njihovog uticaja na neke sektore privrednog razvoja i na položaj pojedinih privrednih delatnosti u stvaranju i raspodeli dohotka. Zbog toga su se koeficijenti pretvarali od pasivnog regulatora dispariteta između domaćih i inostranih cena, u čemu se prvobitno sastojala njihova uloga, u aktivnog činioca u formiranju cena, posebno na onim sektorima i u onoj proizvodnji gde je udeo razmene sa inostranstvom značajniji. Na taj način nastajali su novi dispariteti u odnosima unutrašnjih cena, a zadržavani su i produbljavani i dispariteti domaćih cena prema inostranim.

Koeficijenti su imali za cilj izravnjanje razlika između unutrašnjih i inostranih cena izvozne i uvozne robe, merenih na osnovu obračunskog kursa dinara (632 din. = 1 dolar). Ukoliko cene pojedinih izvoznih i uvoznih roba, stavljene u odnos sa domaćim cenama, nisu bile na nivou obračunskog kursa, izvoznici su iz posebnog fonda dobijali razliku u dinarima prema utvrđenom koeficijentu, dok su uvoznici bili obavezni da nastalu razliku uplate u taj fond.

Međutim, pod neposrednim pritiskom stalno rastućih potreba uvoza i nužnosti da se izvoz povećava, prilikom utvrđivanja izvoznih koeficijenata nije uvek dolazilo do izražaja princip rentabilnosti izvoza pojedinih roba. Sistemom izvoznih koeficijenata stvoreni su veliki rasponi u kursovima po kojima je vršen obračun izvezeno robe (od 500 do 1.200 din. za 1 dolar), što je produbljavalo razlike između pojedinih delatnosti i privrednih organizacija u realizaciji proizvodnje i dohotka i u odnosima raspodele, koje nisu uvek proizlazile iz kvaliteta njihovog poslovanja. Izvozni koeficijenti su takođe slabili pozitivno dejstvo inostranog tržišta na sniženje troškova proizvodnje u zemlji. Prilikom snižavanja cena na inostranom tržištu dolazilo je do povećanja nivoa koeficijenata, što je ponekad uticalo na porast domaćih cena.

Sem toga, uvozni koeficijenti za neke veoma značajne robe — po ebno reprodukcioni materijal — utvrđivani su na nižem nivou nego što je odgovaralo odnosima cena na tržištu. To je podsticalo privredne organizacije na veću orijentaciju prema uvozu, na nedovoljno racionalno korišćenje uvoznih sirovina, koje su bile kod niza proizvoda jeftinije od domaćih, na sporo osvajanje proizvodnje delova itd.

Izvozno-uvozni koeficijenti, rasponi u kursovima i razlike između izvoznog i uvoznog kursa onemogućavali su, na taj način, da se dobije realna predstava o rentabilitetu izvoza i uvoza, otežavali stvaranje jasne orijentacije u pogledu investicionih ulaganja i upoređivanje troškova proizvodnje i komplikovali odnose u privrednim kretanjima u zemlji i u razmeni sa inostranstvom.

Raspodela deviza za uvoz, postavljena u pogledu obima i strukture u čvrste unapred utvrđene okvire, ispoljavala je pri veoma dinamičnom razvoju proizvodnje i potrošnje sve veći neelastičnost, naročito kada je bilo u pitanju brzo prilagođavanje proizvodnje novim potrebama. Dešavalo se da su rentabilnije privredne organizacije dobijale manje deviznih sredstava od onih sa većim troškovima proizvodnje. Time je sputavan njihov brzi razvitak i poslovna samostalnost, jer je veći ili manji iznos dobijenih deviznih sredstava značio za proizvođače veći ili manji obim proizvodnje odnosno veće ili manje korišćenje kapaciteta. Zatvorenost jugoslovenskog tržišta, potencirana uvozno-izvoznim instrumentima i načinom raspodele deviza, radala je takođe i monopolističke tendencije i uticala na povećanje unutrašnjih cena nezavisno od troškova proizvodnje, što je izvesnom broju privrednih organizacija osiguravalo neopravdano visok dohodak, koji nije bio u skladu s njihovom produktivnošću i principom raspodele prema radu.

Neusklađenost između deviznog režima i sistema privređivanja, kao i negativni uticaj izvozno-uvoznih instrume-

¹ Vidi: »Devizni režim«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 525—527 (173—175) i »Sistem i organizacija spoljne trgovine«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 119—122 (35—38).

² Postojalo je 12 različitih izvoznih koeficijenata u rasponu od 0,8 do 2,0 i 10 uvoznih u rasponu od 1,0 do 2,5. Ovi koeficijenti su predstavljali množitelje kojima je množen obračunski kurs u zavisnosti od vrste robe.

nata na položaj pojedinih privrednih delatnosti i organizacija u stvaranju i raspodeli dohotka, naročito su došli do izražaja poslednjih godina, kada je i razmena sa inostranstvom postala sve značajniji faktor daljeg opšteg privrednog razvoja zemlje. U isto vreme nastali su i potrebni materijalni preduslovi za radikalnije promene u spoljnotrgovinskom i deviznom sistemu.

OSNOVNI PRINCIPI NOVOG SISTEMA

Promene u spoljnotrgovinskom i deviznom režimu³ treba da doprinesu postepenom otklanjanju ranije formiranih dispariteta u cenama. Slobodnijim prilagođavanjem cena objektivnim tržišnim uslovima likvidiraće se u najvećoj mogućoj meri administrativne intervencije u ovoj oblasti i zameniti prvenstveno ekonomskim instrumentima prilagođenim opštoj politici privrednog razvoja. Na taj način uslovi formiranja cena i realizacije dohotka u svakoj delatnosti i privrednoj organizaciji zavisice od materijalnih odnosa na tržištu. Ti odnosi, pak, zavisni su dobrim delom i od uslova spoljnotrgovinske razmene, odnosno od uslova po kojima se jugoslovenska privreda uključuje u međunarodnu podelu rada. Izvoz i uvoz se vrši po cenama na svetskom tržištu koje uvek ne odgovaraju uslovima proizvodnje u zemlji. Novi opšti obračunski kurs i ostali spoljnotrgovinski instrumenti usklađuju, prema tome, domaće cene sa svetskim i omogućuju normalnu spoljnotrgovinsku razmenu pod uslovima formiranja cena i realizacije dohotka na unutrašnjem tržištu.

Analize odnosa u cenama i analize troškova proizvodnje, uključujući tu i obaveze prema društvenoj zajednici kakve u proseku snosi svaka proizvodnja, pokazale su da se cene osnovnih sirovina, koje osiguravaju odgovarajućim delatnostima normalne uslove za razvoj, nalaze na paritetu od oko 750 din. za 1 SAD dolar prema odgovarajućim cenama na svetskom tržištu. Takve cene osnovnih sirovina omogućuju da se kod proizvodnje sa savremenom tehnikom cene i u daljim fazama prerade formiraju na istom paritetu. To omogućava jugoslovenskoj privredi da u neposrednom kontaktu sa privredama drugih zemalja nađe svoje pravo mesto u međunarodnoj podeli rada, da se normalno snabdeva i dalje ubrzano razvija, usvajajući najmoderniju tehniku proizvodnje i ostvarujući produktivnost rada na nivou produktivnosti razvijenih zemalja.

Međutim, mnoge proizvodne delatnosti još nisu u višim fazama prerade tako razvijene da bi mogle proizvoditi s troškovima proizvodnje na nivou svetskih, i istovremeno imati normalne uslove za uspešan razvoj. U takvim delatnostima, naročito kad se radi o proizvodnji koja ima realne perspektive da poveća svoju produktivnost rada do nivoa produktivnosti razvijenih zemalja i za koju je potreban određen period osvajanja tehnike, unutrašnje cene ostaju na višem nivou. Takva proizvodnja biće privremeno zaštićena odgovarajućim carinama odnosno premijama pri izvozu kad unutrašnje tržište ne konzumira sve njene proizvode. Ali i carinska zaštita i premiranje izvoza ostaju u određenim granicama, jer oboje opterećuju domaću potrošnju i svu ostalu proizvodnju. Stoga se, na primer, neće štiti carinom ni premirati izvoz proizvodnje koja se odvija pod uslovima zastarele tehnike i niske produktivnosti a nema značajniji udeo u ukupnoj proizvodnji ili realne izgleda da u postojećim proizvodnim jedinicama dostigne u dogledno vreme potreban nivo produktivnosti rada.

Prema tome, devizna reforma ne znači odricanje od određene ekonomske politike koja je u proteklom godinama dala vanredne rezultate, odnosno da će jugoslovenska privreda sada biti prepuštena delovanju svetskog tržišta i oscilacijama u kretanju inostrane privrede. Deviznom reformom dati su samo još adekvatniji instrumenti za dalje vođenje politike ubrzanog privrednog razvoja, koji treba da omoguće da više dođu do izražaja pozitivna dejstva inostranog tržišta na privređivanje, tj. ona dejstva koja će uticati na sniženje troškova proizvodnje i povećanje

konkurentne sposobnosti jugoslovenske privrede, obezbeđujući istovremeno nesmanjenu dinamiku privrednog razvoja, a time i porast životnog standarda u zemlji.

OSNOVNI ELEMENTI NOVOG SISTEMA

Najznačajniji elementi novog deviznog i spoljnotrgovinskog sistema su obračunski kurs, izvozni i uvozni režim i način alokacije deviza za uvoz robe i usluga.

NOVI OBRAČUNSKI KURS. U osnovi izmena deviznog režima je načelo da se plaćanje i naplata u prometu sa inostranstvom vrši na osnovu jedinstvenog obračunskog kursa. Istovremeno je posebnom odlukom utvrđen novi obračunski kurs koji odgovara ranijem zvaničnom kursu uvećanom za 150%, tj. kursu od 750 din. za jedan dolar odnosno odgovarajućem paritetu drugih valuta.

Novi obračunski kurs od 750 din. za 1 dolar zamenio je dosadašnji sistem mnogostrukih kurseva. Svi proizvodi koji su se dosad izvozili po kursu nižem od novog dobijaju time što je dinarski obračun izvoza povoljniji nego ranije znatan podstrek za veći plasman na inostrana tržišta. Međutim, to istovremeno znači i smanjenje vrednosti domaće valute, njeno devalviranje. Ali novi obračunski kurs i ceo sistem izvozno-uvoznih instrumenata ujedno bitno poštavaju i uslove za onu proizvodnju kojoj je dosad bilo omogućeno da se pojavi na inostranom tržištu na bazi znatno većih kurseva. Za takvu proizvodnju dinarski obračun je sada nepovoljniji u odnosu na ranije stanje, što znači u stvari, učvršćivanje vrednosti domaće valute, odnosno revalorizaciju dinara. Sada će se ta proizvodnja moći pojaviti na inostranom tržištu samo smanjenjem svojih troškova proizvodnje i cena.

Kod utvrđivanja novog obračunskog kursa učinjen je izuzetak u odnosu na valutu koju unose strani turisti i diplomatske i druge strane misije, za koju je kurs utvrđen na 600 din. za 1 dolar, odnosno u odgovarajućem paritetu drugih valuta. Taj izuzetak učinjen je stoga što bi u sadašnjoj situaciji jedinstveni kurs od 750 din. za 1 dolar doveo do suviše visokog porasta cena ugostiteljskih usluga na domaćem tržištu, što ne bi bilo u skladu s kretanjem ličnih dohodaka stanovništva i daljim razvitkom domaćeg turizma. *Novi turistički kurs* obezbeđuje dovoljnu konkurentsku sposobnost domaće turističke privrede u odnosu na inostranu, a, istovremeno, uz ostale mere koje su u vezi s tim donesene, i povoljnije uslove poslovanja ugostiteljskih i drugih turističkih privrednih organizacija.

REŽIM IZVOZA. Izvoz robe i usluga vrši se u načelu slobodno. Međutim, radi usklađivanja obima i strukture proizvodnje s kretanjima na unutrašnjem tržištu, izvoz pojedinih robâ je kontingentiran. Količinu odnosno vrednost izvoznih kontingenata utvrđuje nadležni državni organ. Isto tako pojedine robe koje su od posebnog značaja za potrošnju u zemlji mogu se izvoziti samo na osnovu izvoznih dozvola. Takve dozvole, na zahtev privrednih organizacija, izdaju državni organi nadležni i za kontingentiranje izvoza.

Izvoz robe i usluga odvija se u principu po jedinstvenom obračunskom kursu. Međutim, u sadašnjoj situaciji određena proizvodnja, koja je i s perspektivnog gledišta značajna, neće moći da u ovom prelaznom periodu posluje sa inostranstvom bez određenih premija. Te premije su još uvek nužne, bilo zbog činjenice što takva proizvodnja nije još u potpunosti usvojila savremenu tehniku, zbog čega su i njeni troškovi veći u odnosu na sličnu inostranu proizvodnju, bilo zbog rasporeda akumulacije u zemlji, koja se formira još uvek dobrim delom u industrijskim prerađivačkim granama, što se odražava i na odnose domaćih i inostranih cena. U cilju neutralisanja nekih opterećenja poreskog karaktera u odnosu na unutrašnju potrošnju, predviđena su i oslobađanja odnosno povraćaj takvih dažbina kada se roba izvozi.

Premije utvrđuje Savezno izvršno veće i sada iznose: 10%, 22% ili 32% na postignutu prodajnu cenu pojedinih vrsta robe odnosno izvršenih usluga (preračunate u dinare na bazi jedinstvenog obračunskog kursa).

³ Uredba o deviznom poslovanju, »Službeni list FNRJ«, br. 2/61.

Devize stečene izvozom robe i usluga obavezno se prodaju Narodnoj banci i unose u zemlju odmah po izvršenoj naplati. Naplata se mora ostvariti najkasnije u roku od 90 dana od dana izvršenog izvoza odnosno od dana dopelosti potraživanja. U opravdanim slučajevima ti rokovi se mogu produžiti. Takođe je dopuštena mogućnost izvoza robe na kredit.

REŽIM UVOZA. Najvažniju promenu u spoljnotrgovinskom sistemu predstavlja novi način uvoza. Uvoz robe se može vršiti slobodno, na osnovu liberalne dozvole, u okviru određenog kontingenta, na osnovu restriktivne dozvole i na osnovu generalne dozvole do određenog iznosa deviza.

Time što je značajan deo uvoza u potpunosti liberalizovan, otvoren je proces postepenog napuštanja uvoznih ograničenja koji će, jačanjem privrednog potencijala zemlje i spoljnotrgovinske razmene, u narednim godinama sve više dolaziti do izražaja. Sadašnji stepen liberalizacije uvoza je u skladu s postojećim materijalnim mogućnostima. Ostali deo uvoza biće i dalje podvrgnut određenim regulativnim merama putem kontingenata i uvoznih dozvola.

PRIBAVLJANJE DEVIZA. Novi sistem alokacije deviza za uvoz pruža privrednim organizacijama mnogo više mogućnosti da slobodnije i sigurnije dođu do potrebnih deviznih sredstava, kao i da u raspodeli deviznih sredstava više dođu do izražaja ekonomski kriteriji i rentabilitet proizvodnje.

Pribavljanje deviza za uvoz od strane privrednih organizacija zavisi od načina na koji se roba uvozi.

Za proizvode koji se uvoze slobodno, devize se nabavljaju kod ovlašćenih banaka u neograničenim iznosima.

Za uvoz robe na osnovu liberalne dozvole, devizna sredstva se dobijaju takođe kod ovlašćenih banaka, ali samo do iznosa u okviru izdate dozvole.

Za uvoz robe na osnovu generalne dozvole devize se pribavljaju na taj način što se iznos deviza određuje u procentu od iznosa deviza koje je privredna organizacija koristila za uvoz u prethodnoj godini. Procenat se određuje za svaku godinu unapred. Privredne organizacije mogu u 1961. koristiti 80% od deviza koje su koristile za uvoz 1960, s tim da se od te osnovice odbije iznos koji je korišćen za uvoz onih roba koje se nalaze na listama slobodnog uvoza, uvoza na osnovu liberalne dozvole i kontingentiranog uvoza. Ukoliko privredna organizacija ne iskoristi sve ovako dobijene devize, ostatak se može preneti i iskoristiti u narednoj godini. Utvrđeni procenat deviza u odnosu na prethodnu godinu predstavlja, u stvari, garantovani deo deviza koji privredne organizacije mogu koristiti za uvoz. Dopunska devizna sredstva iznad toga privredne organizacije mogu steći iz poslovnog odnosa s bankom na osnovu ugovora, vodeći računa o rentabilnosti poslova. Ukoliko bi preduzeće devize dobijene za uvoz po generalnoj dozvoli koristilo i za uvoz robe koja se nalazi na listi kontingentiranog uvoza odnosno uvoza robe za koju se dozvole izdaju liberalno, mora se pridržavati odredaba koje regulišu taj uvoz.

Izbor uvoza je slobodan, ali kod proizvoda sa liste robe koja se uvozi na osnovu *restriktivne dozvole*, devizna sredstva se mogu upotrebiti samo na osnovu dobijene uvozne dozvole.

Za plaćanje kontingentiranog uvoza predviđaju se posebna devizna sredstva. Iznose tih sredstava, vrste deviza i rokove za podnošenje zahteva objavljuju ovlašćene banke. Zainteresovana preduzeća mogu se međusobno sporazumeti o podeli kontingenta i deviza za uvoz, o čemu obavestavaju ovlašćenu banku koja automatski vrši plaćanje na bazi sporazuma zainteresovanih preduzeća. Ukoliko takav sporazum nije moguće postići, o raspodeli kontingenata konačno odlučuju ovlašćeni državni organi, imajući pri tome u vidu prvenstveno potrebe povećanja izvoza ili smanjenja uvoza povećanjem domaće proizvodnje i poboljšavanjem njene strukture, ostvarenje povoljnijih uslova i rokova plaćanja, kao i druge efekte u deviznom bilansu.

Izvozne organizacije imaju još pravo da, u određenoj srazmeri s prilivom deviza koje su same ostvarile, kupe od ovlašćenih banaka *posebne kontingente deviza*. Te devize se mogu upotrebiti za troškove i kupovinu robe iz inostranstva koja služi njihovoj privrednoj delatnosti, ali na način propisan za plaćanje odnosne robe. Od izvoza poljoprivrednih proizvoda izvoznici dobijaju 3% ostvarenog deviznog priliva, od izvoza industrijskih proizvoda, usluga međunarodnog transporta i drugih usluga u međunarodnom robnom prometu, usluga u ugostiteljstvu, kao i od usluga turističkih biroa — 7%, a od izvoza proizvoda lova i lekovitog bilja, knjiga, časopisa, muzičkih nota i domaćih filmova — 25%.

Pribavljanje deviza za uvoz robe za ličnu potrošnju vrši se zavisno od liste na kojoj se ta roba nalazi.

Za uvoz opreme devize se pribavljaju kod ovlašćenih banaka na osnovu ugovora, a po propisima koji važe za finansiranje investicija. Za uvoz opreme mogu se koristiti i ona devizna sredstva koja se dobijaju na osnovu uvoza po generalnoj dozvoli, kao i devize koje izvoznici posebno dobijaju u određenom procentu od svog ostvarenog deviznog priliva. Međutim, ako se takva oprema nalazi na listi restriktivnog uvoza, mora se prethodno pribaviti uvozna dozvola. Privredne organizacije mogu kupovati slobodno od ovlašćenih banaka devize za uvoz opreme u okviru dinarskih sredstava amortizacije koju su obračunale. Taj deo iznosi za preduzeća Zajednice jugoslovenskih železnica 0,5% ukupnih sredstava amortizacije koju su za tekuću i ranije godine obračunale (otpisani deo vrednosti osnovnih sredstava), za rudnike uglja, rudnike i topionice u metalurgiji, za preduzeća mašinogradnje i preduzeća luka i skladišta u pomorskom saobraćaju — 2%, za preduzeća za proizvodnju nafte — 8%, za preduzeća sa utovar, istovar i uskladištenje robe — 10%, za preduzeća rečnog saobraćaja — 14%, za preduzeća vazdušnog saobraćaja — 30%, za ostale privredne organizacije iz oblasti industrije i saobraćaja — 1%, a za privredne organizacije iz oblasti poljoprivrede 20% od sredstava amortizacije koju su obračunale za tekuću godinu. Dinarska sredstva dobijena primenom navedenih procenata čine okvire u kojima se vrši nabavka deviza po obračunskom kursu i plaćanje carina.

Kod uvoza opreme na kredit privredne organizacije su dužne da pre zaključenja ugovora utvrde sa ovlašćenim bankama način na koji će se obezbediti sredstva za otplaćivanje kredita.

Novim propisima predviđeno je da se za uvoz određenih vrsta roba može uvesti *institucija depozita* koji su privredne organizacije dužne položiti kod ovlašćenih banaka.

Usluge u prometu sa inostranstvom, koje vrše domaće privredne organizacije registrovane za vršenje tih usluga, naplaćuju se od domaćih korisnika u dinarima, bez obzira da li su one izvršene u zemlji ili inostranstvu, a od inostranih korisnika naplata se vrši u devizama. Ako domaće privredne organizacije koriste usluge inostranih preduzeća, plaćaju te usluge devizama koje za tu svrhu kupuju od Narodne banke.⁴

Privredne organizacije koje se bave izvozom i uvozom robe mogu sticati devize i obavljanjem poslova *međunarodnog trgovinskog posredovanja* pod istim uslovima kao i privredne organizacije registrovane za vršenje tih poslova. Devize stečene na taj način mogu se upotrebiti i za finansiranje proizvodnje kojom se povećava izvoz odnosno smanjuje uvoz.

Plaćanja u prometu sa pojedinim zemljama vrše se na način određen u trgovinskim i platnim sporazumima. Ako sa nekom zemljom ne postoji platni sporazum, način plaćanja određuje Narodna banka. Slobodan tretman u pla-

⁴ Pod uslugama se podrazumevaju transportne usluge u železničkom, drumskom, pomorskom, pomorsko-rečnom, rečnom i vazdušnom saobraćaju, lučke i pristanišne usluge, tegljenje i spasavanje brodova i drugih plovnih objekata, usluge pomorskih agencija, usluge Zavoda za klasifikaciju brodova, špediterne usluge, usluge kvantitativne i kvalitativne kontrole robe, osiguranje robe, poštansko-telegrafsko-telefonske usluge i turistički poslovi sa inostranstvom, osim ugostiteljskih usluga.

ćanjima i prometu robe sa inostranstvom primenjuje se prema onim zemljama koje imaju takav ili sličan tretman prema Jugoslaviji.

CARINA. Uporedo s promenama u alokaciji deviza, uveden je u uvoznom režimu i sistem carina. Sistemom carina zaštićuje se proizvodnja koja ima realne perspektive razvoja, a carinske stope su tako podešene da podstiču proizvođače na sniženje troškova proizvodnje, i na ekonomisanje uvoznim sirovinama i materijalom, čime se posredno utiče i na obim uvoza. Do donošenja Zakona o carinskoj tarifi, carina na robu koja se uvozi u Jugoslaviju plaća se po stopama utvrđenim u Privremenoj opštoj carinskoj tarifi. Stope po kojima se plaća carina su povlašćene i opšte. *Povlašćene stope* primenjuju se na robu poreklom iz onih zemalja koje su s Jugoslovlavim sklopile ugovor s klauzulom najvećeg povlašćenja ili takav tretman faktički primenjuju na jugoslovensku robu. Za uvoz iz ostalih zemalja primenjuje se *opšta carinska stopa*. Osnovicu za plaćanje carina čini faktorna vrednost robe koja se uvozi, uvećana za iznos troškova prevoza, osiguranja i dopreme do jugoslovenske granice. Izuzetak od toga učinjen je kod uvoza vozila i ostale robe koju unose građani, gde se primenjuje poseban postupak. Isto tako predviđeno je u pojedinim slučajevima uobičajeno oslobađanje od carina.

*

Ceo ovako postavljen spoljnotrgovinski i devizni režim obezbeđuje, pre svega, da se svakoj privrednoj delatnosti stvore onakvi uslovi realizacije proizvodnje i usluga na domaćem i inostranom tržištu kakvi odgovaraju objektivnom značaju te proizvodnje s gledišta društvenih potreba, kao i s gledišta produktivnosti rada svakog preduzeća. Na taj način i spoljnotrgovinski i devizni režim doprinose da se postignu predviđene promene u materijalnim odnosima u privredi kao i postavljeni ciljevi u sistemu raspodele dohotka privrednih organizacija.

Novi devizni i spoljnotrgovinski režim je pre svega rezultat unutrašnjih potreba, potreba razvoja privrede i spoljne trgovine i daljeg razvijanja privrednog sistema, a njime se stvaraju i nove mogućnosti za proširenje ekonomske saradnje sa inostranstvom. Ove promene omogućuju šire povezivanje Jugoslavije s međunarodnim ekonomskim organizacijama i korišćenje određenih preimućstava koje one pružaju uz preduzimanje, razume se, i odgovarajućih obaveza kao i najcelishodnije uklaapanje jugoslovenske privrede u međunarodnu podelu rada.

ROBNE LISTE

IZVOZ

LISTA ROBÂ KONTINGENTIRANOG IZVOZA

Industrijski proizvodi: propan-butan, valjani proizvodi cink elektrolitni, srebro, bizmut, živa, valjani i vučeni proizvodi od bakra i bakarnih legura, cement, ravno staklo, posude, emajlirano, fitizni i sanitarni uređaji, natrijum hidroksid, natrijum karbonat, rezana građa četinaru, natron-papir, karton, lepenka, omotni papir, pisači i štamparski papir, sve vrste tankih papira, osim cigaret-papira, pamučne tkanine i tkanine od cel-vlakna, kožna obuća, donska koža, gumena obuća i prerađevine od jaja;

Poljoprivredni proizvodi: seme lucerke i crvene deteline, seme grahorice i stočnog graška, živa goveda, osim I i Ia klase i jaja u ljusci.

LISTA ROBÂ ZA IZVOZ NA OSNOVU DOZVOLE

Industrijski proizvodi: staro gvožđe, otpaci gvožđa, stari mašinski liv, belo i sivo sirovo gvožđe, gredice, sirovi čelik, limovi svih vrsta i otpaci od limova, šavne cevi, feromolibden, kalcijum molibdat, koncentrat molibdena, ferovolfam, selen, elektrolitni bakar, sirovi cink, otpaci i ostaci (žgure) obojenih metala i njihovih legura, aluminijum u bloku — ingot, azbestno vlakno, sumporna kiselina, veštačka đubriva svih vrsta, plavi kamen, elektrolitni natrijum hidroksid, otpaci papira, roto-papir, vučeno predivo, sirova sitna koža, sirova krupna koža,

teleća prerađena koža, sve vrste brašna, mast, maslo, maslac, salo, loj, ulje jestivo, mleko u prahu, krvno brašno, riblje brašno, brašno od mesa i koštano brašno, kombinovana koncentrirana stočna hrana, mekinje, šećer, suvi rezanci šećerne repe, uljane sačme i pogače, osim sačmi i pogača dobijenih preradom uvezenog lanenog semena i makovih sačmi i pogača, obilovina, jamsko drvo, ogревно drvo četinaru, kestena i hrasta, celulozno drvo četinaru, taninsko drvo kestena i hrasta, tehničke cepanice svih vrsta drveta;

Poljoprivredni proizvodi: pšenica, raž, ječam, napolica, seme hibridnog kukuruza, laneno seme, soja, uljana repica, suncokret, arpadžik, ždrebad i meso od zdrebadi, telad od 6 meseci, meso od teladi do 6 meseci.

UVOZ

LISTA ROBÂ SLOBODNOG UVOZA

Reprodukcioni materijal: ugalj za koksiranje, grafitne elektrode, avio-benzin, petrol-koks, čad visoko aktivna, brajštok, trago-ulje, volframov koncentrat, manganova ruda, magnezijum, volfram i molibden-žica, kaolin, grafit, glina paljena, glina sirova sa sadržinom iznad 40% Al_2O_3 i ispod 4% Fe_2O_3 , kreolit prirodni, fluorit prirodni, grafitni lonci, optičko i poluoptičko staklo za industrijsku preradu, sirovi fosfati, sumpor, tetraetil olovo, floaticioni reagensi, osim ksantata, kaustična soda, kalcinirana soda, auto-kord, silicijum karbid, natrijum sulfid, rutil, aditivi i solventi za industriju nafte, polimerni fosfati za deterdžente, dodecil benzol za deterdžente, lepila za drvenu industriju, sirova baritirana foto-podloga, kristali za radio i elektronsku industriju, celuloza (sulfitna i sulfatna), natron-papir, pamuk za kardiranje i češljanje, sintetičko vlakno i sintetički kamcug, vuna, vunene krpe i otpaci, laneno vlakno, juteno vlakno, sisal-vlakno, manila i ostala tvrda vlakna, pamučno predivo, sintetičko predivo, laneno predivo, leonsko predivo, tehnički filc, sintetički obućarski konac, morska trava, zečja dlaka, konjska struna, mlinska sita, rafija, flok-predivo, otpaci pamuka, krupna sirova koža, sitna sirova koža, kaučuk prirodni i sintetički i regenerat, revertex i lateks, laneno seme za industrijsku preradu, sveža morska riba za industriju konzervi, pluta;

Roba za ličnu potrošnju: južno voće (osim pomorandži, limunova i mandarina), čaj i začini, kokosovo brašno, bakalar, preparati za ishranu dece i odojčadi, sokovi voća, sokovi povrća sa i bez šećera, nefermentisani, koji ne sadrže alkohol, lekovite mineralne vode i ostale mineralne vode, žestoka alkoholna pića, desertna i aromatična vina, šampanjac i pivo, duvanske prerađevine, ekstrakti i esencije duvana, kolor-film i kolor-papir, razvijajući, fiksirni i hemikalije za kolor-filmove i papire, umetnički boje.

LISTA ROBÂ UVOZA NA OSNOVU LIBERALNE DOZVOLE:

Otpaci i ostaci od bakra i bakarnih legura, gvozdene rude iznad 42% Fe, sivo sirovo gvožđe, vuneno češljano predivo, kakaovac, loj, ulje iz palminih koštica, kokosovo ulje i laneno ulje.

LISTA ROBÂ KONTINGENTIRANOG UVOZA

Reprodukcioni materijal-sirovine: aluminijum, bakar elektrolitni i ostali, nikl, hromna ruda, valjani i vučeni proizvodi crne metalurgije, belo sirovo gvožđe, staro gvožđe, koks i prašina od koks, antracit, kameni ugalj, dizel-gorivo (plinsko ulje), azotna đubriva, kalijumova đubriva, cement, klinker, kalaj i njegove legure, azbestno vlakno, pneumatike spoljne i unutrašnje, stočna hrana, svinje za industriju konzervi, rezana građa četinaru, soja, roto-papir, farmaceutske sirovine, štavila;

Roba za ličnu potrošnju: nemetalni, metalni i plastični proizvodi za domaćinstvo, porcelan za domaćinstvo, pocinkovano posude, galanterija, bižuterija, bazarska roba i hemijski proizvodi za ličnu potrošnju, muzički instrumenti, delovi i pribor, foto-aparati, pribor i foto-hemikalije, pribor za lov, ribolov i sport, bicikli, delovi, pribor i gume za njih, proizvodi od papira i pisači i crtači pribor za ličnu potrošnju, radio-aparati svih vrsta, uključujući tu i tranzistore, osim pribora i delova za njih, električne grejalice za domaćinstvo, električni radijatori za domaćinstvo, električni rešoi za domaćinstvo, električne pegle bez regulatora za domaćinstvo, sijalice za kućno osvetljenje, električni štednjaci za domaćinstvo, osim pribora i delova za njih, mašine za pranje rublja za domaćinstvo, osim pribora i delova za njih, frižideri za domaćinstvo, osim pribora i delova za njih, televizori, osim pribora i delova za njih, ostali električni i elektro-akustični aparati za doma-

ćinstvo, delovi i pribor za njih, tekstilni proizvodi i kožna i gumena obuća, lekovi, medicinski instrumenti i sanitetski materijal, filmovi i potrošni materijal za bioskopske aparature, crno-beli foto-papir i crno-beli foto-filmovi, osim uske crno-bele pozitiv kino-trake i rendgen-filmova, kafa i drugi prehrambeni proizvodi koji nisu navedeni u listi robe slobodnog uvoza, so, knjige, časopisi i muzičke note.

LISTA ROBÂ UVOZA NA OSNOVU RESTRIKTIVNE DOZVOLE

Reprodukcioni materijal: nafta prirodna, benzin za motore, osim avio-benzina, radioaktivni hemijski elementi i radioaktivni izotopi, kreozotno ulje, fosforna đubriva;

Roba za ličnu potrošnju: prehrambeni proizvodi, osim kafe i onih prehrambenih proizvoda koji su navedeni u listi robe slobodnog uvoza, šivače mašine, pisane mašine;

Oprema: šinska vozila, osim električnih i dizel vozniha lokomotiva, bageri i traktori, prikolice svih vrsta, tramvaji, trolejbusi i prikolice za njih, rashladni uređaji, mašine za hemijsko čišćenje i peglanje tekstila, razboji za industriju pamuka i vune i predioničke mašine, poljoprivredne mašine (traktori, kombajni, kombajni za siliranje i priključne mašine za njih), motorna vozila svih vrsta, uključujući tu i motocikle, registar-kase.

IZVOR: Uredba o deviznom poslovanju, »Službeni list FNRJ« br. 2/61.

D. Č.

FARMACEUTSKA INDUSTRIJA

Farmaceutska proizvodnja u Jugoslaviji počela se razvijati posle I svetskog rata.¹ U početku ona je bila ograničena samo na preradu uvezenih farmaceutskih sirovina u gotove lekove, koju su obavljale veletrgovine i samostalne laboratorije. Kasnije, pojedine laboratorije postepeno su razvile u manjem obimu i proizvodnju nekih farmaceutskih sirovina. Godine 1939. bilo je u Jugoslaviji 14 pogona i laboratorija i dva zavoda za proizvodnju seruma i vakcina, ali njihova ukupna proizvodnja pokrivala je samo 10% tadašnje potrošnje. U toku rata ti pogoni su znatno oštećeni, tako da je krajem rata obim proizvodnje bio neznatan.

Posle oslobođenja postojeći pogoni su, kao i ostala industrija, nacionalizovani i obnovljeni. Manja preduzeća su spojena u veća, a osnovana su i nova. Već krajem 1950. ona su se učvrstila i svojom proizvodnjom podmirivala oko 80% potrošnje lekova u zemlji. Međutim, preduzeća farmaceutске industrije su se pretežno bavila proizvodnjom gotovih lekova, najvećim delom od uvezenih farmaceutskih sirovina. 1960. godine u Jugoslaviji je bilo 12 preduzeća farmaceutске industrije koja proizvode gotove lekove, farmaceutске sirovine i ostale hemijske proizvode. U ukupnoj proizvodnji farmaceutске industrije u 1960. proizvodnja gotovih lekova je učestvovala sa oko 78%, farmaceutskih sirovina sa oko 12%, a ostala hemijska proizvodnja sa 10%. Gotovi lekovi proizvode se gotovo po svim grupama farmaceutskog delovanja i po oblicima primene (tablete, dražeje, injekcije, masti i dr.).

TABELA 1 — VREDNOST
PROIZVODNJE FARMACEUT-
SKE INDUSTRIJE 1955—1960.

Godina	Vrednost proizvodnje (U milionima din. — po tekućim cenama)
1955.	10.171
1956.	11.091
1957.	15.857
1958.	18.643
1959.	22.690
1960.	27.609

Podaci: Izveštaji preduzeća farmaceutске industrije za 1960.

Proizvodnja farmaceutске industrije u posleratnom periodu rasla je brzim tempom, tako da se vrednost ukupne proizvodnje samo od 1955. do 1960. više nego udvostručila (tabela 1).

U 1960. proizvodnja farmaceutске industrije učestvovala je u ukupnoj proizvodnji hemijske industrije sa oko 15%, a u ukupnoj industrijskoj proizvodnji Jugoslavije sa oko 0,85%.

U farmaceutskoj industriji 1960. bilo je uposlano preko 5.000 radnika i službenika, od kojih oko 12% sa višom stručnom spremom.

SIROVINSKA BAZA

HEMIJSKE SIROVINE. Proizvodnja domaće hemijske industrije podmiruje potrebe farmaceutске industrije u sirovinama anorganskog porekla kao što su sumporna, sonda i dušična kiselina, kaustična i kalcinirana soda, amonijak, hlor, komprimirani plinovi i dr. Od hemijskih sirovina organskog porekla u zemlji se proizvode u dovoljnim količinama alifatski niži alkoholi, ketoni, aldehidi, kiseline i hlorni derivati ugljenovodonika, dok se aromatski nitro i amino spojevi uvoze. Koksare daju dovoljne količine benzene, naftalena i njihovih homologa, a preduzeća za proizvodnju organskih boja, pesticida i omekšivača snabdevaju svojim intermedijerima i farmaceutsku industriju. Aromatski nitro i amino spojevi, ketoni, aldehidi, kiseline i dr. se uvoze.

SIROVINE ŽIVOTINJSKOG POREKLA. Klaonička industrija i industrija prerade mesa snabdevaju farmaceutsku industriju sirovinama kao što su endokrine žlezde, krvni fibrin, ekstrakt od goveđe žuči, itd. U toku poslednjih 5 godina sakupljano je i prerađivano u preduzećima farmaceutске industrije oko 200 t ovih sirovina godišnje, dok postojeći kapaciteti klaonica omogućuju sakupljanje do 500 t ovih sirovina.

SIROVINE BILJNOG POREKLA. Jugoslavija obiluje i sirovinama biljnog porekla (skrob, glukoza, sojino brašno, ulje i dr.), koje se koriste za spravljanje hranljivih podloga za proizvodnju antibiotika i nekih vitamina, kao i velikim količinama lekovitog i aromatskog bilja. Pored sakupljanja samoniklog, lekovito bilje se uzgaja i plantažno uz stalnu selekciju kako bi se postigao maksimalni sadržaj i kvalitet delotvornog sastojka. Pod makovom kulturom nalazi se u Makedoniji oko 10.000 ha. Postoje i plantaže naprstka (*Digitalis lanata* i *purpurea*), kao i ražene glavice (*Scaevola cornutum*), koji predstavljaju dragocenu sirovinu za dobijanje srčanih glikocida i alkaloida. Velebilje (*Atropa Belladonna*) i druge biljne droge sakupljaju se u znatnim količinama sa prirodnih nalazišta.

Od svih sirovina najznačajnije su sirovine biljnog porekla koje služe za proizvodnju antibiotika (koji u potrošnji lekova zauzimaju prvo mesto), a zatim sirovine hemijskog porekla za sintetsku proizvodnju farmaceutskih preparata.

PROIZVODNJA

Farmaceutska industrija u Jugoslaviji proizvodi gotove lekove, farmaceutске sirovine i ostale hemijske proizvode.

GOTOVI LEKOVI. Proizvode se gotovo sve vrste gotovih lekova.

¹ Cepivo protiv boginja, koje se proizvodilo u Zavodu za proizvodnju animalne limfe u Zagrebu (osnovan 1885), bilo je jedini farmaceutski proizvod koji se pre I svetskog rata proizvodio na području današnje Jugoslavije.

Tehnička opremljenost kapaciteta za proizvodnju gotovih lekova je različita. Dok se u nekim proizvodnim jedinicama sav rad obavlja ručno, laboratorijskim metodama, u drugim se koriste poluautomatski i automatski uređaji i proizvodi se industrijski.

Kontroli lekova, u skladu sa propisima, posvećuje se posebna pažnja. Pored fabričke kontrole kvaliteta sirovina i toka proizvodnje, postoji državna kontrola, koja preko posebnih zavoda za kontrolu lekova proverava kvalitet svakog leka koji izlazi na tržište.

Mnogo pažnje poklanja se i spoljašnjem izgledu, pakovanju, pa je oprema gotovih lekova ukusna i savremena.

FARMACEUTSKE SIROVINE. Mada u ukupnom obimu proizvodnje farmaceutske industrije učestvuje sa svega 12%, proizvodnja farmaceutskih sirovina je napredovala i razvija se u više smerova. Pored sintetske proizvodnje sulfonamida, vitamina i drugih produkata, razvijena je i ekstraktivna proizvodnja. Vrš se ekstrakcija alkaloida iz opijuma, ražene glavice i drugih sirovina biljnog porekla. Razvijena je i ekstrakcija iz sirovina životinjskog porekla (hormoni), biološka proizvodnja seruma i vakcina, kao i ekstraktivna, biološka i hemijska proizvodnja antibiotika. Za proizvodnju nekih grupa lekova Jugoslavija je snabdevena potrebnim sirovinama domaćeg porekla, pa se izvestan deo i izvozi ili kao sirovina ili u obliku gotovih lekova.

Kapaciteti proizvodnje farmaceutskih sirovina u 1960. iznosili su: sulfonamidi 100 t, antibiotici 12 t, narkotici i sedativi 10 t, ostale sirovine 15 t, alkaloidi 5 t i vitamini 70 tona.

Sintetski proizvodi. U okviru sintetskih farmaceutskih sirovina proizvode se sulfonamidi koji su klasični u sulfonamidskoj terapiji: Sulfonamid (p-aminobenzensulfonamid), Sulfatiazol (2-sulfanilaminotiazol) Sulfaguanidin (sulfanilguanidin), Sulfadimidin (p-aminobenzensulfamido-dimetilpirimidin), Sulfacetamidnatrijum (natrijumova so p-aminobenzensulfacetamida).

Pored toga, proizvode se i noviji sulfonamidi kao što su: Sulfasol (3,4 dimetil-5-sulfanilamidoisoksazol), Plisulfan (3-sulfanilamido-2-fenilpirazol) i Sulamin (3-sulfanilamido-6-metoksipiridazin).

Među novijim proizvodima nalaze se: Renamid (2-acetilamido-1,3,4-tiodiazol-5-sulfonamid), Novalgin (fenal-dimetil pirazonmetilaminometan sulfonska kiselina), Dimidril (hidrohlorid dimetil estera cikloheksilbademove kiseline) itd.

Od jedinjenja tipa barbiturata proizvode se: Bromival (bromizovalerijanilkarbamid), Cyclobarbiton (cikloheksenil-etilbarbiturna kiselina), Phenobarbiton ili Luminal (feniletil barbiturna kiselina) i Heksobarbiton (metilcikloheksenil-N-metilbarbiturna kiselina).

Antibiotici. Od antibiotika značajna je proizvodnja penicilina G i prokain penicilina. U izgradnji je postrojenje za proizvodnju antibiotika širokog spektra delovanja tetraciklinske grupe.

Alkaloidi. Proizvodnja alkaloida dostigla je količinu od 5 t godišnje, od koje se veći deo izvozi. Od alkaloida opijuma u Jugoslaviji se proizvode: morfin, morfin hidrohlorid i sulfat, kodein, kodein hidrohlorid, tebain, narkotin, narkotin hidrohlorid i papaverin. Kvalitet opijumskih alkaloida i količina delotvornog sastojka, kao i način njihovog ispitivanja, propisani su farmakopejom Jug. II.

Organoterapeutika. Od organoterapeutskih polufabriката i preparata proizvodi se: žučna kiselina i njene soli, dezoksiholna kiselina, ekstrakt svinjske žuči, pepsin, ekstrakt štitne žlezde, pepton za bakteriološke podloge i hormoni (testosteron, ACTH i dr.).

PROIZVODNJA SERUMA I VAKCINA. Proizvode se mešane vakcine protiv difterije i tetanusa (ANA-DI-TE), difterije, tetanusa i velikog kašlja (ANA-DI-TE-PER), tetanusa, tifusa i paratifusa A i B (ANA-TE-TY-AB),

tifusa, paratifusa A i B i kolere (Tatra vakcina). Od monovakcina se proizvode i vakcine protiv difterije, velikog kašlja (pertusis), kolere i velikih boginja.

Od seruma proizvode se serumi protiv tetanusa za profilaksu i terapiju, protiv difterije, ujeda zmije, gasne gangrene, šarlaha, antraksa, ujeda pauka i dr.

Pored toga, proizvode se sredstva za serološku dijagnostiku.

Od ostalih proizvoda, značajna je proizvodnja alergena, Polyflamina i dr.

Od 1960. proizvodi se i živa vakcina protiv poliomielitisa sojevima Sabin-a (tipovi I, II, III).

Proizvodnja seruma i vakcine za veterinarsku upotrebu je takođe razvijena i u osnovi zadovoljava potrebe stočarstva. Proizvodi se desetak raznih seruma, 20 vakcina i desetak dijagnostičkih sredstava.

Proizvode se serumi protiv svinjske kuge, vrbanca, bedrenice, pasteroloze, šteneca, ujeda zmije itd. Od vakcina se proizvode vakcine protiv antraksa, vrbanca, tetanusa (formoltoxoid), protiv besnila, kuge peradi, svinjske kuge, kao i oslabljeni suvi virus svinjske kuge, šteneca i dr. Od dijagnostičkih sredstava se proizvode: tuberkulin, Mallein i dr.

DIJETETSKI PREPARATI. Proizvodnja dijetetskih preparata takođe je razvijena. Nju obavlja preduzeće »Jugodijetika« iz Zagreba, koje proizvodi dijetetske preparate za odojčad, dojilje i rekonvalescente. Sadašnji kapaciteti proizvodnje iznose 150 t godišnje.

OSTALA PROIZVODNJA. Neka preduzeća farmaceutске industrije bave se i hemijskom proizvodnjom koja po tehnološkom procesu ili upotrebljenim sirovinama ima srodnosti sa njihovom osnovnom proizvodnjom. Tako se proizvode razne sintetske boje, razne plastične materije, kao i sredstva za zaštitu bilja (herbicidi, insekticidi, fungicidi i dr.).

Anorganske hemikalije. Proizvodnja anorganskih farmaceutskih hemikalija obuhvata soli aluminijuma, žive, bizmuta, amonijuma, srebra, kalcijuma, bakra, železa, magnezijuma, natrijuma i cinka. Osim toga, proizvode se kliničko-biohemijske reagencije gotove za neposrednu upotrebu kod savremenih kvalitativnih metoda ispitivanja mokraće, krvi, i drugih bioloških tečnosti, boje za mikroskopiranje, kao i laboratorijski reagensi. Kontrola čistoće ovih proizvoda vrši se prema svetskim standardima.

PROIZVODNA PREDUZEĆA

U Jugoslaviji danas postoji 12 preduzeća farmaceutske industrije. Ona se po obimu i strukturi proizvodnje međusobno znatno razlikuju. Proizvodnjom gotovih lekova bave se pretežno: »Galenika« — Zemun, »Pliva« — Zagreb, »Lek« — Ljubljana, »Prolek« — Beograd, »Vetserum« — Zagreb i »Zdravlje« — Leskovac, dok se proizvodnjom farmaceutskih sirovina bave »Alkaloid« — Skopje, a u manjoj meri »Galenika« — Zemun i »Prolek« — Beograd. »Jugodijetika« — Zagreb proizvodi pretežno dijetetske preparate, a »Vetserum« — Zagreb proizvode za potrebe veterine.

ISTRAŽIVANJA

Uporedo sa razvitkom farmaceutske industrije osnivane su i naučno-istraživačke laboratorije. Postupci za proizvodnju farmaceutskih sirovina koji se primenjuju u domaćoj farmaceutskoj industriji rezultat su rada ovih istraživačkih laboratorija. Mnogi od tih postupaka zaštićeni su patentima u zemlji i inostranstvu. Najinteresantniji je postupak za izolaciju oksitetraciklina, zatim postupak za proizvodnju hlortetraciklina, postupci za proizvodnju novijih sulfonamida i dr. Velika pažnja poklanja se bazičnim istraživanjima i istraživanjima na području čiste hemije. Široki asortiman i odličan kvalitet seruma i vakcina koji se proiz-

vode u zemlji rezultat su takođe domaćih naučno-istraživačkih radova.

U dobro opremljenim istraživačkim laboratorijama farmaceutske industrije zaposleno je oko 150 visokokvalifikovanih stručnjaka, koji u saradnji sa naučnim radnicima univerziteta i akademija rešavaju vrlo složene zadatke u istraživanju i unapređivanju farmaceutske proizvodnje.

POTROŠNJA LEKOVA

Brzo povećanje proizvodnje domaće farmaceutske industrije bilo je uslovljeno i naglim povećanjem potreba za lekovima usled stalnog i velikog porasta broja osiguranih lica, razvoja savremene terapije, porasta zdravstvene kulture itd.

TABELA 2 — UKUPNE RASPOLOŽIVE KOLIČINE LEKOVA 1955—1960.

	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
	(U milionima Din*)					
Ukupno**	9,115	10,514	13,016	16,156	19,162	28,288
Od toga:						
iz domaće proizvodnje	7,764	8,990	11,170	14,196	17,004	26,000***
iz uvoza****	1,351	1,524	1,846	1,960	2,158	2,288

* Uvoz je obračunat na bazi pariteta 1 dolar = 600 din, da bi podaci bili uporedivi sa domaćim cenama. Ostali podaci o uvozu i izvozu dati su na bazi pariteta 1 dolar = 300 din.

** Uključena i proizvodnja odnosno uvoz farmaceutske proizvodnje za veterinarsku upotrebu.

*** Procena Saveznog zavoda za statistiku.

**** Samo gotovi — dozirani i nedozirani lekovi.

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odgovarajuće godine.

Glavni potrošači lekova u Jugoslaviji su socijalni osiguranici i članovi njihovih užih porodica, a zatim ostali građani. Međutim, poređenje porasta potrošnje lekova i porasta broja socijalnih osiguranika pokazuje da je porast potrošnje lekova osetno veći od porasta broja osiguranika (tabela 3).

TABELA 3 — INDEKSI BROJA OSIGURANIK I POTROŠNJE LEKOVA 1955—1960.

	1956.	1957.	1958.	1959.	1960
	(1955 = 100)				
Aktivni osiguranici	106	114	122	130	140
Rashodi za lekove	117	155	188	237	295

Podaci: Statistika Saveznog zavoda za socijalno osiguranje.

Potrošnja lekova po osiguraniku 1955. iznosila je: 2.357 din. a 1960 — 4.955 din., što predstavlja povećanje od 110%. Povećanje rashoda za lekove posledica je veće potrošnje lekova i izmenjene strukture u potrošnji lekova (pri čemu se uočava tendencija upotrebe skupljih lekova), a delimično i zbog povećanja cena lekova.

Potrošnja lekova po stanovniku porasla je od 520 din. u 1955. na 1.360 din. u 1960, što znači da je i ona takođe više nego udvostručena i da potrošači sve više mogu koristiti raznovrsne lekove.

Značajan potrošač proizvoda farmaceutske industrije je *stočarstvo*. Količine nekih antibiotika, vitamina i drugih proizvoda koji se upotrebljavaju za proizvodnju krmnih smesa sve više će rasti uporedo sa intenzifikacijom stočarstva u narednim godinama.

UVOZ

Jugoslavija uvozi gotove lekove, farmaceutske sirovine i poluproizvode ili sirovine za njihovu proizvodnju (tabela 4).

GRAFIKON — UČEŠĆE POJEDINIH PREDUZEĆA U UKUPNOJ VREDNOSTI PROIZVODNJE FARMACEUTSKE INDUSTRIJE U PROCENTIMA

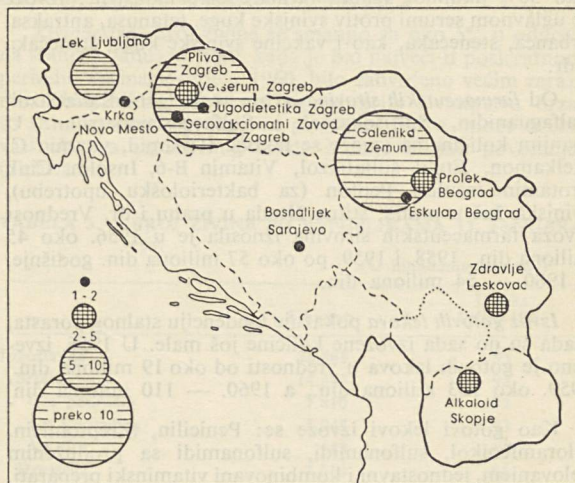

TABELA 4 — UVOZ FARMACEUTSKIH PROIZVODA 1955—1960** (1956 = 100)

	1956.	1957.	1958.	1959.	1960
Vrednost u milionima din.**	1,815	1,832	2,293	2,583	2,705
Indeks porasta	100	104	126	142	149

* Bez uvoza hemijskih sirovina.

** Na bazi pariteta 1 dolar = 300 din.

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odgovarajuće godine.

Uvoz gotovih lekova čini oko 40% do 50% ukupnog uvoza farmaceutske proizvodnje i dalje je u stalnom porastu. Međutim, udeo uvezenih lekova u ukupnoj domaćoj proizvodnji lekova opada, i u 1955. iznosio je 16%, 1959 — 11,2%, a u 1960 — 8,1%.

Uvoz farmaceutske sirovine iznosio je u 1956. oko milijardu din., u 1957. oko 900 miliona, 1958. oko 1,3 milijarde, u 1959. oko 1,5 milijardi, a 1960. oko 1,8 milijardi din.

Značajni udeo u uvozu zauzimaju antibiotici. Njihov udeo u celokupnom uvozu iznosi od 24% do 30%, a udeo u uvozu farmaceutske sirovine 45—55%. Značajan je uvoz vitamina, zatim tuberkulosatika, analeptika, antiperetika i dr.

Gotovi lekovi i farmaceutske sirovine uvoze se iz Austrije, Belgije, Čehoslovačke, Danske, Holandije, Istočne i Zapadne Nemačke, Francuske, Velike Britanije, Italije, Poljske, SSSR, Mađarske, Švajcarske, SAD, Izraela i drugih zemalja.

IZVOZ

Izvoz nekih farmaceutske sirovine kao što su lekovito bilje, neke polupreradevine (na primer sirovi opijum, razni biljni ekstrakti, eterična ulja i dr.) već je dosta značajan, dok je izvoz nekih intermedijera i gotovih lekova tek u začetku.

Najznačajniji udeo u izvozu sirovina zauzima *lekovito bilje*. U 1960. iz Jugoslavije je izvezeno 5.785 t lekovitog bilja, a ranijih godina izvoz je bio još veći.

Poslednjih godina takođe je povećan i izvoz raznih *eteričnih ulja*. U 1956. je izvezeno oko 38 t, a 1960. oko 85 t.

Sirovi opijum, koji se ranije izvozio u znatnim količinama (u 1956. godini 17 t), više se ne izvozi već se sav prerađuje u zemlji. Međutim, *makove čaure* se i dalje izvoze.

Poslednjih godina postepeno raste i izvoz *seruma i vakcina*. U 1957. vrednost izvoza ovih proizvoda iznosila je 8 miliona, a 1959. i 1960. po oko 51 milion din., što čini oko 30% ukupnog iznosa farmaceutske industrije. Izvoze se uglavnom serumi protiv svinjske kuge, tetanusa, antraksa, vrbanca, štenčaka, kao i vakcine svinjske kuge, štenčaka i dr.

Od *farmaceutskih sirovina* izvoze se pretežno Sulfatiazol, Sulfaguanidin, Sulfisoksazol i Sulfacetamidnatrium. U manjim količinama izvoze se takođe Renamid, vitamin C, Helkamon, Ftalil sulfatiazol, Vitamin B-6, Insulin, Cink protamin insulin, Pepton (za bakteriološku upotrebu), svinjska žuč u prahu, štitna žlezda u prahu i dr. Vrednost izvoza farmaceutske sirovine iznosila je u 1956. oko 45 miliona din., 1958. i 1959. po oko 57 miliona din. godišnje, a 1960 — 54 miliona din.

Izvoz *gotovih lekova* pokazuje tendenciju stalnog porasta, mada su do sada izvožene količine još male. U 1956. izvezeno je gotovih lekova u vrednosti od oko 19 miliona din., 1959. oko 103 miliona din., a 1960. — 110 miliona din.

Kao gotovi lekovi izvoze se: Penicilin, Streptomycin, Hloramfenikol, sulfonamidi, sulfonamidi sa produženim delovanjem, jednostavni i kombinovani vitaminski preparati,

antihipertonični, antihistaminici, sedativi, spazmolitici i dr. Od organoterapeutskih preparata izvoze se ACHT ampule, ampule gonadotropnog hormona (Choriogonadin), ampule hidrosolubilnog ekstrakta nadbubrežne žlezde (Cortin) i drugi preparati kortizona i desoksikortikosteron acetata, zatim injekcije vitamina B-12 i ekstrakta jetre. Pored toga, izvoze se injekcije progesterona, testosterona, metilandrosterona, estradiola i dr. seksualnih hormona, zatim jod-pepton, otopina organski vezanog joda, injekcije prednisona i prednisona i drugi organoterapeutski preparati.

Lekovito bilje i eterična ulja izvoze se u preko 20 zemalja Evrope, Amerike i Bliskog istoka, a izvoz gotovih lekova i farmaceutske sirovine pretežno u evropske zemlje i zemlje Bliskog istoka.

Dalji razvoj farmaceutske industrije biće usmeren na proizvodnju farmaceutske sirovine, koja sada znatno zaostaje. Time će proizvodnja gotovih lekova, koja se do sada bazirala najvećim delom na uvoznim sirovinama, dobiti čvrst oslonac u zemlji.

IZVOR: Statistika spoljne trgovine FNRJ, izveštaji preduzeća farmaceutske industrije za 1960. i statistika Saveznog zavoda za socijalno osiguranje.

E. R.

STOČARSTVO 15. JANUARA 1961.

Mada je ukupna poljoprivredna proizvodnja u 1960. bila niža nego u 1959 (zbog nepovoljnih vremenskih uslova), u stočarstvu su nastavljena dalja pozitivna pomeranja u pravcu bržeg razvoja i prelaska na modernu stočarsku proizvodnju.¹ Broj goveda je povećan za oko 414.000 grla, ili za 8%, što predstavlja najveće godišnje povećanje ostvareno u posleratnom periodu, uz istovremeno poboljšanje kvalitativnog sastava. Kod ostalih vrsta stoke došlo je do smanjenja broja grla, ali je ono dobrim delom kompenzirano pozitivnim promenama strukture i kvaliteta stoke.² (Tabela 1.)

TABELA 1 — STOČNI FOND 1959—1961*

(U hiljadama grla)

Godina	Goveda	Svinje	Ovce	Konji	Živina
1959.	5.038	5.657	11.249	1.274	27.721
1960.	5.295	6.208	11.460	1.272	30.288
1961.	5.709	5.804	10.842	1.220	28.885

* Za sve godine stanje na dan 15. januara, kada se vrše popisi stoke.

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ 1960, a za 1961. Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61.

U *govedarstvu*, pored povećanja ukupnog broja grla, znatno se povećao i broj krava — od 2.522.000 u 1959, na 2.694.000 u 1960. odnosno za 6%. Po republikama, do najvećeg povećanja ukupnog broja došlo je u Srbiji i Sloveniji — po 11%. Naročito je veliko povećanje broja goveda na užem području Srbije — 15%. (Tabela 2.)

¹ Vidi: »Stočarstvo«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 493—500 (129—136) i »Stočarstvo 1957—1959«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 206—210 (34—38).

² Do sada se još ne raspolaze statističkim podacima o stočarskoj proizvodnji. Prema podacima o klanju stoke predviđa se da je stočarska proizvodnja u 1960. i pored smanjenja broja nekih vrsta stoke, veća od proizvodnje u 1959.

TABELA 2 — BROJ GOVEDA I KRAVA PO REPUBLIKAMA
15. JANUARA 1961.

(U hiljadama grla)

	Ukupno goveda	Krava	Indeks 15. I 1960=100	
			Ukupno goveda	Krava
Jugoslavija	5.709	2.684	108	106
Srbija	2.262	1.030	111	110
Uže područje	1.483	684	115	111
AP Vojvodina	467	221	110	114
AKMO	321	125	99	100
Hrvatska	1.177	634	107	102
Slovenija	591	290	111	105
Bosna i Hercegovina	1.160	528	106	108
Makedonija	336	115	97	101
Crna Gora	183	87	103	106

Podaci: Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61.

Jedan od glavnih faktora koji su uticali na ovakvo unapređenje govedarstva je njegov posebno uspešan razvoj na društvenim gazdinstvima i sve veća orijentacija individualnih proizvođača na proizvodnu kooperaciju u govedarstvu s društvenim gazdinstvima, kao i povoljan plasman goveda, posebno tovljenih, na domaćem i inostranom tržištu.

Svinjarstvo se, i pored smanjenja broja svinja za oko 400.000 odnosno za oko 6% u odnosu na januar 1960, održalo na nivou koji je niži jedino od stanja u januaru 1960, kada je dostignut najviši nivo u posleratnom periodu. Pored toga što je godišnji obrt svinja veći nego ostalih vrsta stoke, na smanjenje su dobrim delom uticale i veće pojave raznih oboljenja koja su tokom 1960. zahvatila severne krajeve, a naročito ravničarski rejon, gde je svinjarstvo i najrazvijenije. Međutim, uzroci brojnog smanjenja su velikim delom i u sve većim zahtevima tržišta za proizvodnju mesnatih svinja. Preorijentacija proizvodnje sa masnih na mesnate svinje znači ujedno smanjenje i pasminskog sastava i, naročito, načina ishrane svinja, što je proces koji ne može ići brzo, a pogotovu stoga što se ishrana svinja u

seljačkoj proizvodnji zasniva uglavnom na kukuruzu, dok gajenje mesnatih svinja zahteva više bilančevinastu hranu. Društvena gazdinstva su u tom pogledu u boljem položaju, jer im pasminski sastav i način ishrane omogućavaju brži razvoj. Radi toga se broj svinja na društvenim gazdinstvima povećao i u toku 1960. za 15%.

Smanjenje broja svinja je različito po republikama. Ako se izuzmu područja gde svinjarstvo nije jače razvijeno, do najvećeg smanjenja je došlo u AP Vojvodini. (Tabela 3.)

TABELA 3 — BROJ SVINJA I KRMAČA PO REPUBLIKAMA 15. JANUARA 1961.

(U hiljadama grla)

	Ukupno svinja	Krmača	Indeks 15. I 1960=100	
			Ukupno svinja	Krmača
Jugoslavija	5.804	887	94	95
Srbija	3.452	593	95	100
Uže područje	1.714	398	98	104
AP Vojvodina	1.697	191	93	94
AKMO	41	4	72	54
Hrvatska	1.313	159	94	88
Slovenija	514	60	101	95
Bosna i Hercegovina	370	53	76	68
Makedonija	125	19	91	94
Crna Gora	30	3	85	94

Podaci: Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61.

U ovčarstvu je takođe došlo do smanjenja za oko 580.000 grla odnosno 5%. Broj ovaca za poslednjih 10 godina pokazuje uopšte tendenciju stagniranja i, uglavnom, varira između 10 i 11 miliona grla. Do najvećeg smanjenja je došlo u Makedoniji, Hrvatskoj i Sloveniji — po 15%. (Tabela 4.)

TABELA 4 — BROJ OVACA PO REPUBLIKAMA 15. JANUARA 1961.

(U hiljadama grla)

	Ukupno ovaca	Ženska priplodna grla	Indeks 15. I 1960=100	
			Ukupno ovaca	Ženska priplodna grla
Jugoslavija	10.842	7.467	95	93
Srbija	4.975	3.412	100	97
Uže područje	3.821	2.598	102	97
AP Vojvodina	491	339	97	94
AKMO	663	475	97	97
Hrvatska	1.254	873	85	86
Slovenija	53	29	85	84
Bosna i Hercegovina	2.149	1.393	98	99
Makedonija	1.802	1.318	85	84
Crna Gora	609	443	95	97

Podaci: Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61.

Konjarstvo. Broj konja se povećavao sve do 1957, a od tada je u opadanju. U periodu 1957—1960, međutim, smanjenje broja konja je bilo vrlo malo i kretalo se oko 1%, dok je u 1960. iznosilo 4%. Do opadanja broja konja dolazi usled potiskivanja stočne vučne snage i njene zamene mehaničkom vučnom snagom. Potiskivanje konja iz poljoprivrede omogućava da se na već postojećoj krmnoj bazi razvija produktivno stočarstvo.

Proces potiskivanja konja iz poljoprivrede kreće se različitim tempom po pojedinim područjima. U AP Vojvodini, na primer, broj konja opada već nekoliko godina, a na užem području Srbije se povećava (u 1960. za 9%), što je uslovljeno stepenom korišćenja konja kao vučne snage odnosno razvijenosti mehanizacije. U Vojvodini, gde je društveni sektor u poljoprivredi najrazvijeniji u zemlji, mehanizacija sve više potiskuje konjsku vučnu snagu. U užem području Srbije, gde vučna snaga goveda čini najveći deo ukupne vučne snage, poslednjih godina vučnu snagu goveda postepeno zamenjuje vučna snaga konja.³

³ Vidi: »Tehnička opremljenost ratarske proizvodnje«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 465—468 (87—90).

Posebno je značajno smanjenje broja ženskih priplodnih grla (kobila). U 1960. broj ženskih priplodnih grla je smanjen za 12%, što ukazuje da se u narednim godinama može očekivati još brže smanjenje broja konja.

Živinarstvo. Broj živine se smanjio za oko 5% u odnosu na stanje u januaru 1960. kada je bio najveći u posleratnom periodu. Živinarstvo je u 1960. bilo zahvaćeno većim zaraznim oboljenjima. Kako je reprodukcija živinarstva brza, to se u narednoj godini, uz povoljne uslove, može očekivati obnova izgubljenog fonda i dalje brojno povećanje. (Tabela 5.)

TABELA 5 — BROJ ŽIVINE PO REPUBLIKAMA 15. JANUARA 1961.

(U hiljadama komada)

	Ukupno	Indeks 1960=100
Jugoslavija	28.885	95
Srbija	14.443	92
Uže područje	7.810	92
AP Vojvodina	5.945	93
AKMO	688	85
Hrvatska	7.010	96
Slovenija	2.237	103
Bosna i Hercegovina	3.616	111
Makedonija	1.306	85
Crna Gora	273	89

Podaci: Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61.

STOČARSTVO NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA

Razvoj stočarstva na društvenim gazdinstvima u 1960. bio je uspešan. Došlo je do daljeg osetnog povećanja broja goveda, svinja i živine, a broj ovaca je smanjen neznatno (mnogo manje nego na privatnom sektoru), dok je opadanje broja konja veće nego na privatnom sektoru. (Tabela 6.)

TABELA 6 — BROJ STOKE NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1959—1961.*

(U hiljadama grla)

	1959.	1960.	1961.	Indeks 1961.	
				1957=100	1960=100
Goveda	232	396	513	222	129
Svinje	437	537	616	141	115
Ovce	542	514	492	94	96
Konji	29	23	20	79	85
Živina	410	521	841	205	161

* Za sve godine stanje 1. januara.

Podaci: Statistički bilten, br. 182, a za 1961. Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61.

Sa unapređenjem stočarstva na društvenim gazdinstvima društveni sektor poljoprivrede zauzima sve značajniju ulogu ne samo u snabdevanju tržišta proizvodima stočarstva, već naročito u daljem razvoju stočarstva u celini. Preko proizvodne kooperacije i priplodnih grla društveni sektor utiče na menjanje rasnog sastava stočarstva i njegovo strukturno i kvalitetno poboljšanje. (Tabela 7.)

TABELA 7 — UČEŠĆE DRUŠTVENOG SEKTORA U UKUPNOM BROJU STOKE 1959—1961.

	% od ukupnog broja		
	1959.	1960.	1961.
Goveda	4,6	7,5	9,0
Svinje	4,7	8,8	13,0
Ovce	4,8	4,5	4,5

Podaci: Statistički bilten, br. 182, a za 1961. Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61.

IZVOZ STOKE

U 1960. došlo je do daljeg povećanja obima izvoza, kako žive stoke tako i mesa. (Tabela 8.)

TABELA 8 — IZVOZ ŽIVE STOKE I MESA 1958—1960.

	1958.	1959.	Indeks 1960. 1959=100	
Živa stoka — u hiljadama				
komada:				
Goveda	66	87	97	112
Svinje	26	45	36	80
Ovce	259	257	393	250
Meso — u hiljadama				
tona	28	33	46	140

Podaci: Statistički godišnjak spoljne trgovine za 1960.

U 1960. ukupno je izvezeno 46.000 tona mesa i to: 23.197 tona svinjskog, 16.057 tona govedeg, 4.936 tona živinskog i 2.174 tone ovčjeg. Smanjenje izvoza živih svinja kompenzirano je povećanjem izvoza svinjskog mesa. U 1960. došlo je naročito do daljeg povećanja izvoza bekona. U 1957. izvezeno je samo 37 tona mesa bekona, 1958 — 911 tona, 1959 — 3.365 tona, a 1960 — 4.681 tona, tj. oko 20% celokupnog izvoza svinjskog mesa.

Karakteristična je i postepena preorijentacija u izvozu govedeg mesa. U 1959. od ukupnog izvoza govedeg mesa 3,3% je činilo teleće meso, dok je 1960. teleće meso činilo samo 2,3%, iako se ukupni izvoz govedeg mesa udvostručio.

IZVOR: Statistički godišnjak FNRJ, 1960, Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/61, Statistički bilten, br. 182.

Inž. M. P.

RADNIČKI UNIVERZITET »ĐURO SALAJ« U BEOGRADU

Radnički univerzitet »Đuro Salaj« u Beogradu je samostalna ustanova za obrazovanje odraslih. Univerzitet radi na opštem, kulturno-umetničkom, ekonomskom, marksističkom i stručnom obrazovanju odraslih i obučavanju rukovodećih kadrova u privredi.

Univerzitet su krajem 1952.¹ osnovali Gradsko sindikalno veće i Narodni odbor Beograda kao samostalnu ustanovu koja ima svoj organ društvenog upravljanja.

ORGANIZACIJA OBRAZOVANJA

Organizacija Univerziteta je u skladu sa njegovim zadacima: za svaku vrstu obrazovanja postoji posebna organizaciono-nastavna jedinica (centar). Univerzitet ima sledeće organizacione jedinice: Centar za ekonomsko obrazovanje, Centar za stručno obrazovanje, Centar za obučavanje rukovodećih kadrova u privredi, Centar za marksističko obrazovanje, Centar za opšte obrazovanje i Centar za kulturu i umetnost.

EKONOMSKO OBRAZOVANJE. Radničko samoupravljanje pretpostavlja i sistematski rad na podizanju ekonomskog obrazovanja upravljača. Stoga je ekonomsko obrazovanje odraslih jedan od osnovnih zadataka Univerziteta.

S obzirom na različit nivo opšteg obrazovanja i kulturu pojedinih kategorija radnika, prilikom izrade *programa* teži se da oni budu prilagođeni tim različitim kategorijama radnika. Osnovni program obuhvata elementarna znanja iz oblasti društvenog uređenja (namenjen je radnicima koji se spremaju za polaganje ispita za polukvalifikovane radnike). Na taj program nadovezuje se program ekonomike preduzeća, a zatim program analize bilansa preduzeća. Pojedini programi su prilagođeni i specifičnostima pojedinih privrednih grana. Takvi su programi ekonomike industrijskih, građevinskih i trgovinskih preduzeća. Program »Zadaci i metod rada organa upravljanja« upoznaje članove organa upravljanja s neophodnim znanjima o upravljanju. Postoje i posebni programi za pojedine komisije radničkih saveta, kao što su komisija za zasnivanje i raskid radnog odnosa i disciplinska komisija, kao i program o nagrađivanju odnosno raspodeli ukupnog prihoda. Ovi programi se revidiraju kad pojedini zakonski propisi ili sama praksa to zahtevaju.

Nastava se izvodi s manjim grupama, koje ne broje više od 25 slušalaca. U nastavi se polazi od iskustava pojedinih slušalaca i prakse preduzeća. Nastavnici više podstiču slušaoce na diskusiju nego što im drže predavanja. Uobičajeno je da se ovakav način rada sa odraslima naziva seminarom.

Seminari se održavaju posle radnog vremena u preduzećima, i to najčešće dva puta nedeljno po dva časa. Za pojedine programe potrebno je 24 do 36 časova rada, tako da seminar traje mesec i po do dva. Slušaoци dobijaju odgovarajuću literaturu u toku seminara. Znanje slušalaca i uspeh seminara proveravaju se u neformalnim razgovorima u toku rada seminara. Primenjuju se takođe i testovi znanja na početku i kraju seminara.

Broj slušalaca na seminarima ekonomskog obrazovanja povećava se poslednjih godina osetno. Od 1956/57. seminare ekonomskog obrazovanja završilo je ukupno 10.195 slušalaca, od kojih samo školske 1959/60. godine 3.654 slušaoца (tabela 1).

¹ Univerzitet je ime Đure Salaja dobio 21. maja 1958. u znak pijeteta na preminulog dugogodišnjeg predsednika Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije.

TABELA 1 — POLAZNICI SEMINARA EKONOMSKOG OBRAZOVANJA

	Ukupno	1956/57.	1957/58.	1958/59.	1959/60.
Ukupno slušalaca	10.195	2.482	1.685	2.374	3.654
Od toga:					
Radnika	7.326	1.652	1.173	1.913	2.588
Službenika	2.869	830	512	461	1.066
Muških	7.727	1.906	1.259	1.723	2.839
Do 25 godina	3.211	645	469	818	1.279
Od 25 do 40 godina	5.762	1.509	957	1.333	1.963
Preko 40 godina	1.222	328	259	223	412
Članovi RS i UO	3.018	676	519	965	858

Preduzeća takođe poklanjaju sve veću pažnju ekonomskom obrazovanju svojih radnika. U 1959/60. školskoj godini prvi put su organizovani seminari ekonomskog obrazovanja i u radnom vremenu. U 10 preduzeća u Beogradu održano je 11 takvih seminara sa 280 učesnika

STRUČNO OBRAZOVANJE. Radnički univerzitet je počeo sistematski da radi na stručnom obrazovanju 1954/55. Značaj vanškolskog stručnog obrazovanja pokazuje, između ostalog, podatak da u Beogradu 70% radnika koji su stekli kvalifikacije posle rata nisu završili industrijske škole ili škole učenika u privredi, već su priučavanjem u preduzećima sticali praktična znanja, a ispite polagali spremajući se na raznim kursovima i seminarima.

Univerzitet organizuje nastavu za radnike koji se spremaju za zvanja kvalifikovanih (traje jednu školsku godinu, sa ukupno 20 časova nedeljno) i visokokvalifikovanih radnika (traje dve školske godine, sa ukupno 20 časova nedeljno). Nastava se izvodi u večernjim časovima za svaku struku posebno, a pohađaju je radnici sledećih 12 struka: metalske, elektrotehničke, saobraćajne, građevinske, tekstilne, prehrambene, drvoprerađivačke, hemijske, prerade gume, grafičke, proizvodnje papira i transportne.

Od 1954/55. do 1959/60. ispite za zvanja kvalifikovanog i visokokvalifikovanog radnika položilo je 8.827 radnika koji su se spremali na večernjim kursovima na Radničkom univerzitetu (tabela 2).

TABELA 2 — POLAZNICI KURSEVA ZA POLAGANJE ISPITA KVALIFIKOVANIH I VISOKOKVALIFIKOVANIH RADNIKA

	Ukupno	1956/57.	1957/58.	1958/59.	1959/60.
Ukupno slušalaca	7.855	2.000	1.862	2.140	1.853
Od toga:					
Muških	6.795	1.688	1.524	1.979	1.604
Do 25 godina	1.825	415	413	314	603
Od 25 do 40 godina	5.422	1.335	1.332	1.609	1.146
Preko 40 godina	608	170	117	217	104
Članovi RS i UO	963	249	233	297	184

Radnički univerzitet organizuje i druge oblike rada na stručnom obrazovanju. Tako, na primer, Univerzitet organizuje u preduzećima seminare za usavršavanje radnika pojedinih zanimanja ili proširenje njihove stručne spreme

učenjem još jednog zanata. Takve seminare dosad su pohađala 284 slušaoca.

Univerzitet radi i na obučavanju polukvalifikovanih (specijalizovanih) radnika. Na takvim kursovima koje je organizovao Radnički univerzitet učila su 1959/60. godine 143 radnika. U toku tri meseca oni su stekli uglavnom praktična znanja iz svoje struke, radeći u radionicama redovnih stručnih škola.

U Beogradu postoji i veliki broj nastavnika stručnih predmeta koji nisu završili odgovarajuću školu. Radnički univerzitet je u saradnji s Višom stručnom pedagoškom školom u Rijeci organizovao vanredno studiranje za te nastavnike. Oni izučavaju pojedine predmete na seminarima i polažu ispite pred komisijama koje škola upućuje na Radnički univerzitet. Škola u Rijeci otvorila je 1960/61. i odsek za nastavnike opštetehtničkog obrazovanja u osnovnim školama, pa je školske 1960/61. na Radničkom univerzitetu počeo rad i sa grupom nastavnika osnovnih škola u Beogradu, koji su se upisali na ovaj odsek Više stručne pedagoške škole u Rijeci. U Beogradu ima 336 vanrednih studenata koji na ovaj način uče i polažu ispite. Praktični rad ovi nastavnici obavljaju u radionicama redovnih stručnih škola.

OBRAZOVANJE RUKOVODEĆIH KADROVA U PRIVREDI. Centar za obučavanje rukovodećih kadrova u privredi Radničkog univerziteta organizuje seminare za usavršavanje rukovodećih kadrova privrednih preduzeća. Programi seminara namenjeni su pojedinim kategorijama rukovodilaca u preduzećima i ograničeni su na oblast pojedinih istovetnih radnih mesta u preduzećima jedne ili srodnih grana privrede. Programi se stalno dopunjavaju i uvode se novi, prema tome kakvi se zadaci postavljaju pred pojedine privredne grane, odnosno pojedine rukovodioce u preduzećima. Seminari traju od 6 do 15 dana po 7 časova dnevno. Za poslednje četiri godine Centar za obučavanje rukovodećih kadrova održavao je nastavu prema 90 različitih programa, a na tim seminarima je učestvovalo ukupno 2.086 rukovodilaca iz privrednih preduzeća (tabela 3).

TABELA 3 — POLAZNICI SEMINARA ZA RUKOVODEĆE KADROVE U PRIVREDI

	Ukupno	1956/57.	1957/58.	1958/59.	1959/60.
Ukupno sluša-laca	2.086	382	639	587	478
Od toga:					
Radnika	868	136	351	329	52
Službenika	1.218	246	288	258	426
Muških	1.930	362	583	554	431
Do 25 godina	176	14	75	43	44
Od 25 do 40 godina	1.562	289	466	425	372
Preko 40 godina	348	69	98	119	62
Članovi RS i UO	1.294	227	493	482	92

Za potrebe beogradske privrede Univerzitet je osnovao osmomesetni kurs namenjen slušaocima kadrovskih službi. Kurs posećuju 54 slušaoca iz 40 privrednih organizacija.

MARKSISTIČKO OBRAZOVANJE. U sastavu Centra za marksističko obrazovanje radi *Politička škola*, koja je namenjena društveno-političkim aktivistima iz preduzeća i komuna i ima za cilj da slušaocima pruži osnovna teorijska znanja iz oblasti političke ekonomije, istorije radničkog pokreta i filozofije. Najveći deo programa sadrži teorijska uopštavanja prakse socijalističke izgradnje u Jugoslaviji i aktuelnih problema i zbivanja u savremenom svetu. Nastava traje jednu školsku godinu. Posle predavanja slušaoci rade u manjim grupama (odeljenjima) pod rukovodstvom konsultanata-stručnjaka za pojedine oblasti

društvenih nauka. Slušaoci rade pismene referate, rezimee literature i pismene prikaze praktičnih problema društvenih kretanja i odnosa sredine u kojoj žive i rade.

Školske 1959/60. Političku školu završilo je 430 slušalaca, od kojih 296 radnika i 134 službenika. U školskoj 1960/61. školu pohađaju 594 slušaoca.

Centar za marksističko obrazovanje organizuje i *seminare* iz pojedinih užih oblasti teorijskih znanja. Ovi seminari rade na sličan način kao i seminari ekonomskog obrazovanja. Tematika seminara je vrlo raznovrsna: »Teorija i praksa socijalizma«, »Socijalizam i država«, »Etički problemi socijalizma«, »Istorija radničkog pokreta Jugoslavije« i sl. U toku jedne godine radi preko sto seminarskih grupa. Od 1956/57. do 1959/60. na ovim seminarima je učestvovalo preko 8.000 radnika i službenika (tabela 4).

TABELA 4 — POLAZNICI SEMINARA MARKSISTIČKOG OBRAZOVANJA

	Ukupno	1956/57.	1957/58.	1958/59.	1959/60
Ukupno sluša-laca	8.060	1.239	1.235	2.489	3.097
Od toga:					
Radnika	5.151	782	757	1.859	1.753
Službenika	2.209	457	478	630	1.344
Muških	6.414	927	970	2.190	2.327
Do 25 godina	1.737	289	350	959	1.039
Od 25 do 40 godina	4.524	844	659	1.392	1.629
Preko 40 godina	861	106	188	138	429
Članovi RS i UO	1.401	189	177	586	449

Centar organizuje i *seminare za rukovodstva sindikalnih podružnica* preduzeća. Ovi seminari posvećeni su pitanjima samoupravljanja, kulturno-prosvetnog rada, odnosa u kolektivu, nagrađivanja i drugim pitanjima života kolektiva i rada društvenih organizacija.

Pored neposrednog rada na izvođenju nastave, Centar pomaže društveno-političkim organizacijama u preduzećima i komunama u organizovanju ideološko-političkog obrazovanja. Na zahtev ovih organizacija, Centar priprema posebne programe, upućuje predavače i daje uputstva za rad.

Opšte obrazovanje. Delatnost Radničkog univerziteta u oblasti opšteg obrazovanja usmerena je u dva osnovna pravca:

1) organizovanje nastave iz opšteobrazovnih predmeta za one slušaoca koji žele da se upišu u više i visoke škole, koji u toku svog stručnog usavršavanja uče i opšteobrazovne predmete ili koji žele da učenjem opšteobrazovnih predmeta podižu svoju stručnu spremu; i

2) da slobodnim masovnim oblicima informiše široku publiku o tekovinama i dostignućima moderne nauke, o životu i običajima drugih naroda i svemu onome što pobuđuje interesovanje i što spada u opštu kulturu savremenog čoveka.

Za kandidate sa svršenom osnovnom ili nižom stručnom školom Univerzitet organizuje *pripremna odeljenja za polaganje prijemnih ispita na višim i visokim školama*. Pored organizacije nastave za predmete koji se polažu na prijemnim ispitima, Radnički univerzitet za sve kandidate organizuje i nastavu srpskohrvatskog jezika. U toku 1959/60. za prijemne ispite na visoke i više škole pripremala su se 1.222 kandidata. Pošto su iskustva pokazala da je pripremanje samo u toku jedne školske godine za mnoge kandidate nedovoljno, u školskoj 1960/61. formirano je nekoliko

grupa kandidata, čija će priprema trajati nešto duže. U pripremanju kandidata za polaganje prijemnih ispita Radnički univerzitet saraduje sa višim školama, fakultetima i organima Beogradskog univerziteta.

Za radnike i službenike čija radna mesta zahtevaju šire znanje iz pojedinih opšteobrazovnih predmeta Univerzitet organizuje takvu nastavu. Kursevi pravopisa održavaju se za službenike administracije, a kursevi matematike za radnike i službenike koji su prirodom svoga posla upućeni da uče matematiku. U pripremi su kursevi stranih jezika za ugostiteljske i druge radnike i službenike (tabela 5).

TABELA 5 — POLAZNICI KURSEVA I SEMINARA OPŠTEG OBRAZOVANJA

	Ukupno	1957/58.	1958/59.	1959/60.
Ukupno slušalaca	1.895	209	323	1.363
Od toga:				
Radnika	883	121	138	624
Službenika	1.008	88	181	739
Muških	1.603	149	258	1.196
Do 25 godina	372	53	62	257
Od 25 do 40 godina	1.368	130	216	1.022
Preko 40 godina	155	26	45	84
Članovi RS i UO	320	27	20	273

Slobodne forme opšteg obrazovanja na Radničkom univerzitetu su predavanja iz svih oblasti nauke i tehnike koja se održavaju redovno u dvorani Radničkog univerziteta, u preduzećima i na javnim tribinama u naseljima udaljenim od centra grada. U 1959/60. u velikoj dvorani Univerziteta održana su 104 predavanja kojima je prisustvovalo 16.089 slušalaca. U istoj sezoni održano je u preduzećima i naseljima 60 predavanja sa ukupno 12.048 slušalaca.

KULTURNO-UMETNIČKO OBRAZOVANJE. Kulturno-umetnički programi na Radničkom univerzitetu namenjeni su redovnim slušaocima kurseva, seminara i pripremni škola Univerziteta i škola za opšte obrazovanje radnika, kao i ostalim građanima, posebno omladini.

Program obuhvata muzičke i baletske koncerte, pozorišne predstave, izložbe likovnih umetnosti, filmske predstave i prigodne kulturno-umetničke priredbe. Kulturno-umetnički program i javna predavanja održavaju se u velikoj dvorani Radničkog univerziteta. Sem ponedeljka, svaki dan u nedelji posvećen je određenoj tematici. Utorkom (»Zanimljivi utorak«) održavaju se predavanja sa temama iz pojedinih nauka, putopisa, zanimljivosti; sredom (»Razgovori sredom«) — predavanja i diskusije sa aktuelnim društvenim, političkim i ekonomskim temama života u Jugoslaviji i u svetu; četvrtkom (»Četvrtak u šest«) — predavanja i kraće priredbe iz raznih oblasti kulture i umetnosti; petkom (»Omladinski petak«) — predavanja i kraće priredbe za omladinu (ovaj program se utvrđuje i priprema sa organizacijama Narodne omladine). Muzički programi održavaju se sredom, pozorišne predstave četvrtkom, a bioskopske subotom i nedeljom.

Koncerti, izložbe i literarne večeri namenjeni slušaocima pojedinih seminara, škola i kurseva uvode slušaoca u pojedine oblasti umetnosti, doprinose razvijanju njihovog ukusa i opšte kulture, a u procesu nastave imaju ilustrativnu vrednost. Slušaoci kurseva stručnog obrazovanja, na primer, imaju na taj način mogućnosti da u toku školovanja prisustvuju izvođenju pozorišnih dela pisaca unesenih u nastavne programe, razgovaraju sa književnicima o kojima uče, slušaju umetničku interpretaciju poezije i proznih tekstova, gledaju filmove ostvarene ekranizacijom pojedinih književnih dela itd. Mnogi slušaoci u toku jedne ili dve godine provode

svoje slobodno vreme u učenju i nemaju mogućnosti da odlaze u pozorišta, na koncerte i u bioskope, što donekle nadoknađuju ovim programima Radničkog univerziteta.

Centar za kulturu i umetnost nastoji da utiče i na *kulturno-umetnički život učenika u privredi i radničke omladine*. U saradnji s domovima i školama učenika u privredi, u Centar je učlanjeno 1.200 učenika, koje Centar uvodi u pojedine oblasti umetnosti specijalnim koncertnim programima i predavanjima, otkupom ili organizovanjem posebnih pozorišnih i filmskih predstava za njih.

Organizovanjem kulturno-umetničkih priredbi Univerzitet nastoji da ublaži posledice koncentracije kulturnih institucija u centru grada i da u udaljenim perifernim naseljima i preduzećima utiče na nivo kulturno-umetničkih priredbi. Zbog toga Radnički univerzitet jedan deo svog programa daje u pojedinim većim preduzećima. U sezoni 1959/60. ovakvi programi izvođeni su na sedamnaest mesta u gradu. Održani su 5 koncerata klasične muzike i baleta, 3 pozorišne predstave, 19 grupnih poseta pozorištima i 6 prigodnih priredbi.

Radnički univerzitet pomaže i kreativni amaterizam radnika-pisaca i slikara.

Pri Centru za kulturu i umetnost radi *Klub radnika-pisaca*. On ima 15 članova, od kojih neki objavljuju svoje radove i u književnim časopisima. Neki od ovih pisaca poznati su i široj čitalačkoj publici po zbirkama pripovedaka i romanima u izdanjima renomiranih izdavačkih preduzeća.

Na sastancima članovi Kluba čitaju svoje radove, vode diskusije i slušaju predavanja koja se za njih posebno organizuju. Organizuju se i literarne večeri u preduzećima ili susreti s radničkim literarnim društinama iz drugih mesta i republika.

Najboljim piscima-amaterima iz Beograda dodeljuju se svake godine prvomajske nagrade.

Izvesni rezultati postignuti su i na području *likovnog obrazovanja*. U društvenim prostorijama preduzeća izlažu se originalna dela i reprodukcije dela svetskog slikarstva. Posetioci izložbi dobijaju popularno pisane kataloge. Povodom svake izložbe zakazuju se razgovori sa umetnicima i pedagozima.

U izložbenoj galeriji Radničkog univerziteta održavaju se stalne likovne izložbe. U sezoni 1959/60. priređeno je 9 pojedinačnih, grupnih, specijalizovanih ili prigodnih izložbi. U ovoj galeriji održava se i tradicionalna izložba beogradskih ilustratora »Zlatno pero«. Povodom pojedinih izložbi organizuju se istovremeno i predavanja o umetnicima čija se dela izlažu, prikazuju dokumentarni filmovi i organizuju koncerti muzičkih dela iz iste epohe.

Slikari-amateri Prvog maja svake godine otvaraju izložbu u galeriji Radničkog univerziteta.

TABELA 6 — KULTURNO-UMETNIČKE PRIREDBE

Godina	Predavanja		Koncerti		Pozorišne predstave		Izložbe	
	broj	posetioci	broj	posetioci	broj	posetioci	broj	posetioci
1956/57.	201	25.267	18	1.310	—	—	—	—
1957/58.	244	40.459	31	6.660	39	11.451	12	19.720
1958/59.	117	20.529	16	4.225	10	2.720	9	4.470
1959/60.	164	22.137	20	4.615	33*	12.576	14	27.750

* Uključeno 19 otkupljenih pozorišnih predstava i grupnih poseta pozorištima.

Program kulturno-umetničke delatnosti Radnički univerzitet ostvaruje u saradnji s kulturnim institucijama u gradu, profesionalnim udruženjima umetnika i drugim društvenim organizacijama koje se staraju o kulturnom životu, narodnim univerzitetima i domovima kulture, društveno-političkim organizacijama, komunama i preduzećima.

SLUŠAOCI

U toku poslednje tri godine broj slušalaca povećavao se u proseku za 3.000. U školskoj 1959/60. godini kroz stalne oblike obrazovanja: seminare, kurseve i pripremne škole prošlo je 10.917 slušalaca. Naročito se povećao broj slušalaca na kursovima koji traju jednu ili dve školske godine. U 1958/59. bilo je na takvim kursovima 2.000 slušalaca, a 1959/60. preko 4.000.

STRUČNI KADAR

Na Univerzitetu radi 29 stalnih saradnika, od kojih 8 ekonomista, 3 inženjera, 2 pravika, 14 profesora, 1 književnik i 1 tehničar.

U izvođenju nastave učestvuju kao spoljni saradnici: 106 stručnjaka iz privrede (inženjeri, ekonomisti, tehničari), 107 stručnjaka koji rade u institutima, organima uprave i društvenim organizacijama, 28 nastavnika fakulteta i viših škola. Preko 100 predavača i veliki broj naučnih i kulturnih radnika drže svake godine predavanja u dvorani Radničkog univerziteta.

Univerzitet povremeno organizuje stručna predavanja i savetovanja sa nastavnicima o pitanjima iz oblasti andragogije i metoda rada sa odraslim slušaocima. Radnički univerzitet nastoji da se na ovaj način nastavnici, koji rade u školama sa decom i omladinom, upoznaju sa specifičnostima obrazovnog rada sa odraslima, sa psihologijom pojedinih kategorija slušalaca, njihovim motivima da uče i teškoćama na koje odrasli slušaoci nailaze u procesu učenja. Biblioteka Radničkog univerziteta prikuplja stručnu literaturu iz oblasti andragogije i stavlja je na uvid nastavnicima, a jedan deo te literature se umnožava i daje na upotrebu nastavnicima. Stručni rad sa nastavnicima neopodan je i stoga što su mnogi nastavnici Radničkog univerziteta zaposleni kao stručnjaci u privredi i ustanovama, pa nemaju dovoljnu pedagošku spremu.

IZDAVAČKA DELATNOST

Zbog nedostatka redovnih izdanja pisanih popularno i upotrebljivih za programe pojedinih seminara, Univerzitet sam izdaje odgovarajuću literaturu za pojedine oblike obrazovanja. Spoljni saradnici Radničkog univerziteta napisali su iz oblasti ekonomskog obrazovanja nekoliko udžbenika. Za druge programe pišu se skripta. Centar za obučavanje rukovodećih kadrova izdaje pisane materijale gotovo za sve seminare. Za poslednje dve godine Centar za stručno obrazovanje štampao je nekoliko desetina priručnika u tiražu od preko 100.000 primeraka. Za potrebe Političke škole takođe se štampaju predavanja i druga literatura. Centar za kulturu i umetnost štampa kataloge

i komentare za pojedine koncerte i druge kulturno-umetničke priredbe. Nedostatak prigodne literature za potrebe slušalaca opšteobrazovnih predmeta nadoknađuje se takođe izdanjima Radničkog univerziteta, koja koriste i drugi radnički univerziteti u zemlji, a naročito u Srbiji. Literaturu koju izdaje Radnički univerzitet, naročito stručnu, koriste i mnoga preduzeća.

OČIGLEDNA SREDSTVA NASTAVE

Na Univerzitetu se izbegava verbalna nastava ili se dopunjuje uvođenjem očiglednih nastavnih sredstava. U nastavi se upotrebljavaju grafikoni, flanelografi, dijafilmovi, dokumentarni i nastavni filmovi. Centar za stručno obrazovanje otkupljuje filmove za stručno obrazovanje i raspolaze svojom kolekcijom filmova. Univerzitet nastoji da nabavi i kopije umetničkih filmova koji mogu poslužiti kao ilustracija za izvesne istorijske događaje, naročito za period novije istorije jugoslovenskih naroda, zatim ekranizacije literarnih dela. Za nastavu istorije prikupljene su i sredene zbirke fotografija istorijskih spomenika i fotografija umetničkih dela klasika. Ove zbirke koriste danas i pojedine redovne škole. Kompletirane su i zbirke za nastavu fizike i hemije.

FINANSIRANJE

Univerzitet je ustanova sa samostalnim finansiranjem. Budžet Univerziteta utvrđuje Savet. Najveći deo budžetskih sredstava (60%) su samostalni prihodi, koji se ostvaruju od uplata preduzeća za kurseve stručnog, ekonomskog i opšteg obrazovanja. Na kursovima opšteg obrazovanja slušaoci sami podmiruju troškove nastave, ukoliko njihovo školovanje nije predviđeno planom obrazovanja kadrova preduzeća. Centar za stručno obrazovanje, Centar za obučavanje rukovodećih kadrova u privredi i Centar za opšte obrazovanje uglavnom pokrivaju rashode prihodima koje samostalno ostvaruju. Jedan deo prihoda Univerzitet ostvaruje prodajom ulaznica za pojedine priredbe i bioskopske predstave.

Manji deo finansijskih sredstava (oko 37%) obezbeđuje Narodni odbor Beograda redovnim godišnjim dotacijama. Gradsko sindikalno veće učestvuje u finansiranju Univerziteta sa 2—3% ukupnog prihoda. Sredstvima dotacija podmiruju se troškovi Političke škole, seminara marksističkog obrazovanja, troškovi kulturno-umetničkog obrazovanja i deo troškova ekonomskog obrazovanja. Iz ovog dela sredstava podmiruju se uglavnom i svi lični rashodi predviđeni budžetom.

IZVOR: Dokumentacija Radničkog univerziteta »Đuro Salaj« u Beogradu.

M. Ž.

HIDROMETEOROLOŠKA SLUŽBA

Hidrometeorološka služba bavi se osmatranjem meteoroloških, hidroloških i agrometeoroloških pojava, kao i raznih drugih pojava koje su u vezi s njima. Ona sređuje i proučava rezultate ovih osmatranja, daje informacije o stanju vremena, klimi, kopnenim vodama i morima. Služba obavlja i razna meteorološka, hidrološka i naučna istraživanja za potrebe privrede i raznih drugih delatnosti, zatim za potrebe odbrane zemlje i unapređenje naučno-istraživačkog rada. Služba usklađuje svoju delatnost sa srodnim službama u drugim zemljama preko Svetske meteorološke organizacije i drugih specijalizovanih agencija i međunarodnih organizacija koje se bave hidrometeorološkim problemima (FAO, Svetska zdravstvena organizacija, Dunavska komisija i dr.).

Podaci meteoroloških stanica, koje su razmeštene na području cele zemlje, koriste se za davanje prognoza vremena i vodâ, zatim za potrebe vazduhoplovstva, za posebne informacije koje su od interesa za određene privredne grane i za razmenu s međunarodnim meteorološkim centrima i službama. Osim toga, sređeni materijali se objavljuju u vidu godišnjaka, karata, biltena, katastarsa, analiza, studija i elaborata.

Godišnjaci se štampaju po svim granama u oko 500 primeraka, što zadovoljava potrebe interesenata. Bilteni i karte, kao i drugi operativni materijali izdaju se takođe prema broju neposrednih interesenata. Tako, na primer, hidrološki bilteni, koji pored cifarskog dela i grafički prikazuju stanje na rekama, šalju se svakodnevno odgovarajućim službama podunavskih zemalja u oko 50 primeraka. Dnevni bilten o stanju vremena, pored toga što se nekoliko puta u toku dana objavljuje na radiju, televiziji i dnevnoj štampi, takođe se šalje zainteresovanim licima i institucijama. Agrometeorološki bilteni, koji se izdaju prema potrebi, tj. kad to stanje poljoprivrednih kultura zahteva, dostavljaju se brojnim državnim i privrednim institucijama, a takođe objavljuju u dnevnoj štampi, na radiju i televiziju, kao i u raznim poljoprivrednim publikacijama (nedeljnim listovima i časopisima).

ORGANIZACIJA SLUŽBE

Pre II svetskog rata meteorološka delatnost u Jugoslaviji bila je razjedinjena i nalazila se pri raznim resorima i ustanovama (prosveta, poljoprivreda, vojska, saobraćaj, zdravlje itd.), dok se hidrološka služba nalazila u sastavu tadašnjeg Ministarstva građevina. Takvo stanje onemogućavalo je unapređenje službe kao celine s gledišta jednodobrobratnosti u radu, pravilnog razmeštaja mreže stanica, nabavke jedinstvenih instrumenata i primene određenih metoda osmatranja, zatim obrade, publikovanja i korišćenja dobijenih podataka.

Posle rata stvorena je jedinstvena hidrometeorološka služba, čiji rad koordinira Savezni hidrometeorološki zavod, a operativne poslove na teritoriji republika obavljaju republički hidrometeorološki zavodi.

SAVEZNI HIDROMETEOROLOŠKI ZAVOD koordinira rad službe u celini, utvrđuje godišnje planove rada kojima se obezbeđuje izvršenje saveznih zadataka i ravnomerni razvoj službe; izdaje stručno-tehnička uputstva o načinu rada (program rada stanica, broj i vrste instrumenata, način osmatranja, obrade i dostavljanja podataka, obim i način obrade podataka za štampanje itd.); prati izvršenje zadataka republičkih zavoda obilascima, organizovanjem izveštajne službe, sazivanjem češćih sastanaka itd.; obavlja završnu obradu materijala i izdaje sve vrste publikacija službe kao celine (godišnjaci po svim granama, katastrofi,

bilteni, analize, studije itd.). Zavod, pored toga, predstavlja jugoslovensku hidrometeorološku službu u Svetskoj meteorološkoj organizaciji, priprema kongrese, prikuplja iz zemlje i inostranstva celokupni materijal koji republičkim zavodima služi za rad po raznim granama i određenim problemima; reguliše odnose sa inostranim hidrometeorološkim službama, sa specijalizovanim agencijama i međunarodnim organizacijama; usklađuje rad službe sa zahtevima interesenata (Armija, civilno vazduhoplovstvo i dr.) i vrši niz drugih sličnih poslova.

Savezni zavod, najzad, izrađuje stručne elaborate i analize koji se odnose na čitavu teritoriju zemlje i koji su od opšteg značaja. Zavod u tom cilju neposredno organizuje poslove u istraživačkim stanicama, opservatorijama, oglednim slivovima i laboratorijama koji su od značaja za celu zemlju, kao i poslove čiji se rezultati mogu uopšteno radi primene u službi kao celini ili su takve prirode da moraju biti organizovani s jednog mesta.

Zavod obuhvata hidrološku, meteorološko-klimatološku, sinoptičku, agrometeorološku i aerološku službu, zatim opservatoriju za specijalna merenja i osmatranja i laboratoriju za proveravanje, popravku i izradu novih instrumenata.

Savezni zavod obavlja svoju delatnost preko stručnih odeljenja, opservatorija, samostalnih odseka, laboratorija i samostalnih referata.

U Zavodu postoje: hidrološko odeljenje, klimatološko odeljenje, odeljenje prognoze vremena, agrometeorološko odeljenje, meteorološka opservatorija, aerološki odsek i meteorološka laboratorija, zatim samostalni referat za veze sa inostranstvom i referat za pomorsku meteorologiju. Sem toga, Zavod ima opšti sektor (sekretarijat) sa odgovarajućim službama koje obavljaju administrativno-računovodstvene i druge opšte poslove. Svako odeljenje se deli na odseke i referate.

REPUBLIČKI HIDROMETEOROLOŠKI ZAVODI vrše sve operativne poslove u mreži stanica na svom području; prikupljaju, sređuju i obrađuju materijal i dostavljaju ga Saveznom zavodu na završnu obradu i objavljivanje; uslužuju interesente na svojoj teritoriji i obavljaju sve druge poslove iz oblasti hidrološke i meteorološke delatnosti.

Unutrašnja organizacija republičkih hidrometeoroloških zavoda slična je organizaciji Saveznog zavoda, samo u užem obimu i u skladu s potrebama i zadacima koje oni obavljaju.

Jedinstvenost rada u hidrometeorološkoj službi obezbeđena je jedinstvenim stručno-tehničkim uputstvima i drugim merama kojima se reguliše stručni rad. Savezni zavod i republički zavodi sarađuju na izradi tekućih i perspektivnih planova, a republički zavodi podnose izveštaje Saveznom zavodu o izvršavanju zadataka. Obezbeđena je i puna inicijativa republičkih zavoda u poslovima od interesa za privredu i druge korisnike hidroloških i meteoroloških usluga u odnosnim republikama.

ZADACI I RAD POJEDINIH SLUŽBI

HIDROLOŠKA SLUŽBA izučava režim rečnih tokova. Rezultate svog rada ona dostavlja na korišćenje raznim interesentima. Najvažniji korisnici su elektroprivreda i poljoprivreda, zatim organizacije za odbranu od poplava, razne industrijske grane koje koriste vodu u proizvodnji, rečna plovidba, gradovi, naselja i dr.

Izučavanje režima rečnih tokova zasniva se na podacima koje prikupljaju stanice razmeštene duž reka odnosno ekipe stručnjaka posebnim merenjima na određenim mestima. Pored brzine i dubine vode, mere se temperatura, stanje tla, isparavanje s vodene površine, hemijski sastav vode, količina nanosa itd. U važnijim područjima koja su podložna plavljenju postoji i brojna mreža stanica za merenje podzemnih vodâ. Sva ta merenja se redovno obrađuju u raznim biltenima, kartama, godišnjacima, katastrima, studijama itd.

Mreža hidroloških stanica sastoji se iz 776 vodomernih stanica koje redovno mere visinu vodostaja. U 127 stanica ugrađeni su uređaji s limnigrafom — instrumentom koji

neprekidno ubzležava kretanje vodostaja. U 159 stanica, pored vodostaja, meri se i temperatura vode, a u 124 stanice i pojave i stanje leda. Izučavanje podzemnih voda obavlja se u 740 stanica. Hidrološka služba koristi i mrežu stanica drugih službi, na primer klimatološke stanice za merenje padavina.

Rezultati osmatranja, dopunjeni ekipnim merenjima na određenim mestima, koriste se za tekuće operativne svrhe (karte i biltene o vodostajima, za odbranu od poplava, razmenu s drugim inostranim službama) i kao osnova za izradu stalnih publikacija službe: hidroloških godišnjaka i katastra vodâ, prognoze za buduće stanje na glavnim vodotocima i dr.

Hidrološka služba dosad je obradila i publikovala hidrološke godišnjake za sve posleratne godine zaključno s 1959. Godišnjaci sadrže sledeće hidrološke elemente: vodostaj, protok za određen broj stanica, pojave leda, temperaturu vode i vodostaj podzemnih vodâ. Počev od 1960. godišnjaci će sadržati i podatke o nanosu reka. Za neke od navedenih elemenata daju se još i karakteristična zapažanja za period od više godina, kako bi se mogla vršiti poređenja.

Katastar vodâ sadrži hidrološke elemente za pojedine rečne tokove sistematski obrađene po stanicama za duži period. Katastri su najvažnije hidrološke publikacije i služe kao osnova za složenije radove iz ove oblasti, kao što su hidrološki proračuni i studije. Dosad su obrađeni i publikovani katastri vodâ: Dunav — Tisa; Dunav — Tisa — Sava; Drina; Velika, Južna i Zapadna Morava; Timok — Mlava — Pek; Bosna; Drava; Vrbas; Una i Sana; Vardar i Bregalnica.

Da bi se hidrološki procesi što sigurnije proučavali, ureden je i ogledni sliv na reci Toplici kod Kuršumlije, na kome su izgrađeni razni uređaji i postavljena mreža hidroloških i meteoroloških stanica snabdevenih modernim instrumentima. Na taj način omogućeno je merenje svih elemenata koji utiču na režim sliva. Dobijeni rezultati biće korišćeni prilikom izučavanja ostalih slivova koje nije moguće tako podrobno ispitivati.

AGROMETEOROLOŠKA SLUŽBA ima za osnovni zadatak proučavanje uticaja atmosferskih prilika na razvoj poljoprivrednih kultura. Služba obavlja razne agrometeorološke analize, prikuplja informacije o vremenu i njegovom uticaju na useve i poljoprivredne radove; ispituje vremenske uslove za pojavu i razvoj biljnih bolesti i štetočina i daje prognoze o rokovima za prskanje odnosno za primenu određenih hemijskih sredstava; ispituje klimatska svojstva zemljišta, posebno vlage i temperature; utvrđuje količinu vlage tla; obrađuje metode zaštite poljoprivrednih kultura od nepovoljnih vremenskih pojava kao što su mrazovi i slično.

Služba izdaje razne biltene, godišnjake, studije i elaborate koji sadrže određene agrometeorološke podatke i analize. Ove podatke koriste razne poljoprivredne organizacije, pored ostalog i kao agrometeorološku osnovu za skupnije investicije u poljoprivredi, na primer prilikom podizanja plantažnih voćnjaka i vinograda, uvođenja pojedinih poljoprivrednih kultura u šire oblasti itd.

Posebna mreža agrometeoroloških stanica, pored postojeće mreže klimatoloških, sinoptičkih i drugih stanica, koristi se za obavljanje ovih poslova. Merenja se vrše u 478 fenoloških stanica na kojima se ispituju faze razvoja poljoprivrednih kultura u određenim vremenskim uslovima. 134 stanice služe za merenje temperature, isparavanja i vlage u zemljištu, a 6 agrometeoroloških istraživačkih stanica koriste se za merenje i osmatranje vremenskih pojava. Poslove ove službe zajednički obavljaju agronomi i meteorolozi, kao i izvestan broj tehničara. Njihova zapažanja i zaključci unose se u biltene i dekadne izveštaje o stanju poljoprivrednih kultura, zatim u upozorenja na nepovoljne vremenske pojave kao što su mrazovi, sušni ili kišni period i sl.

SINOPTIČKA SLUŽBA (prognoza vremena) ima 100 stanica u kojima se vrše merenja i osmatranja svih meteoro-

loških elemenata i vremenskih pojava radi prikupljanja podataka neophodnih za izradu prognoze vremena u zemlji i emitovanje inostranim centrima. Ova merenja se vrše danonočno, u određenim vremenskim razmacima 8 puta u toku 24 časa. Posle svakog merenja stanice dostavljaju podatke telefonom svom republičkom sabirnom centru, koji ih dalje teleprinterima i radiom dostavljaju saveznom sabirnom centru. Podatke iz Jugoslavije i sveta Savezni sinoptički centar koristi za analizu vremenske situacije i izradu opšte prognoze, koje zatim dostavlja republičkim prognostičkim centrima kao osnovu i orijentaciju za izradu njihovih prognoze vremena na teritoriji republike. Svim republičkim centrima dostavljaju se i podaci iz svetskih centara. Dobijeni podaci se unose u posebne sinoptičke vremenske karte. Samo za jednu prognozu vremena za naredna 24 časa u Saveznom zavodu se obradi oko 25 takvih karata (prizemnih i visinskih) na kojima se na osnovu proučenog materijala obavlja niz složenih stručnih poslova i analiza da bi se utvrdila zakonitost budućeg razvoja vremenskog procesa. Na tom poslu u Saveznom zavodu rade 70 službenika-stručnjaka sa fakultetskom, srednjo-tehničkom i drugom školskom spremom.

Vremenske prognoze služe za razne svrhe. Prognoza za meteorološko obezbeđenje vazduhoplovstva koristi se za neposredno obaveštavanje posada aviona o vremenskoj situaciji na njihovoj maršruti leta i silaznom aerodromu. Poseban prognostički centar u Splitu izrađuje prognoze o stanju mora i dostavlja ih svim jugoslovenskim brodovima na plovidbi. Oko 130 jugoslovenskih trgovačkih brodova vrše meteorološka osmatranja u toku putovanja po svim morima, a dobijene podatke šalju određenim prijemnim centrima koji ih kasnije dostavljaju zainteresovanim službama. Prognoze kišnih i sušnih perioda i stanja vremena naročito su važne za planiranje raznih poljoprivrednih radova (setva, vršidba, kosidba, berba), kao i za utvrđivanje najpovoljnijeg trenutka za prskanje vinograda, voćnjaka i drugih kultura radi zaštite od biljnih štetočina. Pojedine privredne grane, a naročito građevinarstvo u turizam, zatim razne sportske i druge organizacije takođe koriste prognoze, pre svega srednjoročne u kojima se predviđa kakvo će vreme biti za narednih 5 dana.

METEOROLOŠKO-KLIMATOLOŠKA SLUŽBA proučava klimu zemlje u celini i u pojedinim oblastima i izrađuje analize i elaborate o klimatskim prilikama. Obradeni materijal stavlja se na raspolaganje određenim službama i ustanovama. Tako se izdaju mesečni biltene, godišnjaci, karte i atlas, kao i pojedinačni elaborati o klimatskim uslovima koji se moraju uzimati u obzir prilikom izrade raznih projekata ili izvođenja građevinskih radova.

Meteorološko-klimatološka služba ima posebnu mrežu stanica, koja se sastoji od 2.480 kišomernih, 388 klimatoloških i 160 stanica opremljenih uređajima za osmatranje svih elemenata.

Do sada su obrađeni i objavljeni podaci o meteorološko-klimatološkim merenjima iz ratnih godina (1941—1945), kao i posleratni podaci iz čitave mreže stanica, i to po godinama — kao godišnjaci II koji se odnose samo na padavine i godišnjaci I koji sadrže ostale elemente. Objavljena je i publikacija »Prilog poznavanju klime Jugoslavije (temperatura, vetar i oblačnost za period 1925—1940)«. Obradeni su i rezultati desetogodišnjeg perioda osmatranja u savremeno opremljenim stanicama radi prenošenja dobijenih podataka na bušene kartice. Sredena je i grada o radu određenog broja stanica u toku 30 godina, koja služi kao stručno-tehnička dokumentacija za izradu publikacije o klimi Jugoslavije. Taj rad je u toku i na njemu su angažovani istaknuti stručnjaci.

Obradeni materijali su u velikoj meri doprineli popunjavanju stručno-tehničke dokumentacije Saveznog hidro-meteorološkog zavoda na osnovu koje se razrađuju konkretni složeni zadaci prema zahtevima interesenata i potrebama istraživačke delatnosti i službe. Ovi materijali, isto tako, služe i za razmenu za odgovarajuće publikacije inostranih službi.

U pripremi je izrada *Klimatskog atlasa Jugoslavije*, koji će znatno olakšati korišćenje i praktičnu primenu rezultata meteorološko-klimatoloških istraživanja.

Ova služba će u daljem radu koristiti Elektronski centar Saveznog zavoda za statistiku, za šta se već pripremaju stručnjaci.

AEROLOŠKA SLUŽBA proučava vazдушna strujanja i ostale procese u višim slojevima atmosfere. Ova ispitivanja su potrebna radi meteorološkog obezbeđenja aviona prilikom letova na velikim visinama, zatim za izradu opšte prognoze, kao i za istraživački rad. Instrumentima i uređajima kojima je služba opremljena (pilot-baloni, radio-sonde, elektronski teodoliti i dr.) moguće je meriti vetar, vazdušni pritisak, temperaturu i vlagu na većim visinama.

U zemlji postoji 14 stanica sa pilot-balonima kojima se meri brzina i pravac strujanja vazduha na visini do 12 kilometara. Ova merenja se obavljaju jednom do četiri puta dnevno, prema potrebi i programu rada stanice. Stanice sa radio-sondama (u Beogradu, Zagrebu i Splitu) registruju podatke o pritisku, temperaturi, vlažnosti i vetru na visinama do 35 kilometara. Radio-sondu nosi balon napunjen vodonikom, a poseban mehanizam koji se nalazi u sondi, prolazeći kroz različite visinske slojeve, odašilje signale o pritisku, temperaturi i vlazi, zatim o pravcu i brzini vetra. Za praćenje sonde i prijem signala služi elektronski uređaj instaliran na zemlji. Stručnjaci potom obrađuju prikupljene podatke i dostavljaju rezultate odgovarajućim službama koje ih koriste za izradu tekuće prognoze i razna istraživanja. Dokumentacija dobijena na ovaj način služi kao podloga za dalja ispitivanja vremenskih zbivanja u visokim atmosferskim slojevima.

Služba je u okviru Međunarodne geofizičke godine učestvovala u ispitivanjima vezanim za radio-sondažna merenja u celom svetu. Zapažanja i rezultati su poslali Centru za Međunarodnu geofiziku godinu pri Svetskoj meteorološkoj organizaciji. Ovaj Centar je takođe dostavio jugoslovenskoj službi obrađene podatke za sve radio-sondažne stanice u svetu koje su učestvovala u međunarodnom programu istraživanja.

OPSERVATORIJA ZA SPECIJALNA MERENJA I OSMATRANJA obavlja sva složenija merenja za istraživačke potrebe iz oblasti zračenja, elektriciteta, zemljinog magnetizma, zagađenosti vazduha, vode i padavina itd., što je od značaja i interesa za meteorološku službu, unapređenje istraživačke delatnosti i rad određenih službi i ustanova. Stručnjaci opservatorije rade takođe i na drugim složenijim poslovima, kao što su izrada posebnih uputstava, proučavanje razvoja vremena u zemlji i razne stručne analize. Rad koji se obavlja u opservatoriji služi kao osnova za naučno-istraživačku delatnost hidrometeorološke službe u celini, posebno za pitanja koja su zajednička i od interesa za sve grane službe.

U opservatoriji, koja je snabdevena savremenom opremom za sve vrste merenja, izrađuje se, pored ostalog, *Godišnjak specijalnih merenja i osmatranja*, koji služi za razmenu sa odgovarajućim publikacijama srodnih inostranih istraživačkih ustanova.

Sem glavne opservatorije u sastavu Saveznog zavoda, postoje i opservatorije u hidrometeorološkim zavodima Srbije, Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Rad u ovim opservatorijama je manjeg obima, prilagođen specifičnim potrebama proučavanja određenih pitanja od značaja za unapređenje službe u tim republikama. Opservatorija Saveznog zavoda, pored ostalih zadataka, objedinjuje njihov rad i stručno ih pomaže kako bi što bolje i što uspešnije izvršile svoj program.

LABORATORIJA ZA PROVERAVANJE, POPRAVKU I IZRADU INSTRUMENATA tako je opremljena da se u njoj mogu ne samo uspešno proveravati i opravljati

svi instrumenti kojima služba raspolaže, već i izrađivati novi. Laboratorijom se koriste i druge ustanove. U njoj se opravi i izradi oko 500 instrumenata godišnje.

Republički hidrometeorološki zavodi raspolažu s priručnim laboratorijama i radionicama za manje opravke i jednostavnija proveravanja.

KADROVI

Pored meteorologa diplomiranih na prirodno-matematičkom fakultetu (grupa za meteorologiju), za rad u hidrometeorološkoj službi angažuju se hidrolozi diplomirani na građevinskom i agronomi diplomirani na poljoprivrednom fakultetu.

Tehničari sa srednjom spremom uglavnom se školuju u Hidrometeorološkoj školi Saveznog hidrometeorološkog zavoda. Osoblje sa nižom stručnom spremom za rad u stanicama i obavljanje jednostavnijih tehničkih poslova obučava se na posebnim kursevima.

U Saveznom hidrometeorološkom zavodu radilo je 1960. godine 50 stručnjaka s fakultetskom i gotovo isto toliko sa srednjom stručnom spremom. U celoj hidrometeorološkoj službi radi oko 150 stručnjaka s fakultetskom spremom i oko 300 sa srednjom spremom. Osetni nedostatak postoji u fakultetski obrazovanim stručnjacima za hidrološka izučavanja, jer se oni radije zapošljavaju u privredi.

Sem nekoliko starijih stručnjaka koji su istovremeno bili angažovani na fakultetima i koji su ranije rukovodili stručnim odeljenjima, sav ostali kadar, sa izuzetkom hidrološkog dela službe, morao se osposobljavati posle rata.

Oko 30 hidroloških i meteoroloških stručnjaka u poslednjih nekoliko godina bili su na specijalizaciji u razvijenim inostranim službama kao stipendisti Tehničke pomoći Ujedinjenih nacija.

MEĐUNARODNE VEZE

Savezni hidrometeorološki zavod sarađuje sa Svetskom meteorološkom organizacijom, Dunavskom komisijom, inostranim meteorološkim službama i drugim specijalizovanim agencijama. Najtešnija saradnja je uspostavljena sa Svetskom meteorološkom organizacijom i to ne samo u razmeni podataka, već i u drugim brojnim delatnostima koje proističu iz prirode same službe i nužnosti usklađivanja određenih vidova rada preko ove međunarodne organizacije.¹

Predstavnici Jugoslavije učestvovali su u radu sva tri posleratna kongresa koje je organizovala Svetska meteorološka organizacija, kao i na sva tri zasedanja Regionalnog evropskog udruženja Svetske meteorološke organizacije. Predstavnik Jugoslavije dvaput je biran za potpredsednika Regionalnog evropskog udruženja — prvi put na zasedanju marta 1956. u Dubrovniku, a drugi put na zasedanju oktobra 1960. u Madridu.

U Jugoslaviji su održavani i međunarodni seminari i kongresi vezani za delatnost Svetske meteorološke organizacije. Tako je međunarodni hidrološki seminar održan od 28. oktobra do 16. novembra 1957. u Beogradu, a Međunarodni kongres za alpsku meteorologiju od 14. do 19. septembra 1960. na Bledu.

IZVOR: Dokumentacija Saveznog hidrometeorološkog zavoda

Inž. M. P.

¹ Svetska meteorološka organizacija, osnovana 1951. je specijalizovana agencija Organizacije ujedinjenih nacija. U njoj su učlanjene 103 države. Jugoslavija je član Svetske meteorološke organizacije od njenog osnivanja.

NAGRADE JUGOSLOVENSKIM FILMOVIMA NA MEĐUNARODNIM FESTIVALIMA U 1960.

Jugoslavenski filmovi su stekli brojne nagrade i priznanja na raznim međunarodnim festivalima. U protekloj godini 14 jugoslavenskih filmova osvojilo je 17 raznih međunarodnih nagrada, diploma i priznanja.

Uspesi počinju venecijanskom nagradom, koja je 1949. pripala kratkom lutka-filmu Vere i Ljubiše Jocić »Pionir i dvojka« (»Avala-film«), kao najboljem pedagoškom delu za decu do 11 godina. Posle tri godine, 1952. opet u Veneciji, dodeljena je dugometražnom igranom dečjem filmu reditelja Jože Galea »Kekec« (»Triglav-film«) jedna prva nagrada u kategoriji filmova za decu od 11 do 14 godina. Sledeće godine, na specijalizovanom festivalu turističkih i planinarskih filmova u italijanskom gradu Trentu, jugoslavenski film »Borba sa strminom« osvojio je zlatni pehar tog grada. Na festivalu u Kanu 1956. osvojio je nagradu Visoke tehničke komisije za najbolju crno-belu fotografiju dokumentarni film Rudolfa Sremeca »Crne vode« (»Jadran-film«). Iste godine »Crne vode« ponavljaju svoj uspeh i na festivalu u Damasku. Zatim dolazi jedan od najznačajnijih uspeha: na festivalu u Kanu 1957. dodeljena je nagrada Džonu Kicmilleru za najbolju mušku ulogu, koju je ostvario u jugoslavenskom filmu Franca Štiglica »Dolina mira« (»Triglav-film«). Iste godine, Vladimir Pogacić, režiser dugometražnog igranog filma »Veliki i mali« (»Avala-film«), deli s Poljakom Munkom nagradu za režiju na festivalu u Karlovim Varima. Uspeh je zabeležio i dokumentarni film Šimeta Šimatovića »Plitvička jezerac«, koji je na festivalu u Berlinu osvojio »Srebrnog medveda«.

Veći uspesi počinju od 1958. nastavljaju se u 1959. a naročito u 1960.

U tom periodu značajnije nagrade jugoslavenskim filmovima su:

Venecija 1958. U kategoriji crtanih filmova prva nagrada je dodeljena filmu Vatroslava Mimice »Samac« (»Zagreb-film«). Taj uspeh ujedno označava i početak međunarodne afirmacije jugoslovenskog crtanog filma, koji već idućih godina staje u prvi red svetske produkcije na tom polju.

Kan 1958. Na festivalu televizijskih filmova jednu od četiri diplome osvojio je dokumentarni film »Pa strašno bi bilo«, reditelja Milenka Štrpca (UFUS).

San Francisco 1958. Masimo Đorotiju dodeljena je nagrada za najbolju mušku ulogu u filmu Đuzepa de Santisa »Cesta duga godinu dana« (»Jadran-film«).

Njujork 1958. Udruženje inostranih novinara u SAD dodelilo je svoju nagradu »Zlatni globus« filmu »Cesta duga godinu dana«.

Bergamo 1959. U kategoriji crtanih filmova prvu nagradu dobio je film Vatroslava Mimice »Kod fotografa« (»Zagreb-film«).

San Francisco 1959. Među crtanim filmovima prvu nagradu dobio je film »Krava na mjesec«, reditelja Dušana Vukotića (»Zagreb-film«).

Rim 1959. Druga nagrada za eksperimentalni film dodeljena je »Fantastičnoj baladi« Boštajna Hladnika (»Triglav-film«).

Ugled jugoslovenske kinematografije u svetu postepeno raste. 1960. je godina najvećih međunarodnih priznanja:

Oberhausen (od 22. do 27. februara). »Pikolo« Dušana Vukotića dobio je jednu od prvih nagrada, dok je »Krada dragulja« Mladena Femana dobila počasnu diplomu. Trijumf u domenu crtanog filma bio je potpun i bez ijedne zamerke. Specijalno priznanje odati je i filmu Vatroslava Mimice »Inspektor se vraća kući«. Posle festivala u Oberhausenu počelo se govoriti o jugoslovenskoj školi crtanog filma, što je festival u Anesiju, posle nekoliko meseci, potvrdio. Sva jugoslovenska nagrađena dela u Oberhausenu pripadaju produkciji »Zagreb-film«.

Kan (od 4. do 20. maja). Na festivalu televizijskih filmova, koji se održava u okviru festivala, film Milenka Štrpca »Do srži od kostiju« (»Zagreb-film«) dobio je jednu od četiri počasne diplome.

Anesi (od 7. do 12. juna). Specijalno priznanje za originalnost i humor pripalo je filmovima Dušana Vukotića »Krava na mjesec« i Vatroslava Mimice »Kod fotografa«. Osim toga, specijalno priznanje za muziku i tonske efekte dobio je film »Osvetnik« Dušana Vukotića. Svi filmovi su u produkciji »Zagreb-filma«.

Karlove Vari (od 9. do 24. jula). Specijalno priznanje u kategoriji crtanih filmova dato je filmu Dušana Vukotića »Pikolo«.

Montevideo (jul—avgust). Na ovom festivalu dokumentarnih i eksperimentalnih filmova Jugoslavija je nagrađena diplomom koju je osvojio film Iva Vrbanića »Svi crteži grada« (»Zagreb-film«) za originalnost osnovne teme.

Edinburg (od 21. avgusta do 10. septembra). Dugometražni igrani film »Mis Ston« u režiji Zike Mitrovića (»Vardar-film«) pored lepog prijema na koji je naišao, dobio je i počasnu diplomu.

Venecija (od 20. jula do 7. septembra). Na festivalu kratkometražnih filmova, film Vatroslava Mimice »Jaje« (»Zagreb-film«) osvojio je bronzanu plaketu. U okviru dečjeg festivala, film Branka Ranitovića »Prometni znaci — ulični junaci« (»Zora-film«) osvojio je prvu nagradu u grupi filmova za decu do 7 godina, a film Obrada Gluščevića »Između dve prozivke« (»Zora-film«) prvu nagradu u grupi filmova za decu između 7 i 12 godina. Najveći trijumf je postigao igrani film »Pikolo« (»Zora-film«), u režiji Srećka Vejgana, kome je dodeljen »Lav svetog Marka« u grupi filmova za decu od 12 do 18 godina, a zatim još i »Zlatna grana« italijanskog Udruženja za omladinski film.

Kork (od 21. do 28. septembra). Prvu nagradu dobio je crtani film Dušana Vukotića »Pikolo«, a crtani film »Sagrinska koža« Iva Vrbanića i Vlade Kristla osvojio je specijalnu diplomu. Oba filma su produkcija »Zagreb-filma«.

Brisel (od 29. septembra do 6. oktobra). Na ovom festivalu turističkog i folklornog filma uspeh je postigao film Svete Pavlovića »Vašar« (UFUS), koji je u kategoriji folklornih filmova dobio prvu nagradu.

Lajpcig (od 9. do 17. novembra). I na ovom specijalizovanom festivalu kratkometražnog filma zabeležio je uspeh i osvojio jednu od prvih nagrada dokumentarni film Dušana Povha »Tri spomenika« (»Viba-film«).

IZVOR: Dokumentacija Udruženja filmskih proizvođača Jugoslavije.

M. M.

BOKS

Boks spada u red najpopularnijih sportova u Jugoslaviji i posle fudbala okuplja najveći broj gledalaca. 1961. slavi se pedesetogodišnjica boksa u zemlji.

PRE RATA

Prvi bokserski klub u Jugoslaviji osnovan je septembra 1911. u Beogradu pod imenom »Beogradski borački boks klub«. Klub je 1912. organizovao svoj prvi javni nastup, na kome se u glavnoj borbi sastao jedan od osnivača ovog kluba Mileta Nedić s mađarskim bokserom Erbom.

Posle I svetskog rata u Zagrebu je 1919. osnovan teškoatletski klub »Herkules«, koji je imao i boksersku sekciju. Prvi javni meč ovaj klub je održao 1920. Godinu dana kasnije osnovao je svoju boksersku sekciju i klub »Kroatia«, koji je iste godine organizovao i svoje prvo klupsko prvenstvo.

U Beogradu najveći broj boksera okupio se u klubu »Vožd Karadorde« osnovanom 1921. Prvi javni meč ovog kluba u kome je učestvovalo 8 parova boksera održan je na današnjem Beogradskom hipodromu. Beogradski bokseri su iste godine imali i prvi internacionalni meč sa Gracom iz Austrije. Krajem 1922. održan je prvi zvanični meč boksera Zagreba i Beograda u glavnom gradu Hrvatske, a iduće godine i revanš u Beogradu.

Posle prvih uspeših mečeva, boks je stekao priličan broj pristalica u Beogradu i Zagrebu, a ubrzo i u ostalim krajevima zemlje.

Prvih nekoliko godina posle I svetskog rata bokseri nisu imali svoju organizaciju. Tek 1924. Teškoatletski savez Jugoslavije primio je i boksera kao posebnu sekciju i promenio ime u Teškoatletski i šakački savez Jugoslavije. Sedište ovog saveza bilo je u Zagrebu. Godine 1934. osnovan je Jugoslovenski boksacki savez sa sedištem u Zagrebu, koji je bio članjen u Međunarodnu boksersku uniju (AIB-u).

Amaterski boks između dva rata bio je u senci profesionalnog boksa. Zagreb je bio centar amaterskog, a Beograd profesionalnog boksa. Amaterski boks se šire razvija tek od 1937. Istaknuti amaterski klubovi bili su: »Herkules« i »Kroatia« (Zagreb), »Hermes« i »Slovan« (Ljubljana), »Dempsej« (Zemun) i »Bata« (Borovo).

BOKSERSKI SAVEZ JUGOSLAVIJE

Posle oslobođenja, decembra 1945, pri Fiskulturnom savezu Jugoslavije osnovan je Odbor za boks, rvanje i dizanje tegova. U tom sastavu Odbor je radio sve do decembra 1948, kada je u Beogradu osnovan Bokserski savez Jugoslavije.

Bokserski savez Jugoslavije je dobrovoljna sportska organizacija koja radi na razvijanju i unapređenju ove sportske grane u zemlji. Najviši organ Bokserskog saveza Jugoslavije je skupština, a između dve redovne skupštine, koje se održavaju svake druge godine, sva važna pitanja raspravlja i rešava Upravni odbor. Na poslednjoj skupštini 1959. u Novom Sadu, u Upravni odbor izabrana su 23 člana. Izvršni organ Upravnog odbora je Sekretarijat koji obavlja sve poslove između sastanaka Upravnog odbora. Kao posebni organi i tela Upravnog odbora i Sekretarijata postoje Zbor sudija, Komisija za sastav i pripremu reprezentacije, Stručno-takmičarska komisija, Materijalno-finan-sijska komisija, Komisija za zdravstvo i Komisija za međunarodne veze.

Republički bokserski savezi postoje u svim republikama i rukovode svim poslovima na razvijanju i širenju ovog sporta na svojim područjima. Upravni odbori i sekretarijati republičkih saveza imaju gotovo iste organe i tela kao i Bokserski savez Jugoslavije.

Na području Bokserskog saveza Srbije postoje tri odbora (Beograd, APV i AKMO) i dva podsaveza (Šumadijski i Niški), u Hrvatskoj tri podsaveza (Zagreb, Rijeka, Osijek) i Sloveniji dva podsaveza (Ljubljana i Maribor), dok su u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Makedoniji klubovi vezani direktno za republičke saveze.

KLUBOVI I ČLANSTVO

Osnovna organizacija Bokserskog saveza Jugoslavije je klub. Član bokserskog kluba može postati svaki građanin,

a takmičar samo sportista kome to odobri posebna lekarska komisija posle specijalističkog pregleda.

Na dan 31. decembra 1960. u Jugoslaviji je bilo 2.166 registrovanih boksera. Međutim, broj aktivnih boksera je znatno veći. U klupskim i bokserskim dvoranama i bokserskim školama u celoj zemlji redovno vežba još blizu 2.000 mladića koji nisu registrovani zbog nedovoljnih materijalnih mogućnosti klubova da plaćaju zdravstveno osiguranje boksera i ostale troškove registracije.

Uporedo sa povećanjem broja članstva povećavao se i broj trenera i sudija. U nekim republikama kao, na primer, u Hrvatskoj, njihov broj je još nedovoljan, naročito trenera (tabela 1).

TABELA 1 — BOKSERSKE ORGANIZACIJE PO REPUBLIKAMA 1960*

Republika	Klubovi	Registrovani bokseri	Treneri	Sudije
Jugoslavija	81	2,166**	100**	216**
Srbija	45	1,040	62	86
Hrvatska	14	365	4	66
Slovenija	7	322	7	30
Bosna i Hercegovina	7	318	22	27
Makedonija	5	121	5	7
Crna Gora	3	...	...	...

* Stanje 31. decembra 1960.

** Bez Crne Gore, jer Bokserski savez Crne Gore nema sredene podatke.

SISTEM TAKMIČENJA U ZEMLJI

Sistem bokserskih takmičenja je razgranat. Njegova osnova je u pojedinačnim i ekipnim prvenstvima koja se održavaju svake godine.

Svi takmičari su amateri.

POJEDINAČNA PRVENSTVA se organizuju za seniore i omladince.

Seniori se takmiče za prvenstvo podsaveza, za prvenstvo Pokrajine u AP Vojvodini, za prvenstvo republike i najzad za prvenstvo Jugoslavije. Za titulu pojedinačnih seniorskih prvaka države konkuriraju najbolji bokseri sa republičkih prvenstava prema ključu predviđenom propozicijama ovog takmičenja. Za završne borbe (polufinale) plasira se 40 najboljih boksera, i to: 20 iz Srbije (prvaci i drugoplasirani), 10 iz Hrvatske, a ostalih 10 mesta popunjavaju najbolji bokseri iz Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Crne Gore, koji se do polufinala probijaju kvalifikacionim takmičenjima.

Pojedinačna prvenstva za omladince održavaju se: za prvenstvo republike i prvenstvo Jugoslavije. U završnim borbama za prvenstvo Jugoslavije učestvuju prvaci republika.

Pojedinačni prvaci Jugoslavije od 1948. do 1960. bili su sledeći bokseri (tabela 2):

EKIPNO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE održava se od 1948. i obuhvata najjače bokserske ekipe u zemlji. Do 1956. ovo takmičenje je održavano po liga-sistemu, a od tada u završnim borbama učestvuju i republički prvaci po duplom kup-sistemu. U svim posleratnim ekipnim prvenstvima titulu prvaka osvajao je »Partizan« iz Beograda, sem u 1955. i 1956, kada je ekipni prvak bila »Vojvodina« iz Novog Sada.

EKIPNA PRVENSTVA NARODNIH REPUBLIKA održavaju se takođe po liga-sistemu, sem u Crnoj Gori, gde je bokserska organizacija još nerazvijena. Najširi sistem takmičenja je u NR Srbiji, gde se 8 najboljih klubova takmiči u Kvalitetnoj ligi Srbije, 16 klubova koji su podeljeni u dve grupe (»Sever« i »Jug«) u Drugoj ligi, a ostali klubovi u podsavznim ligama Beograda, Vojvodine, Niškog i Šumadijskog podsaveza. Dva poslednja plasirana kluba na tabeli Kvalitetne lige Srbije ispadaju iz lige, a u nju ulaze prvaci grupa Druge lige. Druga liga se obnavlja najboljim klubovima iz podsavznih lige. Ekipni prvak Srbije 1959. bio je »Radnički« iz Kragujevca, a 1960. »Partizan« iz Beograda.

TABELA 2 — POJEDINAČNI PRVACI JUGOSLAVIJE 1946—1960. GODINE

Godina	K a t e g o r i j a									
	muva	bantam	pero	laka	poluvelter*	velter	polu-srednja*	srednja	poluteška	teška
1946.	Bulat	Biondić	M. Jozić	Šovljanski	—	Barković	—	Džepina	Bogdanović	Virag
1947.	Andrejević	Đulaji	Šovljanski	Golić	—	Žikić	—	Džepina	Bogdanović	Marsi
1948.	Arpašić	Tot	Šovljanski	Golić	—	Kenig	—	Hrbić	Lazarević	Bogdanović
1949.	S. Paljić	Tot	Bulat	Šovljanski	—	Golić	—	Kenig	B. Nikolić	Mićović
1950.	S. Paljić	Tot	Stefanović	Šovljanski	—	Golić	—	Kenig	B. Nikolić	Mićović
1951.	S. Paljić	Necković	Redli	Stefanović	Šovljanski	Golić	Kenig	P. Milošević	B. Nikolić	Krizmanić
1952.	S. Paljić	Srdanović	Redli	Bulat	Šovljanski	Hladni	Pavlić	P. Milošević	Krleža	Krizmanić
1953.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—1954.	S. Paljić	Radanov	Redli	Pristov	Z. Tkalčić	Kelava	Pavlić	Veselinović	Korać	Krizmanić
1955.	S. Paljić	Srdanović	Rakas	Pristov	Lukić	Šovljanski	Jakovljević	Sorgić	Bogunić	Šoić
1956.	S. Paljić	Radanov	Benedek	M. Stojanović	Jorović	Šovljanski	Marić	Sorgić	Bogunić	B. Nikolić
1957.	Ljubomirović	C. Lukić	M. Tkalčić	Benedek	Đorđević	Đ. Nikolić	Kelava	Marić	Popović	Sretenović
1958.	S. Paljić	Mitrović	N. Stojanović	Lazarević	Lukić	Kelava	S. Stojanović	Jakovljević	Davidović	Sretenović
1959.	Ljubomirović	Jelačić	Mitrović	M. Stojanović	Krstić	Hus	Jakovljević	P. Milošević	Popović	Šoić
1960.	Ljubomirović	Radanov	Mitrović	Paunović	Macura	Kelava	Jelesić	Jakovljević	Popović	Mačašev

* Poluvelter i polusrednja kategorija uvedene su 1951. godine.

Republička liga NR Hrvatske podeljena je u dve grupe — »Istočnu« (Slavonija) i »Zapadnu« (Zagreb — Rijeka). Prvaci grupa u dva međusobna meča rešavaju pitanje ekipnog šampiona. Ekipni prvak Hrvatske za 1959. i 1960. je »Mladost« iz Osijeka.

Slično je i u NR Sloveniji, Bosni i Hercegovini i u Makedoniji. Prvak Slovenije za 1960. je ekipa »Maribor« iz Maribora, prvak Bosne i Hercegovine »Sloboda« iz Tuzle, a Makedonije »Trgovski« iz Skopja.

MEČ ŠAMPIONA. Pored prvenstvenih takmičenja, tokom godine se održava veći broj tradicionalnih bokerskih turnira širom zemlje — u Beogradu, Novom Sadu, Pančevu, Rijeci, Ljubljani i drugim mestima. Među tim turnirima najznačajniji je Meč šampiona, koji se počev od 1957. održava svake godine na Dan Republike u najvećoj hali Beogradskog sajmišta. Najbolji bokser ove revije dobija prelazni trofej »Zlatnu rukavicu«. Prvi Meč šampiona održan je 1957. »Zlatnu rukavicu« dosad su osvojili: 1957 — Nenad Marić, 1958 — Miodrag Mitrović, 1959 — Dragan Jelesić i 1960 — Milosav Paunović. Od 1960. na Meču šampiona učestvuju i inostrani bokseri, ali prelazni trofej »Zlatna rukavica« i dalje se dodeljuje samo najboljim domaćim bokserima. Bokseri savez Jugoslavije predložio je Međunarodnoj bokerskoj uniji da Meč šampiona uvrsti u svoj kalendar, čime bi ova revija postala internacionalna bokerska priredba u Evropi.

MEĐUNARODNA TAKMIČENJA

Posle rata jugoslovenski bokseri su se uspešno takmičili s najboljim ekipama evropskih zemalja. Najbolji bokseri učestvovali su i na velikim međunarodnim takmičenjima kao što su Prvenstvo Evrope i Olimpijske igre.¹

PRVENSTVO EVROPE. Na prvenstvima Evrope jugoslovenski bokseri su postigli znatno bolje rezultate nego na Olimpijskim igrama. Prvi put su Jugosloveni startovali u konkurenciji najboljih Evropljana 1949. u Oslu. Šovljanski je zauzeo treće mesto u lakoj kategoriji. To je bio prvi veći uspeh koji je jedan jugoslovenski bokser zabeležio na jednom velikom svetskom takmičenju. Evropski šampionat 1951. u Milanu doneo je i prvu afirmaciju jugoslovenskog boksa u celini: Leković je bio 2. u pero kategoriji,

¹ Vidi: »Učešće jugoslovenskih sportista na Olimpijskim igrama«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 217—220 (13—16) i »Rezultati jugoslovenskih sportista na XVII olimpijskim igrama«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 391—393 (21—23).

Bulat 3. u lakoj, a Stevan Paljić 4. u muva kategoriji. Posle ovog šampionata Pavle Šovljanski je određen za kapitena evropske amaterske reprezentacije koja je boksovala protiv reprezentacije SAD 1951. u Čikagu.

Na šampionatu u Varšavi 1953. Stevan Redli (pero kategorija) i Tomislav Krizmanić (teška) podelili su 3. i 4. mesto u konkurenciji najboljih evropskih amatera (oboje su se plasirali u polufinale). Na Evropskom šampionatu 1955. u Berlinu Lukić (poluvelter) i Šovljanski (velter) osvojili su bronzane medalje pošto su u svojim kategorijama podelili 3. i 4. mesto. Najveći uspeh jugoslovenski bokseri su zabeležili na Evropskom šampionatu 1957. u Pragu: Jakovljević je osvojio srebrnu medalju u srednjoj kategoriji, a Lukić (poluvelter) i Davidović (teška) bronzane medalje. Na prvenstvu u Lucernu 1959. takmičila su se samo tri Jugoslovena: Benedek, Mitrović i Jakovljević. Mitrović i Jakovljević su se plasirali u polufinale i osvojili bronzane medalje.

TAKMIČENJE DRŽAVNIH REPREZENTACIJA. Pre rata jugoslovenska bokerska reprezentacija imala je samo jedan, nezvanični međunarodni meč — protiv Italije (i izgubila sa 2:14), a posle oslobođenja ukupno 28 mečeva protiv najjačih evropskih reprezentacija u boks. Bilans je povoljan — dobijeno je 16 mečeva, 7 izgubljeno, a 5 završeno nerešenim rezultatom (tabela 3).

TABELA 3 — MEĐUNARODNI SUSRETI BOKSERSKIH REPREZENTACIJA JUGOSLAVIJE 1948—1960.

Godina	Mesto	Meč	Rezultat
1948.	Beograd	Jugoslavija — Rumunija	10 : 6
1949.	Beograd	Jugoslavija — Belgija	12 : 2
1950.	Beograd	Jugoslavija — Austrija	11 : 5
1951.	Beč	Jugoslavija — Austrija	10 : 10
1951.	Beograd	Jugoslavija — Italija	12 : 8
1952.	Beograd	Jugoslavija — Grčka	13 : 3
1952.	Beograd	Jugoslavija — Austrija	15 : 5
1953.	Beograd	Jugoslavija — Nemačka	11 : 9
1953.	Beč	Jugoslavija — Austrija	10 : 10
1953.	Bolonia	Jugoslavija — Italija	5 : 15
1954.	Sarajevo	Jugoslavija — Austrija	17 : 3
1954.	Beograd	Jugoslavija — Italija	15 : 5
1954.	Beograd	Jugoslavija — Egipat	13 : 7
1954.	Karlsruhe	Jugoslavija — Nemačka	7 : 13

(nastavak)

Godina	Mesto	Meč	Rezulta
1955.	Varšava	Jugoslavija — Poljska	3 : 17
1955.	Aleksandrija	Jugoslavija — Egipat	12 : 8
1956.	Beograd	Jugoslavija — Francuska	10 : 10
1956.	Grac	Jugoslavija — Austrija	13 : 7
1956.	Gubio	Jugoslavija — Italija	8 : 10
1956.	Beograd	Jugoslavija — Poljska	13 : 7
1957.	Beograd	Jugoslavija — Rumunija	10 : 10
1957.	Lion	Jugoslavija — Francuska	11 : 9
1958.	Vidgošč	Jugoslavija — Poljska	2 : 18
1958.	Beograd	Jugoslavija — Italija	11 : 9
1958.	Bukurešt	Jugoslavija — Rumunija	10 : 10
1959.	Zagreb	Jugoslavija — Poljska	8 : 12
1959.	Bolonia	Jugoslavija — Italija	0 : 20
1960.	Beograd	Jugoslavija — Bugarska	14 : 6

Jugoslovenska reprezentacija pobedila je sve svoje rivale po jedanput, pa i one koji se ubrajaju među najjače, kao što su reprezentacije Poljske, Italije i Zapadne Nemačke.

XVI EVROPSKI ŠAMPIONAT U BEOGRADU

Od 3. do 10. juna 1961. u velikoj hali Beogradskog sajmišta održava se XVI evropski šampionat u boks. Na ovom takmičenju učestvuje 165 boksera iz 21 zemlje: Engleske, Grčke, Mađarske, Poljske, SR Nemačke, Rumunije, Italije, SSSR, Bugarske, Čehoslovačke, Škotske, Francuske, Austrije, Švajcarske, Irske, Gibraltara, Finske, Norveške, Holandije, DR Nemačke i Jugoslavije.

Jugoslovenski boks predstavlja 10 takmičara: muva: Saćipović (»Radnički«, Niš), bantam: Mitrović (»Partizan«, Beograd), pero: Paunović (»Partizan«, Beograd), laka: Benedek (»Vojvodina«, Novi Sad), poluvelter: Mehović (»Kablovi«, Svetozarevo), velter: Vranješević (»Pula«, Pula), polusrednja: Tomić (»Crvena zvezda«, Beograd), srednja: Jakovljević (»Radnički«, Kragujevac), poluteška: Milivojević (»Partizan«, Beograd) i teška: Sretenović (»Dinamo«, Pančevo). Debitanti u reprezentaciji su Saćipović, Mehović, Vranješević i Milivojević.

IZVOR: Dokumentacija Bokserskog saveza Jugoslavije.

V. V.

SPORTSKE SUDIJE

Sportske sudije imaju značajnu ulogu u razvijanju sporta. Realno ocenjujući postignute rezultate i direktno tumačeći pravila igre, oni neposredno utiču na razvitak sporta, njegov kvalitet, stil igre i odnose među sportistima. Oni, na primer, zavisno od toga kako tumače pravila, mogu da razvijaju ili guše borbenost u sportu, da eliminišu ili pothranjuju grubosti i nesportske odnose na borilištu itd. Stoga je od posebnog značaja vaspitni uticaj sudija na sportiste, a naročito na mlade sportiste.

Sudijske funkcije u jugoslovenskom sportu su amaterske. Sudije dobijaju samo naknadu za vođenje takmičenja, koja uglavnom pokriva lične troškove. U nekim sportovima (atletici, plivanju, mačevanju, kuglanju, stonom tenisu) za obavljanje svojih dužnosti sudije ne dobijaju nikakvu naknadu.

STANJE SUDIJSKOG KADRA

Krajem 1960. u Jugoslaviji je bilo ukupno 13.957 registrovanih sudija, što je gotovo sedmostruko više nego pre rata. Međutim, tempo razvoja sportova bio je znatno brži od povećanja broja sudija, tako da u najvećem delu sportskih grana postojeći broj sudija ne odgovara broju sportskih organizacija i takmičenja. Nedostatak kvalifikovanih sudija naročito se oseća u manjim mestima, a s obzirom na tendenciju da se što veći broj takmičenja organizuje u okviru komuna, taj problem će se pojavljivati u još oštrijoj formi.

BROJ SUDIJA. Iako je u posleratnim godinama znatno povećan broj kvalifikovanih sportskih sudija, omasovljenje sporta bilo je daleko veće i postojeći broj registrovanih sudija samo delimično zadovoljava potrebe (tabela 1).

Broj sudija naročito se povećao u onim sportovima koji su se posle rata najviše razvili (rukomet, odbojka, košarka, kajakaštvo, jedriličarstvo, dizanje tegova, zatim atletika, fudbal i dr.). Međutim, u isto vreme u tim sportovima oseća se i najveći nedostatak sudija, a naročito u onima koji imaju razvijen sistem lokalnih takmičenja (fudbal, atletika, odbojka, rukomet itd.). U nekim sportskim granama (boks, mačevanju, veslanju, auto-motou i hokeju na travi) ima dovoljno sudija u odnosu na broj organizacija, ali su oni većinom koncentrisani u najvećim centrima.

Gotovo u svim sportskim granama ima žena-sudija, a najviše u gimnastici, atletici i odbojci. U 1960. bilo je ukupno 406 registrovanih žena-sudija.

TABELA 1 — SUDIJE PO SPORTSKIM GRANAMA*

	Broj sportskih organizacija 1960.	Broj potrebnih sudija prema broju organizacija i takmičenja**	Broj registrovanih sudija	
			1939.	1960.***
Svega	12.278	25.718	1.959	13.957
Atletika	224	3.375	150	1.100
Auto-moto	398	500	50	585
Biciklizam	98	420	41	384
Boks	81	120	20	216
Bočanje	72	518	2	52
Veslanje	40	100	40	113
Gimnastika	1.623	810	110	376
Dizanje tegova	37	185	2	146
Jedriličarstvo	180	225	2	196
Kajakaštvo	180	450	2	374
Klizanje	20	30	2	18
Konjički sport	96	288	50	127
Košarka	543	1.355	30	673
Kuglanje	605	1.000	385	971
Mačevanje	12	20	10	39
Motonautika	15	30	1	9
Odbojka	1.981	4.500	50	1.210
Plivanje	134	900	95	623
Ragbi	9	104	—	20
Rvanje	66	231	12	65
Rukomet	1.340	2.100	10	1.449
Smučanje	351	1.200	160	791
Stoni tenis	610	1.830	50	684
Tenis	99	264	30	88
Fudbal	3.350	5.025	650	3.550
Hokej na ledu	51	50	1	18
Hokej na travi	15	48	4	67
Džudo	48	40	—	13

* Bez streljaštva i planinarstva (zbog specifičnosti tih sportova sudijske funkcije u njima vrše samo funkcioneri i instruktori tih sportskih organizacija).

** Broj potrebnih sportskih sudija izračunat je na osnovu optimalnog broja takmičenja jedne nedelje koja bi trebalo da vode kvalifikovane sudije, merioci vremena i slični sportski arbitri, odnosno dužnosti koje po pravilu mogu vršiti samo ispitane sudije.

*** Iz različitih uzroka znatan broj registrovanih sudija ne bavi se više aktivno sudijskim pozivom i samo imaju zvanje sudija.

Podaci: Godišnji izveštaji sportskih saveza Jugoslavije za 1960.

KATEGORIZACIJA. U jugoslovenskom sportu postoje privremene i stalne sudije. Privremene sudije su u većini sportova bez kategorije ili pripravnici koji su položili sudijski ispit, ali im nedostaje određen broj suđenja za sticanje zvanja sudije (na primer u atletici 30 suđenja itd.). Stalne sudije se kategoriju na: međunarodne, savezne, republičke i podsavne. Kod fudbala postoje razredi koji uglavnom odgovaraju ovim kategorijama (II razred, I razred, republički i savezni). Internacionalne sudije se regrutuju iz redova najboljih sudija, tj. sudija savezne kategorije. Za većinu sportova njih određuju međunarodne federacije odnosno sportova na predlog odgovarajućeg sportskog saveza Jugoslavije, a za neke sportove polažu ispit pred međunarodnim komisijama (boks, rvanje, džudo).

Kategorizacija sudija u pojedinim sportovima uslovljena je karakterom odnosnog sporta i sistemom takmičenja. U sportovima u kojima sudije ne utiču direktno na razvoj igre i takmičenja i gde je za jedno takmičenje potreban veći broj sudija (na primer atletika, plivanje, motonautika i dr.), kategorizacija sudija ne postoji. U sportovima u kojima sudije direktno utiču na igru odnosno takmičenje i gde je sistem takmičenja širi (fudbal, rukomet, odbojka, košarka) potrebna je i određena kategorija sudija. Za vođenje takmičenja saveznog karaktera određuju se savezne sudije, republičkih takmičenja sudije republičke kategorije, a za klupska i podsavna takmičenja podsavne sudije ili pripravnici odnosno sudije bez kategorije (tabela 2).

OBRAZOVANJE SPORTSKIH SUDIJA. U najvećem broju sudije su ranije bili aktivni sportisti.

Niža sudijska zvanja stiču se posle pohađanja kraćih kurseva koji se održavaju u komunama ili srezovima. Viša zvanja dobijaju se posle položenih ispita pred komisijama koje određuju republička sudijska rukovodstva, a najviša posle seminara i ispita koje organizuju sudijska rukovodstva pri centralnim sportskim savezima. Program kurseva ili seminara donose sportski savezi ili njihove sudijske organizacije.

Čine se napor, naročito u razvijenijim sportovima, da se sudijski kadar usavrši. Održavaju se savetovanja sudija o stručnim problemima. U nekim sportovima u kojima je za suđenje potrebna i fizička kondicija, kao na primer u fudbalu, sudijske organizacije od svojih članova zahtevaju i da redovno održavaju treninge i proveravaju njihovu fizičku kondiciju.

Napredovanje sudija u više kategorije zavisi od kvaliteta suđenja i broja i vrste vođenih takmičenja. Za sticanje zvanja saveznog sudije sada je gotovo u svim sportovima staž ograničen uglavnom na 1—2 godine. U fudbalu su ta ograničenja još liberalnija, pogotovu u odnosu na dugogodišnje aktivne igrače i državne reprezentativce. Samo u nekim tehnički složenijim sportovima (na primer boks, košarka i rvanje) za sudiju najvišeg ranga potreban je staž u nižoj kategoriji od 3 do 5 godina.

Podmlađivanje sudijskog kadra dosad je bilo najuspešnije na omladinskim radnim akcijama. Pojedini sportski savezi organizovali su na radilištima tečajeve za sudije. Tako je od početka radova do sada na Auto-putu bratstva i jedinstva

TABELA 2 — SPORTSKE SUDIJE PO KATEGORIJAMA

Sportska grana	Svega	Kategorija				
		interna- cionalna	savzna	repub- lička	podsav- zna	Bez kate- goriza- cije (pri- pravnici)
Ukupno	13.957	132	1.164	2.413	7.269	2.979
Atletika	1.100	—	—	—	—	1.100
Auto-moto	585	—	45	190	350	—
Biciklizam	384	—	38	71	263	12
Boks	216	6	68	142	—	—
Bočanje	52	2	7	12	31	—
Veslanje	113	8	32	48	—	25
Gimnastika	376	16	16	54	290	—
Dizanje tegova	146	1	11	111	23	—
Jedriličarstvo	196	—	34	67	95	—
Kajakaštvo	374	8	30	83	253	—
Klizanje	18	—	8	10	—	—
Konjički sport	127	4	43	38	—	42
Košarka	673	14	71	124	464	—
Kuglanje	971	3	132	255	581	—
Mačevanje	39	26	—	13	—	—
Motonautika	9	—	9	—	—	—
Odbojka	1.210	9	79	105	1.017	—
Plivanje	623	3	—	—	—	620
Ragbi	20	—	4	6	10	—
Rvanje	65	4	12	27	—	22
Rukomet	1.449	12	17	139	562	719
Smučanje	791	6	149	197	—	439
Stoni tenis	684	—	63	621	—	—
Tenis	88	—	20	68	—	—
Fudbal	3.550	7	260	—	3.283	—
Hokej na ledu	18	2	6	10	—	—
Hokej na travi	67	1	5	14	47	—
Džudo	13	—	5	8	—	—

Podaci: Godišnji izveštaji sportskih saveza Jugoslavije za 1960. osposobljeno ukupno 1.539 sudija (fudbal 873, rukomet 500, odbojka 146 i boks 20).

SUDIJSKE ORGANIZACIJE

Pri svakom sportskom savezu formira se sudijska organizacija, dok jedinstvena sudijska organizacija za sve grane sporta ne postoji. Kod organizaciono jačih saveza i razvijenijih sportova (atletika, odbojka, košarka, rukomet i dr.) formiraju se sudijski zborovi, a kod manje razvijenih (ragbi, auto-moto, tenis) sudijske komisije. Jedino u fudbalu postoji Savez fudbalskih sudija Jugoslavije. U republičkim savezima postoje odgovarajuće republičke sudijske organizacije, a kod podsavne podsavne.

Sudijski savezi, zborovi i komisije staraju se za podizanje i usavršavanje sudijskog kadra, određuju programe kurseva, seminara i ispita i delegiraju sudije koji vode takmičenja u okviru pojedinih sportskih saveza. Sudijske organizacije se takođe staraju i o sprovođenju discipline na osnovu pravilnika sportskih saveza.

IZVOR: Dokumentacija Saveza sportova Jugoslavije.

M. E.

JUGOSLOVENSKO-ALBANSKI ODNOSI

(PREMA »BELOJ KNJIZI« VLADE FNRJ O
NEPRIJATELJSKOJ POLITICI VLADE NR
ALBANIE PREMA JUGOSLAVIJI)

Zbog politike neprijateljstva koju vlada NR Albanije već više od jedne decenije sprovodi na svim područjima protiv Jugoslavije, jugoslovenska vlada je objavila »Belu knjigu« koja sadrži službene i druge dokumente o jugoslovensko-albanskim odnosima u toku II svetskog rata i u posleratnom periodu. »Bela knjiga« je objavljena aprila 1961. u Beogradu u izdanju Državnog sekretarijata za inostrane poslove.

Informacija »Jugoslovensko-albanski« odnosi data je prema predgovoru »Bele knjige« i pojedinim dokumentima koje ona sadrži, uz redakcijska sažimanja i prilagođavanja.

Odnosi između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Albanije prolaze kroz stalnu krizu koja se poslednjih godina, zbog politike vlade NR Albanije, sve više razvija u pravcu krajnjeg zaoštavanja, što je posebno došlo do izražaja u toku IV kongresa Partije rada Albanije, vladajuće političke snage u zemlji, održanog u Tirani od 13. do 20. februara 1961, koji je imao izrazito antijugoslovenski karakter.

Takvo nenormalno stanje odnosa između Jugoslavije i Albanije je posledica dugogodišnje neprijateljske politike, koju vlada i drugi državni i politički rukovodioci Albanije sprovode prema Jugoslaviji. Izvanredno intenzivna propagandna kampanja protiv naroda i vlade Jugoslavije, mešanje u unutrašnje poslove Jugoslavije, organizovanje razgranate obaveštajne, diverzantske i subverzivne delatnosti protiv nacionalnog suvereniteta i državnog integriteta Jugoslavije, otežavanje svih vidova bilateralne saradnje i odsustvo minimuma dobre volje u cilju poboljšanja krajnje zategnutih odnosa, stalni pokušaji kvarenja odnosa između FNRJ i trećih zemalja i, najzad, onemogućavanje normalnog rada jugoslovenskog diplomatskog predstavništva u Tirani i proganjanje jugoslovenskih državljana stalno nastanjenih u Albaniji — sve to predstavlja samo u osnovnim crtama bilans dvanaestogodišnje, danas u svetu gotovo besprimerne politike jedne vlade, koja sprovedenje takve politike prema Jugoslaviji ističe kao svoj osnovni zadatak i cilj.

U pokušajima da pred albanskom i međunarodnom javnošću prikrije ciljeve takve svoje politike, albansko rukovodstvo već godinama falsifikuje istorijske činjenice iz jugoslovensko-albanskih odnosa, iznoseći klevete i uvrede protiv naroda i vlade FNRJ.

Politika albanske vlade prema Jugoslaviji ne samo da ugrožava odnose između dve zemlje, nego istovremeno stvara izvor ozbiljnih širih opasnosti koje iz toga mogu proizaći. Takva politika truje odnose na Balkanu i predstavlja jednu od glavnih smetnji svim pozitivnim naporima usmerenim na učvršćenje mira u ovom delu sveta.

Politika koju vlada NR Albanije sprovodi prema Jugoslaviji predstavlja, najzad, redak anahronizam u današnjim odnosima među državama i duboko je suprotna Povelji OUN koja u svojoj preambuli definiše rešenost članova Ujedinjenih nacija »da žive u miru među sobom kao dobri susedi«.

JUGOSLOVENSKO-ALBANSKI ODNOSI DO 1948.

POMOĆ OSLOBODILAČKOJ BORBI ALBANSKOG NARODA U TOKU II SVETSKOG RATA. Komunistička partija i rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije pružili su značajnu pomoć u stvaranju i učvršćenju Komunističke partije Albanije i organizovanju oslobodilačke

borbe albanskog naroda. Na traženje albanskih komunista, u Albaniju su krajem 1941. upućeni kao predstavnici Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije članovi Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju Miladin Popović i Dušan Mugoša sa zadatkom da pruže pomoć u osnivanju Komunističke partije Albanije i organizovanju oružane borbe albanskog naroda protiv okupatora.¹ Izvršavajući taj zadatak, predstavnici CK KPJ ostali su u Albaniji sve do kraja 1944, kada je u Albaniju stigla prva jugoslovenska vojna misija.

Kada je u proleće 1942. donesen zaključak o potrebi sazivanja prve zemaljske konferencije KP Albanije, albansko rukovodstvo je uputilo Dušana Mugoša u CK KPJ s molbom da CK KPJ posreduje kod Kominterne da se odobri sazivanje nameravane zemaljske konferencije i da se KP Albanije primi u članstvo Kominterne, kao i da CK KPJ uputi na konferenciju svog predstavnika i pruži pomoć i savete za pripremanje konferencije. CK KPJ je tada preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« obavestio svetsku javnost o borbi albanskog naroda i uputio na konferenciju u Albaniju kao svog delegata Blaža Jovanovića, a kao vojnog instruktora Voju Todorovića, koji su ostali na radu u Albaniji od oktobra 1942. do maja 1943. Blažo Jovanović, Miladin Popović i Dušan Mugoša uzeli su najaktivnije i neposredno učešće u pripremanju, organizovanju i održavanju pomenute konferencije i izradi njenih odluka, koje su imale veliki značaj za dalju konsolidaciju KP Albanije i uspešni razvitak oružane borbe albanskog naroda. Blažo Jovanović je, osim toga, doneo albanskim komunistima poznato Titovo pismo od 22. septembra 1942, za koje je Enver Hodža u jednom članku objavljenom novembra 1947. rekao da »označava istorijski događaj u istoriji našeg naroda, jer smo preko njega konkretnije razumeli partizansku borbu u Jugoslaviji, što nam je mnogo poslužilo u našoj borbi«.²

Oslobodilačkom pokretu Albanije pružena je pomoć dolaskom u Albaniju člana Vrhovnog štaba NOV Jugoslavije Svetozara Vukmanovića-Tempa u maju i julu 1943, čiji su saveti i pomoć onemogućili kolebljive pojedince u albanskom rukovodstvu da se po svaku cenu sporazumeju s vrhovima reakcionarne organizacije »Bali Kombetara« i dali nov podstrek daljem uspešnom razvitku i širenju narodnooslobodilačkog pokreta.³

Jugoslovenski predstavnici i jugoslovenska iskustva mnogo su pomogli i u organizovanju vojnih jedinica, organa vlasti, masovnih organizacija itd.

Značaj jugoslovenske pomoći albanskom narodu i albanskim komunistima u periodu 1941—1944. najbolje ilustruje pismo CK KP Albanije od 23. septembra 1944. upućeno Centralnom komitetu KP Jugoslavije (dokument br. 91), u kome se, između ostalog, kaže:

»Veliko interesovanje koje ste uvek pokazivali prema našoj mladoj Partiji, Vaši dragoceni saveti i neizmerna, neprekidna pomoć koju ste nam ukazivali oili su jedan od glavnih faktora osnivanja, rastenja i učvršćenja naše Partije...

¹ Početak II svetskog rata i okupacija Albanije od strane fašističke Italije zatekli su Albaniju bez organizovane političke snage koja bi bila sposobna da pruži otpor i povede narod u oružanu borbu protiv okupatora. Komunistička partija nije postojala, a postojeće komunističke grupe bile su razjedinjene i opterećene najrazličitijim shvatanjima i međusobnom frakcionaskom borbom. Sredinom 1939, odmah posle okupacije Albanije, CK KPJ je doneo odluku da pomogne albanskim komunistima u cilju prevazilaženja postojeće rascepanosti i stvaranja jedinstvene partijske organizacije. Na osnovu te odluke, Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju uspostavio je tada prvi direktni kontakt s predstavnicima komunističke grupe »Skadare«, a kasnije i s predstavnicima drugih grupa. 8. novembra 1941, uz neposredno učešće predstavnika CK KPJ, održana je Osnivačka konferencija KP Albanije u Tirani, čime je učinjen kraj haotičnom stanju u albanskom komunističkom pokretu i stvoren osnovni preduslov za uspešno organizovanje borbe protiv okupatora i domaćih reakcionarnih snaga. — (Prim. redakcije).

² Dokumenti »Bele knjige«, br. 83 i 84: Pismo CK KPJ Centralnom komitetu KP Albanije od 22. septembra 1942. i članak Envera Hodže u časopisu »Albanija—Jugoslavija« od novembra 1947.

Svi dokumenti na koje se ukazuje u fusnotama objavljeni su u »Beloj knjizi«.

³ Dokument br. 86: Pismo Svetozara Vukmanovića-Tempa, člana Vrhovnog štaba NOV Jugoslavije, CK KPJ-u od 8. avgusta 1943.

... U ovom zajedničkom ratu protiv zajedničkog neprijatelja, naše oratske partije udarile su temelj bratstvu naša dva naroda. Naša mlada Partija, koja vodi oslobodilački rat našeg naroda, oseća se jakom, jer je uz nju velika Komunistička partija Jugoslavije i njen mudri vođa Maršal Tito, koji neće propustiti da nam pomogne, kao što nam je u teškim trenucima naše borbe pomogao, tako da bismo ruku pod ruku koračali ka konačnoj pobjedi, za novo čovečanstvo...»

ODNOSI U PRVIM POSLERATNIM GODINAMA. Pomoć koju je jugoslovenska vlada pružila Albaniji odmah posle oslobođenja u obnovi i izgradnji zemlje, u ishrani i snabdevanju stanovništva, u organizovanju narodne vlasti i državne uprave, kulturno-prosvetnog i javnog života, u snabdevanju i opremi albanske vojske itd. bila je samo nastavljajanje politike prijateljstva i pomoći koju je narodnooslobodilački pokret Jugoslavije u toku celog II svetskog rata pružao albanskom narodu.

Pomoć Albaniji u cilju njene međunarodne afirmacije. Vlada FNRJ je bila prva vlada-članica antihitlerovske koalicije koja je pre završetka rata priznala privremenu vladu NR Albanije, i 28. aprila 1945. s njom uspostavila diplomatske odnose.

Dosledna principima Povelje Organizacije ujedinjenih nacija o poštovanju nezavisnosti svih naroda i ravnopravnosti u odnosima među državama, vlada FNRJ odlučno se suprotstavljala pokušajima da se NR Albaniji ne prizna status savezničke sile i da se spreči međunarodno priznanje i afirmacija NR Albanije kao nezavisne i suverene države.

Jugoslovenska delegacija se na Pariskoj konferenciji za reparacije, decembra 1945, založila da NR Albanija bude tretirana kao članica antihitlerovske koalicije i da joj se dodeli reparaciona kvota. Stav jugoslovenske delegacije na ovoj konferenciji, da se zbog uvredljivo niske reparacione kvote dodeljene Albaniji odrekne jednog dela jugoslovenske kvote u korist Albanije, ukazivao je na spremnost Jugoslavije da i putem ovakvih prijateljskih postupaka doprinese afirmaciji Albanije na međunarodnom planu.

Jugoslovenski predstavnici u UN i na Mirovnoj konferenciji u Parizu, avgusta 1946, nastavili su napore da se Albaniji u potpunosti prizna status savezničke sile.

Vlada FNRJ nije ostala ravnodušna prema raznim oblicima pritiska nekih inostranih reakcionarnih krugova na Albaniju u prvim godinama posle II svetskog rata. U cilju zaštite nezavisnosti Albanije od nagoveštene spoljne opasnosti, vlada FNRJ sklopila je 1946. s vladom NR Albanije Ugovor o prijateljstvu i međusobnoj pomoći i na taj način manifestovala svoju spremnost da brani nacionalnu nezavisnost i državni integritet Albanije.

Ovim Ugovorom, za koji je Enver Hodža prilikom njegovog potpisivanja rekao da »predstavlja za albanski narod garantiju bezbednosti i odbrane naše zemlje«, obe zemlje su se sporazumele da će u interesu svojih naroda još više učvršćivati postojeće prijateljske odnose daljom svestranom i tesnom saradnjom, i da će isto tako saradivati u svim međunarodnim akcijama za očuvanje mira i bezbednosti među narodima.⁴

Najzad, na molbu albanske vlade, jugoslovenska vlada je u periodu 1945—1948, preko svojih diplomatskih i konzularnih predstavništava u inostranstvu, zastupala i štitila interese NR Albanije u 16 zemalja.

U jednom govoru Envera Hodže oktobra 1947. kaže se da »mala Albanija ima veliku sreću što na svojoj granici ima veliku i demokratsku državu kao što je nova Jugoslavija i što je ta država iskreni i voljeni prijatelj našeg naroda«.⁵

Pomoć Jugoslovenske narodne armije Albanskoj armiji. Iako je podnela ogromne ljudske i materijalne žrtve u toku rata, Jugoslavija je pristupila pružanju sistematske pomoći u osposobljavanju i jačanju Albanske armije, uverena da

takva pomoć odgovara interesima nezavisnosti Albanije, učvršćenju prijateljstva između albanskog i jugoslovenskih naroda, kao i interesima mira i bezbednosti u ovom delu sveta.

Odmah posle oslobođenja Albanije, Jugoslovenska narodna armija počela je da pruža svestranu pomoć Albanskoj armiji. U periodu 1945—1948. isporučeno je naoružanja i opreme u vrednosti od 704.791.400 din., a istovremeno u jugoslovenskim vojnim školama osposobljavani su brojni albanski vojni kadrovi.

Oposobljavanje Albanske armije u cilju odbrane nezavisnosti albanskog naroda bio je jedini cilj materijalne i političko-kadrovske pomoći koju je JNA u posleratnom periodu dala Albanskoj armiji.

Nekoliko dokumenata unetih u »Belu knjigu« iz mnoštva takvog materijala veoma rečito govori o karakteru i obimu te pomoći.

Ekonomska pomoć. Jugoslavija je pristupila ekonomskoj saradnji sa Albanijom posle II svetskog rata sa stanovišta zajedničkih interesa i u želji da putem različitih formi privredne saradnje pomogne albanskoj vladi da pokrene sve ljudske i materijalne snage, kako bi što brže prevazišla naslednu ekonomsku zaostalost.

U tom cilju zaključen je niz ekonomskih sporazuma i ugovora u periodu 1945—1948. Beskamatni krediti, isporuka opreme i robe, u kojoj je oskudevala jugoslovenska privreda, naučno-tehnička i druga pomoć, predstavljaju samo neke vidove ekonomsko-političkih odnosa dve zemlje.

Prilikom zaključenja Ugovora o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći 1946, zaključen je i Sporazum o privrednoj saradnji koji je fiksirao opšte principe privrednih odnosa između dve zemlje. U novembru iste godine sklopljen je Ugovor o usklađivanju privrednih planova, carinskog uniji i izjednačenju valuta. O značaju ovog Ugovora za Albaniju, u Rezoluciji Plenuma CK KP Albanije, održanog od 18. do 20. decembra 1946, kaže se, između ostalog:

»Potpisivanjem ovog Ugovora naša zemlja ulazi u jednu novu istorijsku fazu... Ovim Ugovorom stvaraju se glavne baze za brzo i sigurno podizanje i razvijanje naše ekonomije, za eliminisanje tog raskoraka i za jačanje naše narodne vlasti... Privredni Ugovor znači veliku pomoć koju pružaju narodi Jugoslavije albanskom narodu da bi učvrstio svoju vlast, da bi obezbedio svoju budućnost i da bi bio napredna snaga na Balkanu... Privredni Ugovor sa Jugoslavijom učiniće da se u našoj zemlji naša ekonomija po prvi put planski razvija...«⁶

Jugoslavija je pružala pomoć Albaniji i van okvira postojećih aranžmana. Kada je oktobra 1946. albanski narod zadesila katastrofalna poplava, u Jugoslaviji je za kratko vreme prikupljena pomoć od 52 miliona din. za postradalo stanovništvo. Iste godine vlada FNRJ stavila je na raspolaganje vladi NR Albanije 20.000 tona pšenice i kukuruza kao pomoć, iako su u to vreme postojale velike teškoće i u Jugoslaviji u pogledu snabdevanja.

Na osnovu Sporazuma od 12. juna 1947. Jugoslavija je dala Albaniji beskamatni kredit u visini od 2 milijarde din. Radi efikasne realizacije datih kredita, Jugoslavija je preduzela posebne mere da bi izvršila preuzete obaveze.

Vlada FNRJ stavila je na raspolaganje vladi NR Albanije još 3 milijarde din. za 1948.

U okviru odobrenih kredita Jugoslavija je isporučila Albaniji investicionu opremu za izgradnju raznih objekata (fabrika šećera, fabrika za konzerviranje voća i povrća, prerada lana, tekstila itd.), reprodukcioni materijal (sirovo gvožđe, čelik, cement itd.) kao i robu široke potrošnje, u kojoj je i Jugoslavija tada oskudevala.

Za izgradnju pruge Drač—Pećin, prve železničke pruge u Albaniji, zatim za izgradnju hidrocentrale Velika Selita kod Tirane, započete 1947, za eksploataciju nafte itd., mehanizacija i stručni kadrovi upućeni su iz Jugoslavije.

⁴ Dokumenti br. 94 i 95: Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između FNRJ i NR Albanije: Izjava Envera Hodže prilikom potpisivanja ugovora o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između FNRJ i NR Albanije 10. juna 1946.

⁵ Dokument br. 97: Govor Envera Hodže narodu Đinokastre.

⁶ Dokument br. 106: Rezolucija Plenuma CK KP Albanije, održanog od 18. do 20. decembra 1946.

Polovinom 1946. potpisan je načelan sporazum o osnivanju mešovitih jugoslovensko-albanskih društava. Sporazumom o mešovitim jugoslovensko-albanskim društvima predviđene su paritetne obaveze za obe vlade. Međutim, dodatni protokoli koji se odnose na određene objekte i radove predviđaju jednostrane obaveze za Jugoslaviju.

Albansko-jugoslovenska koordinaciona komisija obrazovana je 12. juna 1947. i imala je za zadatak dalje usklađivanje ekonomske saradnje.

U okviru Sporazuma o privrednoj saradnji, kao i pre sklapanja tog Sporazuma, Jugoslavija je slala u Albaniju svoje stručne kadrove. Tako se u maju 1948. u Albaniji nalazilo oko 600 jugoslovenskih stručnjaka. Jugoslovenska vlada je omogućila da se u jugoslovenskim privrednim i industrijskim školama školuje preko 1.500 lica i istovremeno dala 500 stipendija albanskim studentima.

Posle jednostranog raskida svih ekonomskih sporazuma i aranžmana sklopljenih do 1948, vlada NR Albanije nije nikada pokazala dobru volju da reguliše dugovanja nastala iz ekonomskih odnosa u periodu 1945—1948.⁷ Vlada FNRJ je, notom br. 49338 od 9. aprila 1949. predložila vladi NR Albanije da pošalje svoju delegaciju u cilju pregovora o regulisanju ovih pitanja. Iako je svojom notom br. 3288 od 2. septembra 1949. primila obavezu da reguliše međusobna potraživanja, albanska vlada do danas nije pristupila regulisanju svojih obaveza prema FNRJ.

JUGOSLOVENSKO-ALBANSKI ODNOSI POSLE 1948.

KRIZA MEĐUSOBNIH ODNOSA. Posle višegodišnje prijateljske i plodne saradnje, jednostranim raskidom 27 bilateralnih ugovora, sporazuma i aranžmana posle rezolucije Informacionog biroa nekih komunističkih partija od juna 1948, započeo je period otvoreno neprijateljske politike albanske vlade i prekid svake saradnje, čije štetne posledice i danas u punoj meri postoje i deluju na međusobne odnose.

Prekidajući prekonoc prijateljske odnose između Jugoslavije i Albanije, ugovore i sporazume, albanska vlada je istovremeno počela kampanju protiv Jugoslavije, podvrgla surovim neprijateljskim postupcima jugoslovenske državljane u Albaniji, zavela režim policijskog šikaniranja jugoslovenskog diplomatskog predstavništva u Tirani, kao i službenika Poslanstva, zavela u svom službenom saobraćaju s jugoslovenskom vladom i njenim predstavnicima metode nedopustive u međunarodnim odnosima, počela sa organizovanjem provokatorskih sudskih procesa itd. Albanska vlada je pri tome stalno nastojala da po svaku cenu raspiruje šovinističku mržnju kod albanskog naroda prema narodima Jugoslavije, služeći se istim metodima i parolama kojima su se služili svi reakcionarni i fašistički režimi i krugovi iz prošlosti. — Istovremeno, albanska vlada je uporno ignorisala sva nastojanja Jugoslavije da posledice ovakve orijentacije albanske vlade prema Jugoslaviji učini što manje štetnim po međusobne odnose, odbijajući ili prelazeći preko svih konkretnih predloga koje je Jugoslavija u tom pogledu činila. Takva politika albanske vlade prema Jugoslaviji, sa svim njenim negativnim i opasnim manifestacijama i posledicama, ostala je i danas posle skoro 13 godina nepromenjena.⁸

Ovu politiku vlade NR Albanije koja je u suprotnosti sa interesima miroljubive saradnje među državama i interesima i težnjama albanskog naroda — ilustruje i činjenica da već godinama između Albanije i Jugoslavije ne postoji nikakva, vredna pomena, saradnja ne samo na političkom i ekonomskom, nego čak ni na kulturno-prosvetnom, društvenom, sportskom i drugim poljima, kao što ne postoje ni bilo kakvi kontakti i veze između dva susedna naroda. Takvu negativnu orijentaciju prema Jugoslaviji je utoliko teže shvatiti kada se zna da su Albanija i Jugoslavija još u relativno bliskoj prošlosti već bile ostvarile visok stepen

saradnje i prijateljskih odnosa. Činjenica je da Jugoslavija održava i razvija bilateralnu saradnju i odnose sa svim susednim zemljama, kao i sa velikim brojem drugih država u svetu, a da u tome ne uspeva sa Albanijom.

Albansko rukovodstvo o saradnji među državama ima, međutim, posebno mišljenje. Tako je »Zeri i Populit«, organ CK PR Albanije, od 17. jula 1960, u vezi s obimnim malograničnim prometom između Jugoslavije i Italije doneo sledeće:

»Ako milioni ljudi prelaze svake godine italijansko-jugoslovensku granicu... to dokazuje da između titoističkog i neofašističkog režima postoji jedinstvo karaktera vlasti... Što se tiče Rankovićeve neprikrivene aluzije na našu granicu, to je odraz demonskih želja beogradskih revizionista da kuju zavere protiv naše zemlje.«

Takva shvatanja su u očevidnoj kontradikciji sa povremenim izražavanjem vernosti principima miroljubive koegzistencije i želje za saradnjom među državama od strane albanskih rukovodilaca.

Kako najviši albanski rukovodioci danas gledaju na perspektive albansko-jugoslovenskih odnosa najbolje pokazuju njihove mnoge izjave na IV kongresu PR Albanije. Tako je Enver Hodža u izveštaju na Kongresu rekao:

»Zločin je protiv svetskog mira, zločin je protiv socijalističkog lagersa, zločin je protiv balkanskih socijalističkih zemalja, zločin je posebno protiv Albanije ako se javno ne demaskiraju zločinački planovi titoista, i ako se prikrivaju dimom lažne neutralnosti, lažnim i antimarksističkim parolama o tome kako tobože Titova renegatska grupa rukovodi izgradnjom socijalizma u Jugoslaviji. Mi smo demaskirali i demaskiraćemo davolski razbijačku ulogu i zavere titovske renegatske grupe, koja vlada u Jugoslaviji — protiv mira, protiv socijalističkog lagersa, protiv Albanije, jer duboko osećamo odgovornost za odbranu mira, socijalizma, našeg lagersa i domovine.«

Na izjavu Envera Hodže na IV kongresu PR Albanije o tome da je Jugoslavija u saradnji sa Grčkom i VI američkom flotom pripremala zaverenički prevrat u Albaniji, jugoslovenska vlada je odgovorila saopštenjem u kome je, između ostalog, rečeno: »Radi se o besramnoj kleveti koja potvrđuje da su albanski rukovodioci uzeli na sebe ulogu profesionalnih provokatora, idući svesno na dalje trovanje i zaostravanje odnosa sa Jugoslavijom i na sabotiranje svakog smirenja i konstruktivne međunarodne saradnje u čitavom ovom delu Evrope.«⁹

Ističući borbu protiv Jugoslavije kao jedan od principa državne i partijske politike i prakse, najviši albanski državni i partijski rukovodioci, u prisustvu niza predstavnika komunističkih i radničkih partija, od kojih su mnoge na vlasti u svojim zemljama, na IV kongresu PR Albanije proglasili su hladnoratovsku politiku zaostravanja i trovanja odnosa sa susednom Jugoslavijom nepromenljivom platformom državne i partijske delatnosti NR Albanije.

Ovakva shvatanja o međudržavnim odnosima, u današnjem svetu, u suprotnosti su s duhom i slovom Povelje Organizacije ujedinjenih nacija, kojih je i Albanija, kao članica Organizacije ujedinjenih nacija, dužna da se pridržava.

ANTIJUGOSLOVENSKA KAMPANJA. Propagandna delatnost koju vlada NR Albanije od 1948. do danas neprekidno vodi protiv FNRJ predstavlja u današnjem svetu besprimernu pojavu u politici jedne zemlje prema drugoj, i to susednoj zemlji, iako između njih postoje diplomatski odnosi.

U pokušajima da se pred albanskom i ostalom javnošću prikrivaju neprijateljski motivi raskida odnosa sa Jugoslavijom, albansko rukovodstvo je iskoristilo svoje unutrašnje sukobe i putem insceniranih sudskih procesa posle 1948. počelo

⁷ Prema »Beloj knjizi«, tabela br. 11, dugovanja vlade NR Albanije iz perioda do 1948. iznose preko 2 milijarde 330 miliona din.

⁸ Dokumenti br. 1, 72, 73, 74, 76, 79, 80 i 81 pokazuju neprijateljski karakter politike albanske vlade posle 1948, kao i stalne napore jugoslovenske vlade za uspostavljanje snosljivih odnosa sa NR Albanijom.

⁹ Dokument broj 5: Saopštenje vlade FNRJ povodom izjave Envera Hodže, člana Prezidijuma NR Albanije i prvog sekretara Partije rada Albanije, na IV kongresu PR Albanije, 13. februara 1961.

da iznosi iskonstruisane optužbe protiv FNRJ. Objavljeni tzv. sudski dokumenti sa tih »procesa« služili su i služe i danas kao izvor falsifikovanja istorijskih činjenica o jugoslovensko-albanskim odnosima do 1948. i o pomoći koju je narodnooslobodilački pokret Jugoslavije ukazao albanskom narodu u toku njegove oslobodilačke borbe, o međusobnoj saradnji i pomoći koju je FNRJ ukazala NR Albaniji u periodu njene obnove i izgradnje posle II svetskog rata.

Enver Hodža i drugi albanski rukovodioci počeli su otvoreno da pozivaju u javnim istupima posle 1948. jugoslovenske narode na svrgavanje njihove zakonite vlade, kao i da iznose teritorijalne pretenzije na pojedine delove narodnih republika Srbije, Makedonije i Crne Gore.

U težnji da se ovakva politika prikrije, albanski rukovodioci već godinama iznose putem javnih istupa, partijskih dokumenata, publikacija i sl. klevete o tobožnjem nacionalnom ugnjetavanju i čak fizičkom istrebljivanju šiptarske manjine u FNRJ.

Već više od jedne decenije u albanskoj štampi, preko radija ili na bilo koji drugi način nije objavljen nijedan objektivan napis o Jugoslaviji. Naprotiv, albanska štampa i radio, iz dana u dan, objavljuju informacije i članke pune uvreda i kleveta protiv Jugoslavije, kakve se danas retko mogu naći u odnosima među državama. Nema gotovo nijednog unutrašnjeg događaja ni u Jugoslaviji ni u Albaniji koji albanska propaganda ne bi iskoristila za napade na Jugoslaviju.

U pokušajima da diskredituje Jugoslaviju kao nezavisnu i miroljubivu vanblokovsku socijalističku zemlju, albansko rukovodstvo putem izjava, štampe i radija već godinama neistinito prikazuje celokupnu političku aktivnost Jugoslavije na međunarodnom planu. Štetne posledice takve albanske prakse, pored neizbežnog zaostravanja međusobnih odnosa, sve više se negativno odražavaju i na saradnju između država na Balkanu. Proglašavajući borbu protiv socijalističke Jugoslavije za svoj osnovni zadatak, albansko rukovodstvo se neizbežno pretvorilo u protivnika i najozbiljniji tu smetnju međubalkanske saradnje. Napadi na spoljnu politiku FNRJ, po svojim motivima i posledicama, identifikuju vladu NR Albanije sa onim hladnoratnim i ratno-huškačkim snagama u svetu koje pozivaju na obnovu politike sa »pozicije sile« i otvoreno se suprotstavljaju popuštanju međunarodne zategnutosti i smirivanju u svetu.

U NR Albaniji se već godinama sprovodi planska, nazadna akcija usađivanja neprijateljskih osećanja i mržnje prema Jugoslaviji. Istupanja najviših državnih i partijskih rukovodilaca i zvanična albanska dokumenta pokazuju da nekim albanskim rukovodiocima smeta prijateljsvo između albanskog i jugoslovenskih naroda, koje se vidno manifestovalo u vreme oslobodilačke borbe u toku II svetskog rata. Otuda njihovi stalni pokušaji da se albanska javnost ubedi u to da je Jugoslavija glavni neprijatelj albanskog naroda. Aktivnost na raspirivanju šovinističke mržnje prema Jugoslaviji i jugoslovenskim narodima naročito intenzivno se sprovodi u pograničnim mestima NR Albanije.

Suprotno ustaljenim normama u odnosima među državama, članovi vlade i najviši partijski rukovodioci, štampa i radio služe se najvulgarnijim izrazima i pogrđama na adresu jugoslovenske vlade, s kojom vlada NR Albanije održava diplomatske odnose. Najviši državni i politički rukovodioci u FNRJ od 1948. do danas nazivaju se »dželatima«, »zločincima«, »fašističkom bandom«, »imperijalističkim agentima«, »zaverenicima«, »kolonizatorima«, »plaćenicima«, »provokatorima«, »šakalima«, »Titovom bandom«, »razjarenim neprijateljima Albanije«, »divljom agencijom imperijalizma«, »beogradskom bandom«, »nacističkim režimom«, »judama« i sl.

Albanski rukovodioci nastoje da svoje posete zemljama socijalističkog lagersa pretvore u svojevrstne manifestacije protiv Jugoslavije. Pokušaji albanskog rukovodstva da legalizuje takvu praksu, koja proizilazi iz izopačenog shvaćanja da prijateljstvo i jedinstvo između dve ili više zemalja

treba graditi na neprijateljstvu i mržnji prema trećoj zemlji, tuđi su principima na kojima se jedino može izgrađivati mir i miroljubiva saradnja među narodima i državama.

Kao povod za napade na Jugoslaviju služe, pored ostalog, i događaji koji nemaju neposredne veze ni sa Jugoslavijom ni sa Albanijom, kao što su kinesko-indijski pogranični spor, događaji u Tibetu 1959. i sl.

Albanska kampanja protiv Jugoslavije dostigla je poslednjih godina takav intenzitet da predstavlja zatrinjavajući primer zloupotrebe savremenih sredstava informacija za ciljeve nemiroljubive politike. Tako je albanska štampa samo od 18. aprila do 31. decembra 1958. objavila 527 antijugoslovenskih članaka, a Radio-Tirana emitovao 423 vesti i komentara neprijateljskog sadržaja. Najviši albanski rukovodioci su u 1959. i 1960. u raznim prilikama istupili 145 puta protiv Jugoslavije.

SUBVERZIVNA I DIVERZANTSKA DELATNOST ALBANSKE VLADE PROTIV JUGOSLAVIJE. Neprijateljski karakter politike albanske vlade prema Jugoslaviji najizrazitije se manifestuje u subverzivnim, diverzantskim i obaveštajnim aktima organa albanske obaveštajne službe uperenim protiv društvenog poretka i teritorijalnog integriteta Jugoslavije. Ova delatnost organa vlade NR Albanije počela je odmah posle jednostranog raskida odnosa 1948. i, kao što se vidi iz dokumenata u »Beloj knjizi«, nije prestajala ni u vreme kratkotrajnog stišavanja antijugoslovenske kampanje, dok je u poslednje vreme dobila upravo zabrinjavajuće razmere.

Zadaci agenata i diverzanata, koje albanska obaveštajna služba ubacuje u Jugoslaviju, identični su s mnogobrojnim javnim izjavama albanskih rukovodilaca i pisanjem štampe o teritorijalnim pretenzijama prema pojedinim delovima narodnih republika Srbije, Crne Gore i Makedonije. Takvi javni istupi najviših albanskih rukovodilaca i kampanja albanske štampe i subverzivna aktivnost albanske obaveštajne službe protiv Jugoslavije predstavljaju nerazdvojne komponente jedinstvene politike vlade NR Albanije.

U periodu od 1948. do septembra 1960. u Jugoslaviju je na razne načine, u grupama ili pojedinačno, ubačeno 675 diverzanata i agenata, od kojih 548 naoružanih. Od početka 1957. do kraja februara 1961. u Jugoslaviji je na javnim sudskim procesima osuđeno 115 agenata albanske obaveštajne službe.

Albanski pogranični organi su posle 1948. ubili i ranili 34 jugoslovenska graničara i izvršili 615 graničnih incidenata, povreda jugoslovenske teritorije i sličnih neprijateljskih postupaka protiv FNRJ.

Pred jugoslovenskim islednim organima i na mnogim sudskim procesima utvrđeno je da su organi Sigurimija (odeljenje državne bezbednosti Albanije) svojim agentima redovno postavljali zadatke — od prikupljanja najpoverljivijih podataka vojnog i ekonomskog karaktera i izvršavanja diverzija i sabotaza u privredi do podstrekavanja jugoslovenskih građana albanske nacionalnosti protiv vlade FNRJ.

U pripremama subverzivnih akcija protiv FNRJ neposredno su se angažovali državni organi i visoke ličnosti NR Albanije kao Kadri Hazbiju, ministar unutrašnjih poslova NR Albanije, njegov pomoćnik general Zoi Temelji i drugi. U delatnosti protiv Jugoslavije angažovan je i aparat Partije rada Albanije.

Albanska obaveštajna služba stalno ubacuje grupe naoružanih diverzanata i terorista u pogranične delove Jugoslavije koji se posle izvršenih zadataka vraćaju u Albaniju. Jugoslovenski organi su ustanovili da je samo za nepune 2 poslednje godine u Jugoslaviju ubačeno 16 ovakvih grupa.

Vlada NR Albanije je u periodu pritiska na Jugoslaviju posle 1948. za izvršavanje diverzantskih akcija široko koristila jugoslovenske dezertere odbegle u Albaniju. Danas organi Sigurimija koriste za diverzantsku i obave-

štajnu aktivnost protiv Jugoslavije, između ostalih, i kriminalce odbegle u Albaniju. Protivno međunarodnoj praksi, vlada NR Albanije ne samo da daje azil takvim licima, već ih, uz razna obećanja i novčane nagrade, koristi za antijugoslovenske subverzije.

U nastojanju da doprinese stvaranju podnošljive atmosfere u međusobnim odnosima, vlada FNRJ je 1956. i 1957. vratila albanskim vlastima 14 osuđenih agenata albanske obaveštajne službe.

Težići da uspostavi dobre odnose i razumevanje sa svim zemljama, a naročito sa svojim susedima, i da stvori podnošljivu atmosferu u odnosima sa NR Albanijom, vlada FNRJ neprekidno je tražila od NR Albanije da obustavi subverzivnu, diverzantsku i obaveštajnu delatnost. Za poslednje dve godine jugoslovenska vlada je u nizu nota upozoravala albansku vladu na veliku odgovornost koju preuzima zbog upornog nastavljanja takve delatnosti, ali je vlada NR Albanije odbijala da primi i uzme u razmatranje ove note.

Na taj način vlada NR Albanije, kao što je rečeno u noti vlade FNRJ, br. 423514 od 19. septembra 1960, ponaša se kao da smatra da je oslobođena svake međunarodne odgovornosti i da ona sebi može dozvoliti, u odnosu na Jugoslaviju, kršenje elementarnih međunarodnih obaveza koje ima kao članica Organizacije ujedinjenih nacija.¹⁰

ONEMOGUĆAVANJE NORMALNOG RADA JUGOSLOVENSKOG DIPLOMATSKOG PREDSTAVNIŠTVA. Zbog nepodnošljivih uslova rada jugoslovenske diplomatske misije u Tirani posle raskida odnosa 1948, vlada FNRJ bila je 1950. prinuđena da privremeno obustavi rad svog predstavništva u Albaniji i da poslove s vladom NR Albanije obavlja preko jugoslovenske ambasade u Budimpešti.

Kada je došlo do ponovnog otvaranja jugoslovenskog predstavništva u Tirani 1954, vlada FNRJ je očekivala da će se albanska vlada ubuduće pridržavati opšteusvojenih pravila o statusu i tretmanu diplomatskih predstavništava.

Očekivanja jugoslovenske vlade nisu se ispunila. Jugoslovensko diplomatsko predstavništvo, službenici i njihove porodice ponovo su postali objekt nedopustivih diskriminacionih mera i maltretiranja od strane albanskih vlasti, koje znače grubo i nedopustivo gaženje svih međunarodnih normi.

Zgrada jugoslovenskog predstavništva u Tirani stavljena je pod grubu i javnu policijsku kontrolu u cilju zastrašivanja lica koja dolaze u jugoslovensko predstavništvo.

Albanske vlasti maksimalno ograničavaju kretanje diplomatskim i ostalim službenicima Poslanstva, kao i članovima njihovih porodica. Putem raznih izgovora (pomanjkanje soba za prenoćište, kontrola saobraćaja itd.) jugoslovenskim predstavnicima otežava se kretanje i u mestima izvan zabranjene zone.

Svi službenici Jugoslovenskog poslanstva u Tirani grubo se prate na svakom koraku. Jugoslovenski diplomatski i ostali službenici izloženi su svakodnevnom uznemiravanju i maltretiranju od strane albanskih policijskih organa u toku vožnje u gradu i na otvorenom drumu. Jugoslovenskoj diplomatskoj misiji onemogućene su redovne usluge koje je specijalni servis Ministarstva inostranih poslova NR Albanije dužan da obezbeđuje diplomatskim predstavnicima. Službenici Poslanstva izloženi su samovolji albanskih organa bezbednosti i carinskih organa prilikom prelaska jugoslovensko-albanske granice.

Albanske vlasti nameću porodicama diplomatskih i ostalih službenika Jugoslovenskog poslanstva takve nepodnošljive životne uslove koji odudaraju ne samo od međunarodnih običaja, nego i od najelementarnijih humanih obzira. Porodice jugoslovenskih službenika u Albaniji lišene su prava na neometano korišćenje komunalnih usluga i čak prava na redovnu lekarsku pomoć.

¹⁰ Dokumenti br. 51 do 64 ukazuju na metode i sredstva kojima se albanska vlada služila i služi u sprovođenju obaveštajne delatnosti protiv Jugoslavije.

Mnogobrojni usmeni i pismeni protesti vlade i Poslanstva FNRJ da se prestane s diskriminacijom Jugoslovenskog poslanstva i maltretiranjem službenika ostali su bez rezultata.

POLOŽAJ JUGOSLOVENSKIH DRŽAVLJANA U ALBANIJU. U situaciji stvorenoj politikom albanske vlade prema Jugoslaviji posle 1948. jugoslovenski državljani, stalno nastanjeni u NR Albaniji, doživeli su vrlo tešku sudbinu.

Državljeni FNRJ, koji su u Albaniji ranije uživali građanska prava, pretvoreni su u kategoriju građana drugog reda. Posle 1948. albanski organi su, upotrebom najgrubljih sredstava — otpuštanjem s posla, pretnjama, zastrašivanjem, hapšenjem, interniranjem i sličnim merama — doveli najveći broj jugoslovenskih građana u situaciju da im se silom nametne albansko državljanstvo.

Albanski organi pribegli su represivnim merama (hapšenja, otpuštanja s posla itd.) prema onim jugoslovenskim državljanima koji su podneli molbe za repatrijaciju ili izrazili želju da to učine.

Nad jugoslovenskim državljanima sprovode se diskriminatorske mere ograničavanja prava kretanja. Albanske vlasti onemogućavaju jugoslovenskim državljanima odlazak u Poslanstvo FNRJ u cilju produženja putnih isprava, regulisanja imovinskih pitanja, pravne pomoći i sl.

Albanske vlasti su pribegle fizičkoj likvidaciji pojedinih jugoslovenskih građana. Tako je jugoslovenski državljani Petar Bulatović, na bazi iskonstruisanih optužbi, zajedno sa dva bivša albanska rukovodioca (Liri Gega i Dali Ndreu) na insceniranom tajnom sudskom procesu u Tirani osuđen na smrt i pogubljen novembra 1956.

Ilustracija krajnje neprijateljskog duha prema svemu što podseća na veze dva susedna naroda je slučaj jugoslovenskih vojničkih groblja u NR Albaniji iz I svetskog rata, koja su posle 1948. prekopana, nadgrobni spomenici porušeni, a kapele preuređene za druge svrhe.

Poslanstvo FNRJ uputilo je više nota i učinilo niz bezuspešnih demarša kod Ministarstva inostranih poslova NR Albanije u cilju zaštite progonjenih jugoslovenskih državljana i zbog onemogućavanja Poslanstva u vršenju diplomatsko-konzularnih funkcija.¹¹

NAPORI VLADE FNRJ ZA SREĐIVANJE MEĐUSOBNIH ODNOSA

Jugoslovenska vlada je u periodu posle 1948. ulagala svestrane napore za ublažavanje negativnih posledica politike albanske vlade po međusobne odnose. Vlada FNRJ je apelovala na vladu NR Albanije da se vrati na politiku prijateljstva i saradnje i istovremeno davala konkretne predloge u cilju obnove bilateralne saradnje, kao što su predložili o zaključenju sporazuma o rešavanju graničnih incidenata, melioraciji Skadarskog jezera, regulisanju međusobnih potraživanja nastalih u periodu privredne saradnje do 1948. itd.¹²

Inspirisana željom za stvaranjem dobrosusedskih odnosa, jugoslovenska vlada je ulagala odgovarajuće napore i preko Ujedinjenih nacija, kao i putem izjava najodgovornijih jugoslovenskih ličnosti.¹³

Albansko rukovodstvo je u periodu posle 1953, pod uticajem izvesnih spoljnih faktora, počelo da daje izjave o spremnosti da napusti politiku neprijateljstva prema FNRJ i o željama za poboljšanjem međusobnih odnosa. Tako je Enver Hodža na III kongresu PR Albanije, maja 1956, izjavio:

¹¹ Samo tokom 1958. Jugoslovensko poslanstvo uputilo je albanskom Ministarstvu inostranih poslova 8 takvih nota.

¹² Vidi fusnotu 9.

¹³ Dokument br. 73: Predlog vlade FNRJ za sklapanje sporazuma o trajnom miru i nenapadanju sa svakom od susednih zemalja, iznet u govoru potpredsednika vlade i ministra inostranih poslova FNRJ Edvarda Kardaļa u Generalnoj skupštini UN 25. septembra 1950.

»Optužbe (protiv Jugoslavije. — Prim. redakcije) su bile neopravdane. U vezi s tim pitanjem učinjena je greška s naše strane... Naša Partija priznala je greške sa svoje strane, jer ih je objektivno analizirala i ona je rešena da se gorka prošlost pokopa i sada ne postoji više nikakva prepreka za jačanje iskrenog prijateljstva između naših dveju država i partija...«

U istom smislu davali su izjave predsednik vlade Mehmed Šehu, najviši državni i partijski rukovodioci, kao i politički forumi NR Albanije.

Jugoslovenska vlada htela je da veruje takvim izjavama i uložila je nove napore za sređivanje odnosa sa NR Albanijom. Tako je došlo do raznih inicijativa vlade FNRJ na bilateralnom planu. Isto tako, vlada FNRJ prihvatila je one inicijative i predloge albanske vlade koji su mogli doprineti poboljšanju međusobnih odnosa.

Međutim, vreme je ubrzo pokazalo da su ove, kao i sve slične izjave najviših albanskih rukovodilaca bile samo prazne reči, jer ih je praksa ubrzo demantovala. Albanska vlada i rukovodstvo brzo su se vratili na raniju politiku otvorenog neprijateljstva prema Jugoslaviji.

Jugoslovenska strana je i dalje nastojala da dođe do poboljšanja međusobnih odnosa. Tako je državni sekretar za inostrane poslove FNRJ Koča Popović, u ekspozu u Saveznoj narodnoj skupštini 26. februara 1957, između ostalog, rekao:

»Mi ipak smatramo da će između dveju zemalja, čiji su narodi međusobno povezani uzajamnim osećanjem prijateljstva, a naročito zajedničkim naporima, patnjama i žrtvama u toku narodnooslobodilačke borbe morati vremenom doći do normalnih i dobrih odnosa, jer je to u obostranom i opštem interesu.¹⁴

Prelazeći preko više puta ponovljenih upozorenja zbog zabrinutosti jugoslovenske strane za sudbinu međusobnih odnosa, izraženih u notama i drugim zvaničnim dokumentima vlade FNRJ, kao i u izjavama najodgovornijih jugoslovenskih ličnosti, vlada NR Albanije nastavila je politiku zaoštravanja i onda kada su u svetu ulagani posebni naponi u pravcu popuštanja međunarodne zategnutosti.

Nastavljajući svoje napore, vlada FNRJ je u noti br. 423514 od 9. septembra 1960. izjavila da »smatra svojom dužnošću da u interesu održavanja normalnih diplomatskih

odnosa između Jugoslavije i Albanije, u interesu miroljubive saradnje među državama na Balkanu, kao i u interesu mira u ovom delu Evrope još jednom apeluje na albansku vladu da uskladi svoju politiku prema Jugoslaviji sa elementarnim principima miroljubivih odnosa među državama, s međunarodnim obavezama koje NR Albanija ima kao član Organizacije ujedinjenih nacija.¹⁵ Albanska vlada je, međutim, ignorisala i ovaj, kao i sve ostale napore jugoslovenske vlade za sređivanje i poboljšavanje međusobnih odnosa i nastavila putem još otvorenijeg i opasnijeg zaoštravanja i trovanja atmosfere u međusobnim odnosima.

U zaključku predgovora »Bele knjige« kaže se, pored ostalog:

»U naporima za učvršćenje mira i miroljubive saradnje među državama, zasnovanim na principima ravnopravnosti, poštovanja nacionalnog suvereniteta i nemešanja u unutrašnje poslove, vlada FNR Jugoslavije teži i dalje da sa susednom NR Albanijom stvori normalne odnose.

Vlada FNR Jugoslavije smatra da bi bilo u interesu uspostavljanja dobrosusedskih odnosa i mira u ovom delu sveta neophodno:

— da vlada NR Albanije obustavi neprijateljsku propagandu protiv FNR Jugoslavije, a posebno subverzivnu delatnost protiv državnog integriteta FNRJ;

— da se u svojim odnosima s Jugoslavijom pridržava Povelje Organizacije ujedinjenih nacija kao i opšteusvojenih normi ophođenja u odnosima među državama;

— da ukinе diskriminatorske mere i omogući normalan i nesmetan rad jugoslovenskog diplomatskog predstavništva;

— da prestane sa svim drugim postupcima koji sprečavaju normalizovanje međusobnih odnosa.

Vlada FNR Jugoslavije je duboko uverena da bi to odgovaralo vitalnim interesima naroda obe zemlje, saradnji naroda balkanskog područja, interesima mira i miroljubive saradnje među državama, o čemu je svaka vlada, svesna svoje odgovornosti pred međunarodnom zajednicom, dužna da vodi računa.«

IZVOR: »Bela knjiga o neprijateljskoj politici vlade NR Albanije prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji« — izdavač Državni sekretarijat za inostrane poslove FNRJ, Beograd 1961.

¹⁴ Dokument br. 76: Ekspozé državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića u Saveznoj narodnoj skupštini 26. februara 1957.

¹⁵ Dokument br. 81: Nota vlade FNRJ, br. 423514 od 9. septembra 1960.

STAV JUGOSLAVIJE O DOGAĐAJIMA U KONGU

Dok je februara 1961. u Savetu bezbednosti UN bila u toku debata o Kongu, koja je pokazivala ozbiljnost situacije nastale u toku razvoja kongoanske krize, stizale su vesti o neizvesnosti sudbine kongoanskog premijera Patrisa Lumumbe, ministra Mpolu i predsednika Senata Okita, deportovanih u Katangu.¹

Predstavnici u UN Cejlona, Gane, Gvineje, Indije, Jugoslavije, Libije, Malija, Maroka i UAR uputili su generalnom sekretaru UN zajedničko pismo, a predstavnici Jugoslavije, Gane, Gvineje, Indije i UAR su ga 10. februara 1961. lično posetili. Zahtevano je da generalni sekretar najhitnije informiše UN o tome šta je istina u vezi sa vestima o Lumumbinoj smrti i njegovom tobožnjem bekstvu iz zatvora. Međutim, 13. februara 1961. objavljeno je u Elizabetvilu da su Lumumba, Mpolu i Okita ubijeni.

¹ O stavovima Jugoslavije prema događajima u Kongu do kraja januara 1961. vidi: »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 439—441 (79—81) i »Jugoslovenski pregled«, 1961, str. 39—42 (1—4).

Povodom ubistva premijera Lumumbe predsednik Republike Josip Broz Tito je 14. februara 1961. izjavio u Splitu:

»Duboko sam bio uvjeren da je već samo predavanje Lumumbe u ruke poznatog krvnika Čombea predstavljalo smišljen plan da se likvidira Lumumba.

Smrt Lumumbe duboko je potresla sve nas, sve građane naše zemlje, i mi sa gnušanjem gledamo na metode koje se danas upotrebljavaju protiv naroda Konga, koji ne želi ništa drugo osim da bude sam gospodar u svojoj kući.

Moralnu odgovornost za sve to snose neki organi Ujedinjenih nacija, koje smo mi već upozoravali, a kao glavne krivce smatramo belgijske kolonizatore, jer su Čombe, Mobutu, Kasavubu i drugi samo slijepo oruđe u njihovim rukama.

Mislím da će ovo ubistvo, koje u novijoj historiji nema presedana, izazvati opšte ogorčenje afričkih naroda i da će mrtav Lumumba biti još opasniji za interese onih koji bi željeli da i dalje drže u kolonijalnom ropstvu afričke narode.«

Ubistvo Patrisa Lumumbe i njegovih saradnika izazvalo je ogorčene anticolonijalističke manifestacije stanovništva u Jugoslaviji. Prilikom demonstracija u Beogradu, uprkos

mera preduzetih od strane organa bezbednosti, manifestanti su oštetili zgradu i deo inventara belgijske ambasade. Sa mnogobrojnih protestnih mitinga po jugoslovenskim gradovima i radnim kolektivima upućene su poruke solidarnosti Kongoanskom nacionalnom frontu i Stalnom sekretarijatu sveafričke konferencije u Akri, kao i protesti Ujedinjenim nacijama i njihovim organima. Duboka solidarnost Jugoslavije s borbom kongoanskog naroda i njegovom tragičnom sudbinom ispoljila se i u tome što su mnogi građani i društvene organizacije izrazili želju da prihvate na izdržavanje i vaspitanje decu iz Konga.

Stav Jugoslavije povodom ubistva Patrisa Lumumbe sadržan je u pismu državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića od 13. februara 1961. predsedniku Saveta bezbednosti UN, u kome je konstatovano da odgovornost za ubistvo dele i UN i zahtevano da se povede istraga i najstrože kazne krivci, da se odstrani iz Konga sve vojno i političko osoblje Belgije i da UN predvide preduzimanje sankcija protiv Belgije ukoliko ne povuče svoje osoblje u određenom roku.

U telegramu koji je 15. februara 1961. uputio predsedniku centralne vlade Republike Kongo u Stenlivilu Antoanu Gizengi, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović izrazio je saučestće povodom ubistva Lumumbe i izjavio da »vlada FNRJ, koja je i dosad priznavala vladu Patrisa Lumumbe kao jedinu legalnu vladu Republike Kongo, prima na znanje da ste Vi došli na čelo zakonite vlade« i »želi da što pre uspostavi redovne diplomatske odnose sa vladom Republike Kongo«.

U međuvremenu je nastavljena debata o Kongu u Savetu bezbednosti UN, kojoj je prisustvovao i predstavnik Jugoslavije Mišo Pavićević. Osvrćući se na nacrt rezolucije o Kongu koju su predložili predstavnici Cejlona, UAR i Liberije, jugoslovenski predstavnik je 17. februara 1961. upozorio na mogućnost oružanih sukoba u Kongu, ukoliko se radikalno ne izmeni politika odgovornih organa UN. Kao najhitnije mere jugoslovenski predstavnik je predložio sprečavanje građanskog rata okončanjem aktivnosti i razoružanjem naoružanih grupacija Kasavubua, Mobutua, Čombea i Kalondija, uklanjanje stranog vojnog i političkog osoblja, sprovođenje istrage o ubistvu premijera Lumumbe i omogućavanje rada kongoanskom parlamentu i legitimnoj vladi Republike Kongo. Jugoslovenski predstavnik je naglasio da generalni sekretar UN takođe snosi veliki deo odgovornosti za tragičnu situaciju u Kongu.

U Beogradu je istog dana, 17. februara 1961, predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove izjavio da je odgovornost generalnog sekretara UN za nastalu situaciju u Kongu nepobitna, a da je Kasavubu učešćem u ubistvu Patrisa Lumumbe doveo u pitanje legitimnost svoga položaja.

U svom govoru u parlamentu Gane 2. marta 1961, predsednik Tito se ponovo osvrnuo na događaje u Kongu naglašavajući da »ovo što se u poslednje vrijeme događa u Kongu predstavlja tragediju jednog naroda i najgublje mišanje spolja u unutrašnje stvari ove tek oslobođene zemlje, da bi se očuvale pozicije kolonijalista i onih koji ih podržavaju i postiglo da ta zemlja bude poslušno oruđe u politici hladnog rata«.

Posle usvajanja rezolucije Saveta bezbednosti o Kongu od 21. februara 1961. predložene od strane predstavnika Cejlona, Liberije i UAR, Jugoslavija je u svim prilikama mazahtevala njeno hitno sprovođenje.

Kada je problem Konga ponovo stavljen na dnevni red XV zasedanja Generalne skupštine UN, pošto organi UN u Kongu nisu promenili svoju politiku niti primenjivali ni poslednju rezoluciju Saveta bezbednosti, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović je u debati na plenarnoj sednici Generalne skupštine, 24. marta 1961, ponovo istakao da strana intervencija u Kongu predstavlja opštu opasnost za mir u svetu. On je konstatovao da odluke organa UN nisu ostvarene zbog uticaja i akcija snaga zainteresovanih za održavanje svojih i savezničkih kolonijalističkih pozicija i zbog neadekvatne akcije nadležnih organa UN na čelu

sa generalnim sekretarom. Poslednja rezolucija Saveta bezbednosti o Kongu, rekao je Koča Popović, predviđa razne mere od najvećeg značaja, između ostalih, da se organizuje istraga o okolnostima smrti Patrisa Lumumbe i njegovih saradnika i da se kazne krivci. Osvrćući se posebno na stav Belgije, Koča Popović je naglasio da uporno neizvršavanje i sistematsko sabotiranje od strane Belgije svih dosadašnjih odluka i preporuka Ujedinjenih nacija o povlačenju njenog osoblja iz Republike Kongo nepobitno dokazuje da se radi o smišljenoj politici aktivnog suprotstavljanja Ujedinjenim nacijama. »Smatramo« — izjavio je Koča Popović posle opširnije analize događaja — »da bi Generalna skupština trebalo da prihvati posebnu rezoluciju koja bi sadržavala sledeće bitne odredbe:

1. Jasna i nedvosmislena osuda Belgije zbog smišljenog, sistematskog i stalnog neizvršavanja najvažnijih odluka organa UN.

2. Određivanje preciznog i kratkog roka za povlačenje i evakuaciju osoblja, pomenutog u rezoluciji Saveta bezbednosti od 21. februara 1961. godine sa upotrebom svih raspoloživih prinudnih sredstava u slučaju ponovnog odbijanja ili neizvršavanja.

3. Traženje da Savet bezbednosti odmah primeni protiv Belgije sankcije predviđene članovima 41. i 42. Povelje, u slučaju ako bi Belgija i dalje odbijala da primeni odluke UN, odnosno da ispuni svoje obaveze koje proizlaze iz Povelje.«

Državni sekretar je ukazao da, po mišljenju Jugoslavije, postoji samo jedan izlaz iz situacije stvorene u Kongu: nezavisan, suveren i ujedinjen Kongo, kako je to predviđeno u svim prethodnim rezolucijama UN.

Posle ubistva Patrisa Lumumbe, u diskusijama o Kongu u UN delegacije SSSR i nekih drugih zemalja ponovo su postavile zahtev za reorganizaciju organa UN, a naročito Generalnog sekretarijata. U odgovoru na poruku o Kongu koju mu je uputio premijer Nikita Hruščov i u kojoj se podseća na predloge SSSR o reorganizaciji Sekretarijata UN podnesene na XV zasedanju Generalne skupštine, predsednik Tito je rekao da je jugoslovenska vlada već ukazivala na odgovornost funkcionera UN, a pre svega generalnog sekretara, i da je posle svega što se dogodilo veoma teško imati poverenje u generalnog sekretara i da njegovo pitanje Jugoslavija smatra otvorenim. »U ovom trenutku« — podvlači se u odgovoru predsednika Tita — »neophodno je koncentrisati sve napore, kako bi se suzbila intervencija kolonijalista u Kongu i onemogućilo dalje izigravanje odluka UN. Pitanje reorganizacije Sekretarijata i pojedinih organa UN postalo je aktuelno. Ali, pošto se radi o pitanjima sa ozbiljnim dalekosežnim implikacijama, rešavanju treba pristupiti na što konstruktivniji način, u skladu sa dugoročnim potrebama same Organizacije i čitave međunarodne zajednice. Rešenje se mora tražiti u jačanju i daljoj demokratizaciji UN, što bi omogućilo manjim i novim nezavisnim zemljama da u punoj mjeri učestvuju u radu i odlučivanju pojedinih organa UN.«

Takozvanu konferenciju u Tananarivi, na kojoj su kongoanski prokolonijalisti, između ostalog, doneli zaključke o rasparčavanju Republike Kongo, Jugoslavija je ocenila kao novu akciju u sklopu intervencije kolonijalnih sila u Kongu. U izjavi za štampu 10. marta 1961. predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je naglasio da je njen osnovni cilj onemogućavanje ostvarenja rezolucije Saveta bezbednosti od 21. februara 1961. On je istovremeno ponovo istakao da nikakvo stvarno rešenje krize u Kongu nije moguće bez aktiviranja legalno izabranih organa vlasti Konga — centralne vlade i parlamenta.

U okviru svoje stalne akcije za pružanje podrške kongoanskom narodu u njegovoj borbi protiv strane intervencije i za očuvanje nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Republike Kongo, Jugoslavija je u aprilu 1961. otvorila svoju ambasadu kod legitimne centralne vlade Republike Kongo u Stenlivilu. Jugoslovenski otpravnik poslova Puniša Pavlović predao je 25. aprila 1961. uvodno pismo državnom

sekretaru za inostrane poslove Republike Kongo Andreu Mandiju.

Problem Konga je bio razmatran i prilikom svih susreta koje je predsjednik Tito imao u toku posete zemljama zapadne i severne Afrike od februara do aprila 1961. Pri povratku u zemlju, predsjednik Tito je u govoru održanom u Beogradu 27. aprila 1961, između ostalog, rekao:

»Za vrijeme našeg boravka u tim zemljama nas je neobično zabrinulo ono što se odigralo u Kongu: sve one strašne stvari koje su se dogodile i koje se tamo još uvijek događaju.«

»Razumije se, mi smo na putu znali za ogorčenje naroda u našoj zemlji u vezi sa događajima u Kongu i umorstvom predsjednika vlade Lumumbe. Mi smo upoznali narode

Afrike sa tim ogorčenjem i oni to visoko cijene, jer im je to dokaz da nisu usamljeni u svojim teškoćama.«

IZVOR: Zajedničko pismo predstavnika u UN Cejlona, Gane, Gvineje, Indije, Jugoslavije, Libije, Malija, Maroka i UAR generalnom sekretaru UN — »Borba« od 11. februara 1961; Izjava predsjednika Tita 14. februara 1961. u Splitu — »Borba« od 15. februara 1961; Pismo državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića predsjedniku Saveta bezbednosti UN 13. februara 1961 — »Borba« od 14. februara 1961; Telegram predsjedniku centralne vlade Republike Kongo u Stenlivilu Antoanu Gizengi — »Politika« od 16. februara 1961; Istupanje jugoslovenskog predstavnika u UN Miše Pavičevića 17. februara 1961. — »Borba« od 18. februara 1961; Govor predsjednika Tita u parlamentu Gane 2. marta 1961. — »Borba« od 3. marta 1961; Govor Koče Popovića na plenumu Generalne skupštine UN 24. marta 1961 — stenografske beleške UN (PV 967, str. 82); Odgovor predsjednika Tita na poruku premijera SSSR Hruščova — »Borba« od 21. marta 1961; Govor predsjednika Tita po povratku iz posete afričkim zemljama 27. aprila 1961 — »Borba« od 28. aprila 1961.

F, F.

POSETA PREDSEDNIKA SAVETA MINISTARA KRALJEVINE LAOSA SUVANA FUME

Na poziv vlade FNRJ, predsjednik Saveta ministara Kraljevine Laosa princ Suvana Fuma boravio je u zvaničnoj poseti Jugoslaviji od 11. do 13. aprila 1961.

Za vreme ove posete predsjednik Suvana Fuma i njegovi saradnici vodili su razgovore sa potpredsjednikom Saveznog izvršnog veća Edvardom Kardeljom, koji je zamenjivao odsutnog Predsednika Republike, i drugim visokim jugoslovenskim državnim predstavnicima.

Na završetku posete, 13. aprila, u Beogradu je objavljeno zajedničko saopštenje o razgovorima u kome je, između ostalog, konstatovano da je izvršena »otvorena razmena mišljenja, pre svega o pitanju Laosa, koja je protekla u atmosferi srdačnosti i međusobnog razumevanja, pri čemu je konstatovana velika sličnost mišljenja«.

U razgovorima je konstatovano — kaže se dalje u saopštenju — da je »primena odluka Zenevske konferencije iz 1954. godine o nacionalnom jedinstvu, integritetu i neutralnosti Laosa jedini put za izlazak iz krize u toj zemlji. Svako mešanje sa strane ne samo da je u suprotnosti sa pomenutim odlukama, već predstavlja glavni uzrok sadašnjeg sukoba u Laosu. Ono predstavlja isto tako potencijalnu opasnost za proširenje konflikta u Laosu, čime bi se ugrozio mir u tom delu sveta uopšte«.

Obe strane su se saglasile »da postoje pozitivni naponi koji se u poslednje vreme ulažu u pravcu miroljubivog rešenja krize u Laosu i jedinstvene su u mišljenju da su potrebne što hitnije praktične mere«.

»Predsednik Saveta ministara Kraljevine Laosa izložio je sadašnju zabrinjavajuću situaciju u Laosu i gledište njegove vlade za sređanje te situacije, s tim da se što pre sazove konferencija 14 zemalja posvećena problemu Laosa, kako bi se u saradnji sa legalnom vladom Laosa postigao međunarodni sporazum, koji bi narod Laosa oslobodio mešanja sa strane i time omogućio slobodan unutrašnji razvoj nezavisnog Laosa«.

»Potpredsednik Edvard Kardelj potpuno se složio, u skladu sa dosadašnjim stavom vlade FNRJ, sa izloženim gledištima, i u ime vlade FNRJ obećao punu podršku vladi premijera Suvana Fume i narodu Laosa u odbrani njihovih legitimnih prava«.

U toku razgovora obe strane su »razmotrile mogućnost buduće saradnje između dve zemlje i saglasile su se da ovo pitanje ponovo razmotre čim se mir bude uspostavio u Laosu«.

Na konferenciji za štampu u Beogradu, 13. aprila 1961., predsjednik Suvana Fuma izjavio je, između ostalog, da je 1960. godine uspostavljeno kontakt između jugoslovenske i laoske vlade u cilju uspostavljanja diplomatskih odnosa, ali da je to sprečilo razvoj događaja u Laosu. On je istakao da njegova poseta raznim zemljama ima za cilj da rukovodeće državnike obavesti o stanju u Laosu i o mogućnostima za brzo rešenje laoskog problema.

IZVOR: Zajedničko jugoslovensko-laosko saopštenje i konferencija za štampu Suvana Fume — »Borba« od 14. aprila 1961.

T. P.

ISPRAVKA: U broju od februara 1961, na st. 89 (11), drugi stubac, 15 red odozdo, stoji »XV«, a treba »XIV«; 13 red odozdo stoji »1960«, a treba »1959«.

SADRŽAJ 1961.

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Inspeksijske službe u Srbiji	1-5	(1-5)
Zavod za javnu upravu	5-6	(5-6)
Organizacija privrednog preduzeća	49-54	(7-12)
Opšta politika Saveznog izvršnog veća u 1960.	97-112	(13-28)
Organizacija i rad Saveznog izvršnog veća u 1960.	112-114	(28-30)
Sednice Savezne narodne skupštine	114-116	(30-32)
Sednice republičkih narodnih skupština	116-120	(32-36)
Sednice Saveznog izvršnog veća	120-122	(36-38)
Mesni uredi	145-147	(39-41)
Gradanski sporovi 1957-1960.	147-148	(41-42)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Savetovanje predstavnika komunističkih partija u Moskvi i Jugoslaviji	7-8	(1-2)
Međunarodna aktivnost jugoslovenskih sindikata u 1960.	8-12	(2-6)
Savez novinara Jugoslavije 1957-1960.	55-58	(7-10)
II plenum Saveznog odbora SSRNJ	123-124	(11-12)
V kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Slovenije	125	(13)
Savez ratnih vojnih invalida Jugoslavije u 1960.	125-126	(13-14)
»Korak nazad« (izvod iz referata Veljka Vlahovića)	127-130	(15-18)
Lokalne radne akcije omladine u 1960.	131-132	(19-20)
Članstvo Saveza sindikata Jugoslavije	149	(21)
Matice iseljenika	150-151	(22-23)
Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost, naroda (1960-1961)	152-154	(24-26)
Međunarodna saradnja Narodne omladine Jugoslavije	154-156	(26-28)
Međunarodne veze Saveza ženskih društava Jugoslavije	156	(28)

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1961. godinu	13-16	(1-4)
Industrijska preduzeća po veličini	16-18	(4-6)
PTT saobraćaj 1957-1960. i nova organizacija JPPT	18-23	(6-11)
Potrošački krediti	22-26	(11-14)
Privreda u 1960.	59-65	(15-21)
Nova proizvodnja jugoslovenske industrije	66-70	(22-26)
Novčana primanja i izdavanja privrednih organizacija	70-72	(26-28)
Privreda Jugoslavije 1945-1960.	157-162	(29-34)
Izmene u spolnotrgovinskom i deviznom sistemu	163-167	(35-39)
Farmaceutska industrija	167-170	(39-42)
Stočarstvo 15. januara 1961.	170-172	(42-44)

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Zaštita invalida rada	27-30	(1-4)
Zdravstvo u 1960.	133-134	(5-6)

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Sistem finansiranja školstva	31-33	(1-3)
Izdavačka delatnost, časopisi i štampa u JNA	33-35	(3-5)
Crtani film	35-36	(5-6)
Doktorat nauka u 1959. i 1960.	73-80	(7-14)
Prosveta i kultura u 1960.	135-138	(15-18)
Radnički univerzitet »Đuro Salaj« u Beogradu	173-176	(19-22)
Hidrometeorološka služba	177-179	(23-25)
Nagrade jugoslovenskim filmovima na međunarodnim festivalima u 1960.	180	(26)

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Jugoslovenski sportski rekordi u 1960	37-38	(1-2)
Košarka	81-84	(3-6)
Državna prvenstva u 1960.	85-88	(7-10)
Međunarodna takmičenja jugoslovenskih sportista u 1960.	139-142	(11-14)
Boks	181-183	(15-17)
Sportske sudije	183-184	(17-18)

SPOLJNA POLITIKA

Stav Jugoslavije u vezi sa zaostavljanjem krize u Kongu	39-42	(1-4)
Poseta predsednika Republike Gvineje Seku Turea	42-43	(4-5)
Poseta predsednika Pakistana Mohameda Ajuba Kana	44	(6)
Poseta ministra inostranih poslova Idonezije dr Subandrija	44	(6)
Međunarodni ugovori zaključeni u drugoj polovini 1960. godine	45-48	(7-10)
Stavovi Jugoslavije o pitanju Alžira	89-92	(11-14)
Jugoslavija na XI zasjedanju Generalne konferencije UNESCO-a	92-93	(14-15)
Diplomatsko-konzularna predstavništva	93-96	(15-18)
Bilateralni odnosi u 1960.	143-144	(19-20)
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Kanadi	144	(20)
Jugoslovensko-albanski odnosi	185-190	(21-26)
Stavovi Jugoslavije o događajima u Kongu	190-192	(26-28)
Poseta predsednika Saveta ministara Kraljevine Laos Suvana Fume	192	(28)

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 6.000 dinara / Redakcija: Moše Pijade 8 / tel. 33-610
Administracija: Ulica Kosmajka 7 / tel. 22-778 / pošt. fah 62 / Beograd.

Tekući račun kod Narodne banke br. 101-14
2-645

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.

